THE BOOK WAS DRENCHED

UNIVERSAL LIBRARY
OU_204701
UNIVERSAL LIBRARY

శ్రీ

బాలభారతము.

for favour of [illegible] [illegible] [illegible] in the [illegible] University.

శ్రీ [illegible] [illegible] వలపతి గారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

ప్రకాశకులు

నా. రంగారావు,

రాజమహేంద్రవరము.

1926

సర్వస్వామ్యసంకలితము | [వెల రు. 0-14-0 లు.

పీఠిక.

మహాభారతమునకు ఇదివఱకుఁ గల భారతసంగ్రహము లందుఁ గొన్ని యతివ్యాప్తము లగుటవలనను గొన్ని యతిసంగ్రహము లగుటవలనను యువజనులకంత హృదయరంజకములుగా నున్నవి. ఈలోపముఁ బాపఁదలఁచి యీబాలభారతము రచించితిని.

శ్రీ మహాభారతము ప్రపంచమందు జనించిన యితిహాసములందెల్ల వరిష్ఠమని పాశ్చాత్యులు గూడఁ నొప్పెదరు. దానిం గవిత్రయమువారు తెనిఁగించి మిగుల మేలొనరించిరి. ఆగ్రంథమునందుఁ గొంతఁ జవిఁగలిగింప దీనం బ్రయత్నించితిని.

ఈగ్రంథమంతయుఁ దుదముట్టవిని యందందుఁ జాఱిన పరుషపదముల సూచించి సన్మానందింపఁ జేసినందులకు నామిత్రవర్యులు జనమంచి వేంకటరామయ్యగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

ఇన్నీసుపేట
రాజమహేంద్రవరము
28-5-1922

ఇట్లు
బుధజనవిధేయుఁడు
ధేరం వేంకటాచలపతిగారు బి. ఏ. ఎల్. టి.

దుంధుభి జ్యేష్ఠశు ౨ ఆదిత్య.

విషయములు.

1. చంద్రవంశము.
2. పాండవజననము. 6
3. హస్తినాపురవాసము. 1
4. హిడింబబకులు. 2
5. ద్రౌపదీస్వయంవరము. 30
6. ఇంద్రప్రస్థము. 36
7. అర్జును నభ్యుదయము. 3
8. ఖాండవదహనము. 44
9. యుధిష్ఠిరుని వైభవము. 47
10 రాజ్యభంగము. 5
11. అరణ్యవాసము. 6
12. అజ్ఞాతవాసము. 71
13. అజ్ఞాతవాసావసానము. 79
14. సంధి. 88
15. మహాసంగ్రామము. 9
16. దుర్యోధను సంత్యజించె. 10
17. పెద్దల పరమపదప్రాప్తి. 10
18. పాండవుల స్వర్గారోహణము.

ఓం హరిః.

శ్రీగురుభ్యోనమః.

బాలభారతము.

మొదటి ప్రకరణము.

-:)o(:-

చంద్రవంశము.

శీతలకిరణ ప్రసారమునఁ బ్రపంచ మంతయు సుఖింపఁజేయుచున్న చంద్రుని చల్లదనమునకు మనమందఱము సంతోషించుచుందుముగదా! మఱియు! ఆతనికిరణములు సర్వకాలములందుఁ దనప్రకాశము, నిదానింప నొకానొకప్పుడు కళామయుఁడై జనకుఁడు తనసంతానముఁ జూచుచుండుట ననుకరించుచుండును. చంద్రునికిఁ బ్రీతియాసక్తి మనదేశముపై నుండుట సహజము. ఏలయన నిది యతని సంతానము పాలించిన రాజ్యము.

చక్రవర్తులందఱిలోఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన పురూరవుఁ డాతని మనుమఁడు. ఆతనివంశమునందె పుట్టి నహుషుఁడింద్రుఁడయ్యెను. యయాతి రాజర్షియై నిస్తులతపమొనరించి బ్రహ్మాదిలోకములందు వేలకు వేలుసంవత్సరములు నివసించెను. భరతుఁడు దేశమంతకుఁ దనపేరు వచ్చునటుల దిగ్విజయముచేసి

పాలించెను. ఆకారణముననే మనదేశము నేఁడును భరతఖండ మనుచున్నారు మఱియు భరతునివంశమును వర్ణించిన లోకోత్తరగ్రంథమునకు మహాభారతమని పేరు సైనఁ జెప్పినవారలే కాక మఱియును నేకు లింద్రియనిగ్రహులుఁ దపశ్శాలురునగు భూపాలు రీవంశమునఁ బుట్టిరి.

అట్టిభరతవంశమునందు, శంతనుఁడను నొకానొక రాజు కలఁడు. మహిమయందాతఁడుఁ దనపూర్వులకుఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు. ఒకనాఁడాతఁడు గంగాతీరమున విహరించుచుండెను. గంగయు మానవస్త్రీరూపమున నచ్చటికి వచ్చెను. రాజాయనుపమానలావణ్యరాశినిఁ గాంచి, మోహపరవశుఁడయ్యెను. గంగయు శంతనుఁ జూచి మనసుదగులఁ గొనెను. ఇటులఁ బరస్పరము ననురాగభరితులైనవారలు గాంధర్వవిధానమున వివాహము చేసికొనిరి. వారికెనమండుగురు కుమారులు జన్మించిరి. ఎంతమందిపుట్టిన నేమి ? తుదకు వారి కడగొట్టు కొడుకు భీష్ముఁడనువాఁడు మాత్రము మిగిలెను. అతఁడు బహుబలశాలి యయ్యెను. ధర్మశాస్త్రములు వేదములు బాగుగ నభ్యసించెను. పరశురాముని సేవించి యతనియొద్ద ధనుర్వేదముఁ జెప్పుకొనెను. యౌవనమునాఁటికె భీష్మునతోఁ జాలినవాఁ డొకఁడును లేఁడని ప్రజలు చెప్పుకొనిరి.

ఇటులుండ శంతనునకు ప్రియభార్య లోకాంతరగతయైనందువలన మరలవివాహమాడవలయునని కోరికకలిగెను. దాశరాజునకు సత్యవతియనుకొమార్తె యుండెను. ఆమెమిగుల సౌం

సత్యవతి. ఆమెం బెండ్లాడఁదలఁచి శంతనుఁడా మెజనకునకుఁ దనయభిప్రాయము మెఱిఁగించెను. అంత దాశరాజు "రాజా! మీరు చెప్పినది మంచిమాటయె మీతోసంబంధము జేయుట కన్న మాకుగౌరవముఁగలదా. ఐననొకటి చెప్పెదను. మీకు భీష్ముఁడు పెద్దకొడుకుకలఁడు. రాజ్యము వానికేఁబోవును. నామనుమలు వానిని నాశ్రయించి బ్రతుకవలసివచ్చును. ఇది నాకిష్టములేదు" అని చెప్పెను. శంతనునికోరిక నెరవేరదయ్యెను. మనోవిచారమునను నాతఁడు నానాటికి [illegible]. తండ్రిహృదయవ్యథ భీష్ముఁడు గ్రహించి దాశరాజుం బిలిచి పెద్దలసమక్షమున "నాజనకునిసంతోషముఁగోరి నేను రాజ్యము వదలుకొనుచున్నాను. నాకు సంతానముగలుగక యుండునట్లు శాశ్వతబ్రహ్మచర్యము చేసెదను. ఇప్పుడు దాశరాజా! సత్యవతిని మాజనకులకు వివాహముచేయుము" అని చెప్పెను. దాశరాజును బెంగవదలి కూతుని శంతనునకిచ్చెను. శంతనుఁడు కుమారుని యౌదార్యమునకు మెచ్చి "నాయనా! నీకు స్వచ్ఛందమరణముకలుగును. నీయిష్టములేనిదే నిన్నెవ్వరుఁ జంపలేరు" అని వరమిచ్చెను.

సత్యవతికి చిత్రాంగదవిచిత్రవీర్యులనునిద్దఱుపుత్రులు గలిగిరి. చిత్రాంగదుఁడు చిన్నతనమునందే కాలధర్మమునొంది నందున శంతనునితరువాత విచిత్రవీర్యుఁడు రాజయ్యెను.

భీష్ముఁడు తనతమ్మునకు నిహలోకవైభవము నడుపుచుండెను. భీష్మునివలన రాజులందఱు బెదరి విచిత్రవీర్యునితో స్నేహముచేసిరి. కాశీరాజు తనకూఁతులకు స్వయంవరము

చాటింప భీష్ముఁడునుబోయి రాజులందఱుఁ జూచుచుండ నం బిక యంబాలిక యను కన్యకలను రథముపై నెక్కించుకొని యుద్ధమువచ్చిన రాజులనందఱ నోర్చి తెచ్చి విచిత్రవీర్యునకు వివాహముచేసెను.

అంబికాంబాలికలు బహుసౌందర్యవతులు. విచిత్రవీర్యుఁడు వారియందమున మోహపరవశుఁడై రాజ్యముమఱచి వారలతో నుద్యానవనములందును, నదీతీరములందును విహరించుచుండెను. ఆబౌల్యమువలన నతనిశరీరము దుర్బలమై యనతికాలమున నాతఁడు మృతినొందెను. ఆహా! భరతవంశమున కెట్టిగతిపట్టినది! భీష్ముఁడు శాశ్వత బ్రహ్మచర్యవ్రతముఁ బూనెఁగదా! విచిత్రవీర్యునకు సంతతిలేదు. చిరప్రఖ్యాతమగు నాచంద్రవంశ మంతమగునటుల దోఁచెను. అప్పుడు సత్యవతి భీష్మునిఁబిలిచి ,,తండ్రీ! నేనొకమాటచెప్పెద వినుము. దేవరన్యాయమున నీమఱదండ్రయందు సంతానముఁగలిగింపుము. ఇది ధర్మశాస్త్రము లొప్పినపద్ధతి'' యనెను. భీష్ముఁడు తల్లి చెప్పినను బ్రహ్మచర్యవ్రతమును జెఱపికొననిష్టపడక "తల్లీ యట్లుగాదు. ఉత్తమ క్షత్రియక్షేత్రములందు బ్రాహ్మణులవలనఁబుట్టి వంశకరులైన రాజులనేకులుగలరు.

,, క. కావున నియమాత్ముని జగ
త్పావను సత్త్వస్వరూపు బ్రాహ్మణుఁ బడయం
గావలయువాఁడు సంతతిఁ
గావించు విచిత్రవీర్యు క్షేత్రములన్."

అని చెప్పెను సత్యవతియు నిదియె యుక్తమని తలఁచి వేదములను విభాగించిన మేధాశాలియు, సకలధర్మార్థవేదియు మునిశ్రేష్ఠుఁడునగు వ్యాసునిఁ బిలిపించి తనయభిప్రాయము కోడండ్రతోఁ జెప్పెను. అందుఁ బెద్దదియగు నంబిక మునీశ్వరుని జడలు, బిరుసుగడ్డము నారబట్టలుఁ జూచి భయపడి కనులుమూసికొని యాతనిదగ్గఱకుఁ బోయెను. అందుచే నామెకుఁ బుట్టినకుమారుఁడు గ్రుడ్డివాఁడయ్యెను. సత్యవతి మిగుల విచారించి యంబాలికను నియోగింప నామెయు ఋషిమొగమును జూచి తెల్లఁబోయెను. అందుచే దానికి జనించిన పుత్రుఁడు పాండురోగివలెఁ దెల్లనై యుండెను. సత్యవతి దుఃఖించి యంబికను మరల ఋషిదగ్గఱకుఁ బొమ్మనెను. అందులకామె యిష్టపడక తనదాసినలంకరించిపంపెను. దానికి విదురుఁడను నొకకుమారుఁడు పుట్టెను. అంబికాకుమారునకు ధృతరాష్ట్రుఁడనియు, నంబాలికాసూనునకుఁ బాండుఁడనియు నామకరణ మొనరించిరి వ్యాసుఁడును "వీరు ధర్మవేత్తలును, శౌర్యవంతులు నీతివిశారదులగుదురు. ఈకుమారుల బాగుగ రక్షింపుఁడని" నియమించి తనతపోవనమునకుఁ బోయెను. నాఁటినుండియు వ్యాసునకీవంశమున సభిమానము కుదిరెను.

రెండవప్రకరణము.

పాండవజననము.

పాండుధృతరాష్ట్రులు పెద్దవారగునంతకు భీష్ముఁడే పరిపాలనఁ జేయుచుండెను. ఆతనిరాచఱికమున దేశము సుభిక్షముగ నుండెను. ప్రజలును సుఖముగ నుండిరి. శాస్త్ర పమునకు భీష్మునింబోలిన నీతిశాలి వేఱు. న్యాయపరుఁడును లేఁడు.

ఇట్లుండ రాజకుమారులకు యౌవనము వచ్చెను. వారికి వివాహముఁ జేయవలయునని భీష్ముఁ డాలోచించుచుండెను. గాంధారదేశాధీశుఁడగు సుబలునకు గుణవతియగు నొక కూఁతురు గలదు. దానిం దెచ్చి ధృతరాష్ట్రున కాతఁడు వివాహము చేసెను. మఱియు నామెతోఁ బుట్టువులగు మఱి పదముందికన్యల నొకసుమహూర్తమున నే యతనికిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. రెండవవాఁడగు పాండురాజునకు వివాహమునకుఁ దగిన సంబంధమునకై నిరీక్షించుచుండఁ గుంతిభోజుఁ డనురాజు తన కుమారికి స్వయంవరము చాటించెను. కుంతిభోజునకుఁ గొమార్తెలు లేనందున యాదవరాజగు శూరసేనుని కూఁతు నాతఁడు పెంచికొనెను. ఈస్వయంవర మామెదే. ఆమె పేరు కుంతి. ఆకన్యను స్వయంవరసమయమున నంబికాంబాలికలఁ దెచ్చినట్లు తెచ్చి భీష్ముఁడు పాండునకుఁ బెండ్లి

చేసెను. ఈవివాహమైనతరువాతఁ బాండురాజు మద్రరాజకుమారి మాద్రి యనుదాని నింకొకతెనుఁ గూడఁ బెండ్లియాడెను. ధృతరాష్ట్రుడు పెద్దవాఁడైనను జాత్యంధుఁ డగుట వలన రాజ్యార్హుఁడు కాకపోయెను. కావునఁ బాండుఁడు రాజయ్యెను. ఆయన నవనికి సోదరునందుఁ గల యభిమానముచేఁ బాలనమంతయు ధృతరాష్ట్రుని పేరనె చేయుచుండెను. మఱియు,

"చ. వినుతయశుండు పాండునృపవీరుఁడు దిగ్విజయంబుఁ జేసి పెం
పునఁ గొనివచ్చి యిచ్చిన యపూర్వమహాధనరాశి పేర్మి వా
రనిధినిభంబుతోడ ధృతరాష్ట్రుఁడు సేసె శతాశ్వమేధముల్
దనరఁగ భూసురేశులకు దక్షిణ లిచ్చి యథోచితంబుగన్."

ఆపాండురాజొకనాఁడు వేఁటకుఁ బోయెను. వానితోఁ గుంతియు మాద్రియు వెళ్ళిరి. పాప మారాజరణ్యమంతయుఁ దిరిగెను. కాని యొక్క మృగమైన వానికిఁ జిక్కినది కాదు. తుదకొక చోట విహరించుచున్న మృగమిథునముఁ జూచి దానిపైఁ దన బాణము వదలెను. ఆశరము తాఁకినతోడ నవి నేలఁగూలెను. పాండురాజును వానిం గొనిపోవఁదలఁచి దగ్గఱకుఁ జనినంత నందు మగలేఁడి మనుష్యవాక్యములతో నిట్లనెను. రాజా! మేము మునిదంపతులము. మృగములవలె సంచరింపఁ గుతూహలము కలిగి యిట్లు లుంటిమి. రాజులకు మృగములను వేఁటాడి చంపుట న్యాయమె యైనను సుఖప

రవశత నున్నవానిం జంపరు. ఇట్టి యధర్మముఁ జేసితివి కావున నీవునుఁ గాంతాసమాగమ మైనపుడు చచ్చెద వని శపించి ప్రాణములు వదలెను.

ఎంతపని జరిగినది! నిష్కారణము ప్రాణివధయైనది. అందును మునిదంపతులు! పాండురాజునకును బ్రాణము నొచ్చెను. ఇంత మహాపాపముచేసి రాజ్యమేలుట యేల? సర్వభోగములను వదలి యాతఁడు బ్రాహ్మణులతోఁ గలసి తప మొనరింప నెంచెను. అతనిభార్యలును సమస్తభూషణము లుజ్జగించి నారచీరలుగట్టి తమపతి ననుసరించిరి. ఈసమాచారము భీష్మవిదుర ధృతరాష్ట్రులకుఁ దెలియఁజేసి పాండురాజును భార్యలు నుత్తరాభిముఖులై నడచిరి. క్రమక్రమముగ వారు హిమాలయమును దాటి గంధ మాదనమును వదలి మఱియు నావల శతశృంగమునకుఁ బోయిరి.

శతశృంగమున నున్న సమయమునందు భూపతికి సంతానము లేకపోయె నను విచారము పుట్టెను. తుదకాతఁడు కుంతిం బిలిచి 'దేవీ! సంతానము లేనివారలకుఁ బితౄణము తీరదు. అందుచే ముక్తి లేదు. నావలన సంతానము కలుగదు కదా. కావున, నీవు దేవరన్యాయమునఁ గుమారులఁ బడయు' మని నియమించెను. కుంతి యందులకు సమ్మతింపక 'నాథా! యాదవముఖ్యుఁ డగు వసుదేవుని చెలియలనై మీకుభార్యనై పరునకు సంతానముఁ గనుటకు నాకిష్టము

లేదు. దేవతల నారాధించి వారలవలన వరములు పొంది సంతతిం గనవచ్చనెను. అటులనె యామెయు యమునివలన యుధిష్ఠిరుండును, వాయుదేవునివలన భీముండు, నింద్రునిచే నర్జునుండుం గలిగిరి. మాద్రి యశ్వినులం బ్రార్థింప నకులసహదేవులు పుట్టిరి. పాండురాజు తపోవనమునకుం జనిన వెనుక ధృతరాష్ట్రుండు రాజుగా దేశము భీష్ముండు పాలించుచుండెను. ధృతరాష్ట్రునకును భీముండు పుట్టిననాఁడె యొకకుమారుఁడు జనించెను. వానిపేరు దుర్యోధనుండు. అటుపైనా యంధనృపతికి మఱి తొంబదితొమ్మండ్రు కుమారులు నొక కొమార్తెయుం బుట్టిరి.

ఇటులుండ నట శతశృంగమున నొకసంవత్సరము పాండురాజు బ్రాహ్మణసంతర్పణము చేయఁదలఁచెను. కుంతియు నాప్రయత్నమున నుండెను. అప్పుడు వసంతకాలము భృంగగీతములతోఁ గోయిల కూతలతో శీతలవాతపోతములతో వసంతము మాననీవముతోఁ గలకలలాడుచుండెను. మాద్రియును దనపుష్పమంజరుల నలంకరించుకొని యతనికిఁ జేరువనుండెను. నాఁడు పాండురాజునకు మాద్రియందము డెందము గదలించెను. ఆమెను మొదట వివాహసమయమునఁ గాంచినప్పటి యనురాగము కొంత యుప్పొంగి యాతఁడు తటాలున లేచి యామెను ముట్టుకొనెను. మాద్రి భయపడి "నాథా ! వలదు వలదు మునిశాపము" అని యఱ

చెను. అంతలో నాతఁడు నేలఁ గూలెను. ఇఁక నేమున్నది! పాండురాజు చనిపోయెను !

పిమ్మట బ్రాహ్మణులును వచ్చి మిగుల శోకించిరి. మాద్రి సహగమనమునకు సిద్ధమయ్యెను. కుంతియుఁ బతి ననుగమింపఁబోవ ఋషులు "తల్లీ! నీ వీ తలంపు మానుము! నీవు పోయిన పిల్లలఁ గాచువా రెవరు?" అని వారించిరి.

మూఁడవ ప్రకరణము.

హస్తినాపురవాసము.

శతశృంగమునఁ దపస్సు చేయుచున్న మునులకుం బాండుభూపాలునియందు విశేషముగ తాత్పర్యము కలదు. మహారాజైనను భోగముల విడచి తమతోఁ బాటు వనమునందు నివసించిన యాతనియందు వారికి గౌరవముండుట న్యాయమే కదా. మఱియు నాతఁడు చనిపోయినందునఁ దమయనురాగమంతయు నతని నందనులయందుఁ జేర్చిరి. వారికి విద్యాబుద్ధులు గఱపిరి. ఉపనయనము చేసిరి. వేదాధ్యయనము చేయించిరి. పాండవులందఱిలోఁ బెద్దవాఁడగు యుధిష్ఠిరునకుఁ బదునాఱు సంవత్సరములు వచ్చెను. ఇఁక వీరిని హస్తినాపురమునకుఁ గొనిపోయి బంధువుల కొప్పగించుటయె మంచిదని తలఁచి వారు కుమారులను గుంతిని దోడ్కొని ధృతరాష్ట్రుని మందిరమునకు వచ్చిరి.

అప్పు డాభూసురులు పాండవుల జన్మప్రకారమును పాండుభూపతినిర్యాణమును ధృతరాష్ట్రునకుఁ దెలియఁజెప్పి కుమారుల సంరక్షించుకొనుఁడని యాజ్ఞాపించి తమ యాశ్రమములకుఁ జనిరి.

ధృతరాష్ట్రునికుమారులును బెద్దవారగుచుండిరి. దుర్యోధనుఁడు పదునైదుసంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁ డయ్యెను. అప్పటికి వానిపాలకులైన భీష్ముఁడు విదురుఁడు మొదలగువారు వానిని గంటికిఁ గాచుకొనుచుండిరి.

కుంతియుఁ బాండవులును వచ్చిరని తెలిసి వ్యాసుఁడు వారిని జూడవచ్చెను. అనుసమయమున నామునిసత్తముఁడు సత్యవతింగాంచి "యమ్మా! దుర్యోధనుఁడు దమ్ములు మిగులదుర్మార్గులు. పాండవులును వచ్చిరి. గృహకలహములు నింకఁ బెరుగును. మీరింక నాశ్రమవాసము చేయవచ్చు" నని చెప్పెను. సత్యవతి యామాటను విని యంతనింటఁ దపోవనమున కరిగెను. అంబికయు నంబాలికయు వారి వెంట నేఁగిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడు తనకుమారులను బాండునందనులను జూచి మహానందమునఁ గాలముఁ గడపుచుండెను. వారలకు కృపునిచే తనవిద్యలఁ జెప్పించుచుండెను. భరద్వాజమహర్షి కుమారుఁడగు ద్రోణాచార్యుఁడు బాలురకస్త్రశస్త్రసాధనములు తెలుపుచుండెను. కౌరవకుమారులతోఁ బాటుగ భరతఖండమునందలి నృపనందనుల నేకులు వచ్చి ద్రోణుని చెంతఁ జదువుచుండిరి. పాండుకుమారులు నానాఁటికి విద్యాభ్యాసంగమున నద్వితీయులగు

చుండిరి. అదియుఁగాక యాటలయందు సైతము దుర్యోధనాది ధార్తరాష్ట్రులు వారిసాటి గాకుండిరి. ఇదియంతయుఁ జూచుఁ జూచు దుర్యోధను చిత్తము వ్యాకులమగుచుండెను. అందును భీముఁడనిన నాతనికి నసూయ చాలఁ బెరుగుచుండెను.

ఎట్లయిన భీమునిఁ జంపవలయునని యతఁడు ప్రయత్నించెను. కాలు సేతులుఁ గట్టించి గంగలోఁ బడవైచెను. పాములఁ దెప్పించి కఱపించెను. విష మన్నమునఁ గలిపి పెట్టించెను. ఎన్ని చేసిన నవి వ్యర్థములయ్యెను. నీటిలోఁ బడవేయించినపుడు కట్టుతాళ్లు త్రెంచుకొని యీఁదుకొని వచ్చెను. పాములు వాని చర్మమునైన గీఁచలేకపోయెను. విషము జీర్ణమయ్యెను! ఇఁక నేమి చేయఁగలఁడు.

అర్జునుఁడును మిగులఁ జాగరూకుఁడుగఁ జదువుచుండెను. అతని విద్యాగ్రహణశక్తియు, బుద్ధితీక్ష్ణతయుఁ ద్రోణుఁడు చాల సంతోషించి వానినిఁ దనప్రియశిష్యునిఁ జేసికొనియెను. కొలఁది కాలములోనె నృపనందనులందుఁ బురందరనందనునితో సమానుఁ డగు విలుకాఁడు లేఁడనిపించెను.

ద్రోణుఁడు తనశిష్యుల విద్యాప్రభావము పెద్దలకుఁ జూపవలయునని కుతూహలము పుట్టి తనకోరిక ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పెను. ధృతరాష్ట్రుఁడును సంతోషించెను. కుమారుల యస్త్రవిద్యాప్రకటనమునకుఁ దగునట్టుల పెద్దరంగస్థలము సిద్ధము చేయించెను. అందుఁ జూడవచ్చిన వారలకు స్థలము నంతఃపురజనులకు ప్రత్యేకభాగమును మంత్రిహిత బంధువులు

పవేష్టింపననుకూలమగు మంచములను నిర్మించిరి. తోరణములుగట్టిరి. పూవులు చల్లిరి. భవనముల నందు కనకకందుకములు వ్రేలఁగట్టిరి.

అంత నొకశుభదినమున "నేఁడు కుమారుల యస్త్రవిద్యానైపుణ్యము చూపెదరని" నగరమునఁ జాటించిరి. ఆనాఁడు రంగప్రదేశమంతయు జనులతో నిండియుండెను. భీష్మాదివృద్ధులు మంత్రులుఁ దమతమ తావులఁ గూర్చుండిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారితో సింహాసన మధిష్ఠించెను. అంతఃపురకాంతలు వచ్చి తమ ప్రత్యేకస్థానముల నిలిచిరి. కుంతియుఁ దన కుమారుల విద్యాప్రదర్శనఁ జూడవచ్చెను. ద్రోణుఁడు తన శిష్యులతో వచ్చి రంగమధ్యమున నిలిచి యొకరి వెనుక నొకనిఁ బంపి వానినొక్కొక్క శస్త్రవిద్యయందుఁ బ్రదర్శనము గావింప నాజ్ఞాపించెను. ఆవిధమున రాజకుమారులు కొందఱుకత్తితోడను గొందఱు గదలతోడను గొందఱు విండ్లతోడను శస్త్రప్రయోగములు చూపించిరి. కొందఱు మల్లయుద్ధమున నేర్పు చూపిరి. రాజకుమారులందఱు నేగిన వెనుక నర్జునుఁడు రంగమధ్యమునకు వచ్చెను. ముందుగా ద్రోణునకు నమస్కరించి పిమ్మటఁ బెద్దల యనుమతిఁబడసి యంత తన శరలాఘవముఁ జూప మొదలుపెట్టెను. బహుశరముల నొక లక్ష్యముఁ గొట్టుటయు నొక్క పర్యాయమె యనేక బాణములు బహులక్ష్యములయందుఁ బ్రయోగించుటయు మొదలగు చిత్రముల నాతఁడు చూపించెను.

మఱియు నాతనియస్త్రముల మహిమవలన రంగమందలి జనులకంధకారమును నాయంధకారమును దొలఁగించుటయు నిప్పులు గాలుపు వెలుఁగును, వెలుఁగును మఱుఁగు పఱుచు మేఘములును, మేఘములనుఁ జెదరఁగొట్టు ఝంఝానిలములనుఁ గానిపించుచు రంగమంతయుఁ జిత్రపరంపరలచే నలరఁగించి మెప్పునందెను.

ద్రోణుని శిష్యులలోఁ గర్ణుఁడను సూతపుత్రుఁడు నొకఁడుగలఁడు. వానినందఱు సూతపుత్రుఁ డనుకొనినను నిజముగ వాఁడు రాజకుమారుఁడే. కుంతీదేవి వివాహమునకుఁ బూర్వము చిన్నతనమునఁ దెలియక తనకొక కుమారుఁడు కావలెనని సూర్యునిఁ బ్రార్థించెను. ఆమెకోర్కెఁ దీర్ప సూర్యుఁడు తనలోకమునుండి దిగివచ్చి యామెకొక కుమారు ననుగ్రహించెను. కన్యకకుఁ గుమారుఁడు కలిగెనని నలుగురెఱుఁగుదురను భయమున నాబాలుని నామె గంపనుంచి గంగలోఁ బడవైచెను. ప్రవాహమునఁ గొట్టుకొని పోవుచున్న యా గంపనొక సూతుఁడు తీసి యందలి పిల్లవానిఁ బెంచి పెద్దవానిఁ జేసెను. ఈరహస్యమెవరికిఁ దెలియక కర్ణుఁడు సూతపుత్రుఁ డని చెప్పుకొనుచుందురు. కర్ణుఁడును ద్రోణాచార్యునికడ శస్త్రాభ్యాసము చేయుచునే యుండునఁ బరశురాము నాశ్రయించి ధనుర్వేద మభ్యసించెను. వాఁడిప్పుడు వచ్చి రంగము నడిమి 'యర్జునా! నీవే గొప్పవాఁడ వనుకొకుము. నీవు చూపిన చిత్రములు కొన్ని మేమును జూపఁగలము' మని యధిక్షేపించి యర్జునుని ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బిలిచెను. అప్పుడు భీష్మాదివృద్ధు లడ్డు నిలిచి 'నీకులగోత్రములు తెలియనిదే నీతో ద్వంద్వయుద్ధము చేయఁ'డనిరి.

కర్ణునిఁ జూచినతోడనే దుర్యోధనునకుఁ బ్రాణములు లేచివచ్చెను. వీఁ డొక్కఁడు సాహసము చేసిన నర్జునుని నెదిరింపవచ్చునుగదా! అంత దుర్యోధనుఁడు లేచి "కర్ణుఁడు మహాపరాక్రమశాలి. అగుటచే రాజకుమారుఁడు. అదియుఁగాక వీనికంగరాజ్యమిచ్చి రాజుఁ జేసితి" నని యప్పుడే జలము దెప్పించి వానికంగరాజ్యాభిషేకము చేసెను. కుమారునకుఁ బ్రాపించిన వైభవమునకు సంతోషము పట్టజాలక సూతుఁడు పరుగెత్తి వచ్చి కర్ణుని గౌఁగిలించుకొనెను. అప్పుడు భీముఁడు నవ్వుచు "నీకులమిప్పుడు తెలిసినది. చబుకపట్టి రథములు తోలఁదగిన వాఁడవు నీవు! నీకంగరాజ్యమేమి" యనెను. ఆమాటలువిని కర్ణుఁడు సమాధానము చెప్పఁజాలక నిట్టూర్పువిడిచి నిలుచుండెను. అందుకై దుర్యోధనుఁడు కోపము వచ్చి "భీమసేన! నీవిటులనవచ్చునా! గొప్పవారల జన్మము నదులజన్మముఁ జెప్పఁగలమా? ద్రోణాచార్యుని జన్మమెట్టిది? మా తండ్రుల జన్మమెట్టిది?" అనిభీముని మందలించి కర్ణుని తోడ్కొనిపోయెను. మఱునాఁడు ద్రోణుఁడు శిష్యులందఱు బిలిచి "కుమారులారా! మీకు విద్యాసమాప్తియైనది. నాకు గురుదక్షిణ యీయవలయును. పూర్వమొకానొకసమయమునఁ బాంచాలదేశపాలుఁడగు ద్రుపదుఁడు నన్నవమానించి మాటలాడెను. వానిఁబట్టి తేవలయును. ఇదేనాకు దక్షిణ" యని చెప్పెను. కాని శిష్యులందఱు దెల్లబోయినిలుచుండిరి. అప్పు డర్జునుఁ డొకఁడే ముందుకువచ్చి "తెచ్చెద" నని చెప్పెను. తరువాతఁ గౌరవబలముతోఁ బాంచాలముపై దాడి

వెడలి యర్జునుఁడు ద్రుపదుని బంధించి ద్రోణునకొప్పగించెను. ద్రోణుఁడు ద్రుపదుఁజూచి "రాజా! యిప్పుడైన మేము మీ స్మరణకు వచ్చితిమా? గర్వము వదలితిరా" యని బుద్ధిచెప్పి వదలి పెట్టెను. ద్రుపదుఁడు తన దేశమునకుఁబోయి ద్రోణుని జంపఁ గలిగిన కుమారునొకని యజ్ఞమున వివాహమాడఁగల కుమారి నొక్కతెను గోరి యజ్ఞము చేసెను. ఆహోమకుండమునందు నీలశ్యామ యగునొక సుందరియు సహజకవచకుండలు డగు నొక కుమారుఁడును బుట్టిరి. ఆ బాలికకుఁ గృష్ణయనియు బాలునకు ధృష్టద్యుమ్నుఁడనియుఁ బేర్లు పెట్టిరి.

ఇచ్చట హస్తినాపురమున భీష్ముఁడు విదురుఁడును ధృతరాష్ట్రునితో "రాజా! యుధిష్ఠిరుఁడు నీకుమారులందఱి లోఁ బెద్దవాఁడు; గుణవంతుఁడు. కావున నాతని యువరాజుఁ జేయుమనిరి" వారియాదేశమున నాతఁడు యుధిష్ఠిరునకు బట్టాభిషేకము చేసెను దీనితో దుర్యోధనుని మనోవిచారము దుర్భరమయ్యెను. తనదుఃఖముఁ బట్టజాలక వాఁడు తండ్రి యొద్దకుఁబోయి "నాయనా! నీవు వెనుముందు లాలోచింపవు. పూర్వము పాండురాజు రాజ్యము చేసెను. ఇప్పుడు ధర్మజునకు యువరాజ్యాభిషేకము చేసినాఁడవు. దీనివలన పాండవులనిఁక ప్రజలకు ననురాగము గలుగును. వారలకుఁ బాండవులె రాజ్యము చేయువలయునని యుందురు. మేమును మాసంతతివారును ముందుముందు రాజ్యహీనులమగుదుము. ముసలివారి మాటలు విని మోసపోతి" రనిచెను. ధృతరాష్ట్రుఁడప్పు

గొడుకుమాటలు విని "తండ్రీ! నీవు చెప్పిన సంగతులె నేను నాలోచించుచున్నాను. పాండురాజునాయందుఁజాలభక్తిగలవాఁడు. వాని కుమారునకు యౌవరాజ్యాభిషేకము చేసెదమనిన వలనుగాదన లేక పోతిని. ఇప్పుడేమి చేయవలయు" ననెను. దుర్యోధనుఁడును దండ్రి త్రోవకు వచ్చుచున్నాఁడని తెలిసికొని "ఏమియు లేదు. కుంతిని గుమారులను గొంతకాలము వారణావతమునకుఁ బంపుము. వారచ్చట బ్రాహ్మణసంతర్పణలతో నుత్సవములతోఁ గాలక్షేపముచేసి కొంతకాలముండి రమ్మనుమని చెప్పెను ధృతరాష్ట్రుఁడు నటులెచేసెదనని చెప్పి వానిని బంపెను.

పిమ్మట నాయంధభూపతి కుంతిం బాండవులనుఁ బిలిచి వారిని వారణావతమునఁ గొంతకాలముండి రమ్మని చెప్పెను దుర్యోధనుఁడింతలో వారణావతిసౌందర్యమును నచ్చటనున్న విశ్వేశ్వరు మాహాత్మ్యమునుఁ గుంతికిఁ గుమారులకు వర్ణించి చెప్పుటకై కొందఱ నియమించెను. వారివర్ణనల విని కుంతియుఁ గుమారు లదివఱకె వారణావత సందర్శనాభిలాషనుండిరి.

ఫాల్గుణశుద్ధాష్టమినాఁటికిఁ బాండవులు వారణావతమునకు వచ్చెదరని యచటఁ బ్రకటించిరి. వారికొఱకొకదివ్య భవనముఁ గట్టవలయునని పురోచనుఁడను నొకశిల్పకారుని నియమించిరి. వాఁడు వారణావతమునకుఁ బోవనున్న సమయమున దుర్యోధనుఁడు వానిని బిలిపించి "పురోచనా!

నాకు నీకంటె విశ్వసనీయుఁ డింకొకఁడు లేఁడు. నీకు నే నపారధన మిచ్చెదను. నీవు గట్టునిల్లు లక్కయు, నూనెయు గలిపి పూతఁబెట్టినదారువున గట్టుము. సమయముఁ గని పెట్టి పాండవు లాయింటిలోఁ జచ్చునట్లుల జేసితివేని నీకు లాభము గలుగకపో దని చెప్పి పంపెను. పురోచనుఁడును దుర్యోధనునిమాటమనముననుంచుకొని వారణావతమునకుఁబోయి చక్కని నిగనిగలాడు చేవపలకలతో నతిసుందరముగ మందిరము నిర్మించెను. బల్లలన్నియు లక్కపూతఁ బెట్టెను.

పాండవుల ప్రయాణసన్నాహావసరము లందు దుర్యోధనుఁ డతికుతూహలముగఁ బని చేసెను. విదురుఁ డది చూచి యోహో! ఇది యంతయు వీనితంత్రమువలె నున్నదనుకొనెను. ప్రయాణదినము వచ్చెను. పాండవులు సిద్ధముగ నుండిరి. బంధువు లందఱుదగ్గఱ సెలవుతీసికొని రథము లెక్కిరి. పురజనులందఱు వారినిర్గమమునకు విచారించుచుఁ గొంతదూరము సాగనంపి మరలివచ్చిరి. విదురుఁడు ధర్మజునితోఁ "గొంతదవ్వరిగి నేను పోయివచ్చెద. ధృతరాష్ట్రుఁ డీవిధమునఁ బ్రియము గనిపింప మిమ్మంపుచున్నను ముందు ముందు మీకపకారము చేయును. విషాగ్నుల విషయమున నేమఱక యుండు''డని చెప్పి పోయెను.

పాండవులు వారణావతమునకుఁ బోయి యొకసుముహూర్తమున నూతనగృహప్రవేశము చేసిరి. యుధిష్ఠిరుఁ డిల్లంతయుఁ బరీక్షించి చూచి తన తమ్మునితో "భీమసేనా

ఇల్లంతయు లక్క-తోడను గట్టితోడను గట్టియున్నది. నూనె వాసన వేయుచున్నది. విదురునిమాటలుగూడ నీయర్థమునే సూచించుచున్నవి. ఇది మనలను మోసముచేయుటకుఁ గట్టించినట్లున్నది" యని చెప్పెను. భీముఁ డది విని యటులైనఁ దక్షణమే పురోచనుఁజంపి యిల్లుగాల్చి హస్తినాపురమునకు వెళ్ళెదమనెను. యుధిష్ఠిరుఁడు చాలఁ దెలివిగలవాఁడు. మనము తొందరపడరాదు. ఇది తెలిసిన భీష్మవిదురులకుఁ గోపము వచ్చును. కులప్రళయముఁ గలుగును. మనమె జాగరూకులమై యుండుట మంచిదని చెప్పెను. లాక్షాగృహమునకుఁ జెంత నాయుధాగారముఁ గలదు. పురోచనుఁడు తనపరివారముతో నందు నివసించి యుండెను.

ఇచ్చట హస్తినాపురమున విదురుఁడు పాండవులనే తనమనస్సునఁ బెట్టుకొని దుర్యోధనువర్తనమంతయు మెలకువగాఁ దెలిసికొనుచుఁ గనిపెట్టుచుండెను. పురోచనునకు దుర్యోధనునకు నుత్తరప్రత్యుత్తరములు నడచుచుండెను. శ్రావణబహుళచతుర్దశినాఁడు పాండవులు నిద్రించుసమయముఁ జూచి లక్కయిల్లు తగులబెట్టవలయునని దుర్యోధనుఁడు వానికిఁ దెలియఁబఱచెను. విదురుఁడు నిది చారులవలన గ్రహించి యొకఖనకునిఁ బాండవులదగ్గఱకుఁ బంపెను. పాండవులిది యెఱుఁగక పగలు నిత్యసంతర్పణములు రాత్రుల నుత్సవములు చేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి.

విదురుఁడుపంపిన ఖనకుఁడువచ్చి యుధిష్ఠిరునకుఁ దాను వచ్చినకారణము చెప్పి యాతనిసేవకునివలె నింటనుండెను. పగలంతయు నింటిపనులు చేయుచు రాత్రియింటిమధ్యభాగమునుండి యూరసమీపముననున్న యడవిలోనికి వచ్చులాగున నొకసురంగము త్రవ్వుచుండెను. కృష్ణచతుర్దశినాటికి సురంగము పూర్తియయ్యెను.

నాఁడు వారికి వొప్పునని సాయంకాలమునందు బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేయుచుండిరి. రాత్రి పొద్దుపోవువనుక హరికథాకాలక్షేపమయ్యెను. అప్పుడు పురోచనుఁడాయుధాగారమున నేమియు నెఱుఁగనట్లు నిద్రించెను. లక్కయింటివాకిట దాసియు దానికుమారు లైదుగురుఁ బండిరి. అందఱును బాగుగ నిద్దురపట్టినతరువాత భీముఁడు పురోచనుని లోననుంచి యాయుధాగారము మూసి దానినంటించెను. పిమ్మట వేగముగావచ్చి తల్లిని సోదరులను సురంగములోనికిఁ బంపి లక్కయిల్లంటించి ఖనకునకుఁ దనక్షేమముఁ దెల్పి తానునుఁ జనెను. పాపము! పురోచనుఁ డెప్పుడో యేదో చేయుదమనుకొనెను. సురంగమార్గమునఁ బాండవు లూరసమీపారణ్యముఁ జేరి గంగానది దాఁటి దక్షిణముగఁ బోయిరి. పురోచనుఁడు చచ్చెను లక్కయింట నిద్రించుచున్న దాసియు దానిపుత్త్రు లైదుగురును గాలిరి.

మఱునాఁడు పురవాసులు లేచి చూచునంత లక్కయిల్లు కాలియుండెను. అందలిబూదిబరికింపఁ గాలినశవములాఱు

కనఁబడెను. అదిచూచి కుంతియుఁ గుమారులు నందుఁ జచ్చిరని వారనుకొనిరి. ఇదంతయు ధృతరాష్ట్రుఁ డొనరించెననితలచిరి. అతనిని శపించిరి, పాండవుల గుణములు స్తుతించిరి, అయినను నిజమెంత కాలము దాఁగును? క్రమక్రమముగా నీపని దుర్యోధనుఁడు చేయించెనని తెలియవచ్చెను. పిమ్మటఁ బురవాసులు కొందఱు పాండవులను గుంతియుఁ జనిపోయిరని ధృతరాష్ట్రునకుఁ దెలియఁజేసిరి. ఆవృద్ధరాజది విని మిగుల విలపించెను.

"ఉ. బాధితశత్రువర్గులగు పాండుకుమారుల దుఃఖవార్త మ
ర్త్యాధము లైన సౌబల దినాధిపసూనులయొద్దనప్డు దు
ర్యోధనులాదిగాఁగ సుతులున్నసభన్ విని దుఃఖితాత్ముఁడై
యా ధృతరాష్ట్రుఁ డావలచినట్లు బలికె వివిధప్రలాపుఁడై."

గాంధారి మొదలుగాఁగల దేశీజనుల యాక్రందనధ్వనుల నంతఃపురమంతయు సంక్షోభించెను. భీష్మాదిహితబంధువులు మిక్కిలి దుఃఖించిరి. విదురుఁడును దెలియనివానివలె నందఱుఁగలసి కన్నీళ్లు విడిచెను. దుర్యోధనుఁడును వానిస్నేహితులును దమపూనికకొనసాగెనని మనోవికాసము చెందిరి.

నాల్గవ ప్రకరణము.

బక హిడింబులు.

గంగానదిదాఁటి పాండవులు దక్షిణముగఁ బోయిరి. పోవుకొలఁది నరణ్యము దట్టమయ్యెను. తరుశాఖలొండొంటి తోనల్లుకొని పగలుసూర్యుఁడును, రాత్రినక్షత్రములును గనిపింపకుండెను. క్రిందిముండ్లపొద లొత్తుగనుండెను. కొంతదూర మేఁగునప్పటికందఱుసలసిపోయిరి. భీముఁడప్పుడు వారినందఱఁ దనభుజములమీఁద నెక్కించికొని నడవసాగెను. ఆరాత్రియంతయు, నడచినడచి మఱునాఁటిసాయంకాలమునకు వాఁడొక పెద్దమఱ్ఱిచెట్టుదగ్గఱకువచ్చెను. అచ్చటఁ దల్లినిఁ దోబుట్టువులనుదింపి కొంచెముసేపునిలిచెను. మధ్యాహ్నమునుండియుఁ గుంతి దాహమనుచుండెను. ఆసమీపమునందెందైన నుదకము దొరకునేమోయని యంతఁడామఱ్ఱిచెట్టెక్కిచూచెను. అటులఁ జూడగ నచ్చటకుఁ గొంచెముదూరమునఁ గొంగలుమొదలగు జలపక్షులు గనిపించినందున నందొక చెఱువుగలదని నిశ్చయించి నీళ్ళుతెచ్చుట కచ్చటకుఁబోయెను. ఆతఁడు వెడలిన కొంచెముసేపటికి మార్గాయాసమున నలసియున్నందున నందఱు నచ్చటియాకులపై నొఱగి గాఢముగ నిద్రించిరి. భీముఁడును జెఱువునకుఁబోయి తామరాకులు దొన్నెలుకుట్టి వానిలో నీళ్ళుతెచ్చెను.

భీముఁడువచ్చి వారు నిద్రలేచువఱకు నిరీక్షించుచుండెను. ఆవనమున హిడింబుఁడను నొకమానవాశనుఁడు కలఁడు. వాఁడుసమీపమున మనుష్యులున్నట్లు పసివట్టి తిన్నఁగఁబోయి చూచిరమ్మని హిడింబియను తన చెలియలిఁబంపెను. అదియు వచ్చి వీరినందఱఁ గాపాడుచున్న భీమునిఁజూచెను. అది యిదివఱకంత తీరైనవానినెన్నఁడుఁ జూచియెఱుఁగదు. వానినిఁగనినంతనె యామెకాతనియం దనురాగముగలిగెను. అది తన రాక్షసరూపమువదలి, కామరూపి కావున నందమగు మానవభామినియై భీమునిసమీపించి తనహృదయ మతనికిఁ దేటపడ నిట్లనెను. ''అయ్యా! యిది హిడింబునివనము. ఇచ్చటకెవ్వరురారు. వచ్చినవారినందఱ నాతఁడు మ్రింగుచుండును. మీరు వచ్చిరని కనిపెట్టిచూచిరమ్మని నన్నుఁబంపినాఁడు. మిమ్ముఁ జూడ నాకనురాగము కలిగినది. నన్ను వివాహమయితిరేని మీకుపకారము చేసెదను. భీముఁడు నవ్వి ''చాలు నీమాటలు! నీయన్నకుఁజడిసి ప్రాణములుదక్కవని నిన్నుఁ బెండ్లాడెదనా.

క. వినుబేల యెట్టికష్టుఁడుఁ
దనపురుషగుణంబు సెడఁగఁదల్లినిఁ దోఁబు
ట్టినవారి విడిచి రాగం
బునఁజపలస్త్రీసుఖంబు వొందునెచెపుమా?''

అని దానివిన్నపముఁ ద్రోసిపుచ్చెను అయిననది మోహమున ''మాయన్నవచ్చుగావున మిమ్మందఱ నింకొక

చోటకుఁ దీసికొనిపోయెదను. నాయందు దయఁజూపుఁ" డని ప్రతిమాలుకొనెను.

ఆలో హిడింబుఁడును, దన చెల్లెలింతయాలస్యము చేసిన దేమికారణమోయని వెదకికొనుచువచ్చి యచటభీమునితో సరసములాడుచుండుటఁ జూచి కోపమున "ఓసీ! దుర్మార్గురాల! నిన్నును వీరిని దినెద" నని పలుకరించుచు భీముపైఁబడెను. భీముఁడును వానితో మల్లయుద్ధమునకుఁ దలపడెను. తామిద్దఱుఁ బోరాడునప్పు డగు చప్పుడులచేఁ దనవారికి నిద్రచెడునను భయమున భీముఁడా రాక్షసుని దూరముగ నీడ్చుకొనిపోయెను. తెల్లవాఱుజామునఁ గుంతియు దక్కినవారును లేచిరి. ఓహో! వారియాశ్చర్యమేమనవచ్చును. వారియెదుట నప్సరసలాగున నున్న హిడింబి కనఁబడెను. ఆమెయుఁ గుంతికి నమస్కరించి తనకును భీమునకు నడచిన వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పి కొంచెము దూరమునఁ బోరాడుచున్న భీముని దనయన్నను జూపెను. కుంతియు దానికభయమిచ్చి యూఱడించెను.

హిడింబునితోఁ బోరుచున్న తనయన్నను గాంచి యర్జునుఁడు హెచ్చరించుచు, "వీనినింకేమి బాధపెట్టెదవు? చంపు" మనెను. భీముఁడును బలమంతయుఁ బూన్చి యా రాక్షసుని వీపువిఱిచి చంపెను

అరుణోదయమయ్యెను. వారచ్చటనుండి యింకొక స్థలమునకుఁ బోవఁదలఁచిరి. వారితో హిడింబియును బయలుదేరెను. పాపమా హిడింబి "నేను మీతోడవచ్చెదను భీముఁడె

నాకుగతి'' యని కుంతీదేవినిఁ గరుణామయుగఁ జూచెను, కుంతియు దానిసరళభావమునకు సంతోషించి "భీమసేనా! దీనియందు రాక్షసబుద్ధి లేదు. ఒకకుమారుఁడు కలుగు దనుక దీనితో గాపురము చేయుమని భీమునాజ్ఞాపించెను. భీముఁ డప్పుడాయువతిని గాంధర్వమున వివాహమయ్యెను.

భీముఁడును హిడింబియుఁ బవలెల్ల వనమున విహరించు చు రాత్రి దమవారినిఁ గాచుచు సుఖముగఁ గాలముఁ గడ పుచుండిరి. అంతఁ గొంత కాలమునకు వారికొక కుమారుఁడు జనించెను. వానికిఘటోత్కచుఁడని పేరుపెట్టిరి కుమారోద యమైనతరువాతఁ దల్లియాజ్ఞప్రకారము భీముఁడా హిడింబిని దాని నెలవునకుఁబంపెను. ఆమెయు భీమునివదల నిష్టములేక యొ టులో వదలి యవసరమైనపుడు తలఁచిన వచ్చెదనని చెప్పి తన నెలవునకుఁ బోయెను.

పాండవు లావనమునన్నప్పుడు శాలిహోత్రుఁడను నొకమునిని సందర్శించి యాతనివలన ననేకధర్మముల నుప దేశములు పొందిరి పిమ్మట నచ్చటనుండి కదలి యింకను దక్షిణముగఁబోయి మత్స్యత్రిగర్తకీచక దేశములుదాఁటి యేక చక్రపురమను నగ్రహారము జేరిరి. అచ్చట వారు బ్రాహ్మణ వేషములుదాల్చి వేదాధ్యయనముచేయుచు, బిచ్చమెత్తుచు నొక బ్రాహ్మణునియింటఁ గాలముఁ గడపుచుండిరి.

అంతఁ గొంతకాలమున కొకనాఁడు వారు కాఁపురము న్న బ్రాహ్మణునింట నందఱు నొక్కపెట్టున నేడ్వసాగిన

'ఇది యేమివిపరీతమో' యని కుంతి లోనికిఁ జని, మీకువచ్చిన యాపద యేమని యాబ్రాహ్మణు నడిగెను. అతఁడు "ఈ యగ్రహారమున కామడదూరమున గుహయందు నొక రాక్షసుఁడు గలఁడు. వాఁడీపట్టణముఁ గాపాడుచుండును. దానికై మేము వానికింటివరుసగఁ బ్రతిదినము నొక మనుష్యుని రెండుదున్నలఁ గట్టిన బండెడన్నమునుఁ బంపుకొనవలయును. నేఁడు మావంతువచ్చిన" దని చెప్పెను. కుంతియు బ్రాహ్మణుఁడు తనకిదివఱకుఁ జేసిన మేలునకు మారుమేలు చేయఁదగుసమయము వచ్చె నని తనలో సంతోషించి, "యయ్యా, నాకైదుగురు కుమారులుగలరు. వారిలో నొక్కనిఁ బంపెద" నని చెప్పెను. ఆమాటలువిని బ్రాహ్మణుఁ డదరిపడి "తల్లీ! యెంతమాట!. నాయింటికివచ్చి తలదాఁచుకొన్న మిమ్ము రక్షించుటకు బదులుగ నాకొఱకు మిమ్ముఁ జావనిచ్చుటా!" యనెను. కుంతియంతట వినువక భీముని జూచి, "యయ్యా! వీఁడిదివఱకెందఱనో రాక్షసులఁ జంపినాఁడు. బకునిఁ గూడ జంపును. అదియెఱిగియే వీనినిఁ బంపెదననుచున్నా" నని యొప్పించెను. భీముఁడును దనకుఁ జేతులతీఁట పోవునటులఁ బోరుదొరకెనని సంతోషించి బ్రాహ్మణునిఁ గాంచి "మీరు నాకు ముందుగాఁ గడుపునిండ భోజనము పెట్టవలయును. తరువాత రాక్షసునిఁ జంపెద" నని చెప్పెను. ఆబ్రాహ్మణుఁడును సంతోషించి భీమునకుఁ బిండివంటలతో సంతుష్టిగ భోజనముఁ బెట్టించెను.

సాయంకాలమగునప్పటికి బకాసురునకుఁ బంపవలయునన్న శకటము సిద్ధముఁ జేసిరి. పోతులబండినిండ నన్నము నైచిరి భీముఁడు బండితోలుకొని బకాసురుని గుహాదగ్గఱకుఁ బోయి వానిఁ బేరుపెట్టి పిలిచి వాఁడు వచ్చులోపున బండిలోని యన్నముఁ దినుచుఁ గూర్చుండెను. రాక్షసుఁడును వచ్చి బండిమీఁద నన్నముఁ దినుచున్న భీమునిఁ జూచి కోపించి ప్రక్కనున్న యొక చెట్టుఁ బెఱికి భీమునిఁ గొట్టఁబోయెను భీముఁడును భయములేక, సమీపముననున్న సాలవృక్షముఁ బెల్లగించి పట్టి బకాసురు నెదిరించెను. వీరిద్దఱీవిధముగఁ జెట్లతోఁ బోరాడనప్పటికి చెట్లన్నియు నాశనమయ్యెను. తుదకు వారొకరి నొకరు తలపడి ముష్టియుద్ధమునకుఁ జొచ్చిరి. నేలయంతయును నలిగెను. తుదకు రాక్షసునిబలము చెడెను. అదిగ్రహించి భీముఁడు వానివీపునుఁ బిడికిటఁ బొడిచెను. ఆపోటున రాక్షసుని వీపు విఱిగెను. నవరంధ్రములనుండియు రుధిరధారలు వెడలెను. దానితో గట్టిగ నఱచుచు నేలఁ గూలి వాఁడు చచ్చెను. వానియఱపు విని యందందు గిరికందరములనున్న వాని బంధువులు వచ్చి భీమునిఁ జాఁకిరి కాని వానిముందఱ నిలువలేక పాఱిపోయిరి. భీముఁడును వారి నేకచక్రపురమున కెప్పుడు రావలదని శాసించి బకాసురుని శరీరము నీడ్చి తెచ్చి యందఱుఁ జూచునటులఁ బురద్వారమునఁ బడవైచెను. అది చూచి పురవాసులందఱు భీమునిపరాక్రమముఁ బొగడి వానికి సాష్టాంగనమస్కృతులాచరించి తమయిండ్లకుఁ బోయిరి.

బకాసురసంహారానంతరమునఁ బాండవు లేకచక్రపురమున సుఖముగఁ గొంతకాలముండిరి. తొల్లి పాంచాలభూవల్లభుఁ డగ్నిముఖమున నొకకుమారిని గాంచెనని వినియున్నాముకదా! ఆకుమారి కిప్పుడు పెండ్లియీడు వచ్చినందున ద్రుపదుఁడు స్వయంవరముఁ జాటించెను. పాపమతఁడా కన్య నర్జునున కీయఁదలచెను. కాని పాండవులు లాక్షాగృహమున మృతిఁబొందిరని వినినందున నెంతయు శోకించెను. ఆతని విచారముఁజూచి యాతనిపురోహితుఁడు "రాజా! శోకింపకుము. నీకుమారి నర్జునునిమిత్తమే దేవతలు సృజించిరి కావున నిజముగాఁ బాండవులు గతింపలేదు. ధనుర్విద్యయందర్జునునకు సరివచ్చువారు లేరని విందుము. కావున నపూర్వలక్ష్యమొకటి నిర్మించి స్వయంవరాగత భూపతుల దానిం గొట్టనియమింపుము" అనిచెప్పెను. ద్రుపదుఁడు నాతని మాటలు విని యొప్పుకొనెను.

అర్జునున కీస్వయంవరమునకుఁ బోవలయునని కుతూహలముగలిగెను. కుంతి యది గ్రహించి యొకనాఁడు తనతనయులఁ బిలిచి ,,నాయనలారా! మనమిచ్చటఁజిరకాలము నిలిచినారము. ఇచటివలన మనకు లాభమేమి? అదియుఁ గాక మనగ వానికి బదులుపంపఁ జాలకాలము వసింపరాదు. పాంచాలదేశము సుభిక్షమనియు నచ్చటిరాజు న్యాయపరుఁడనియుఁ జెప్పుదురు. మనమచ్చటకుఁబోవుద" మనెను. తల్లిమాటలు విని కుమారులునుఁ జాల సంతోషించిరి.

మఱునాఁడు వారందఱు బయలుదేరి పాంచాలాభిముఖముగఁ జనిరి. మార్గమునందు మఱికొందఱు బ్రాహ్మణులు వీరిని గలిసికొనిరి. వారితో వీరును సహవాసముగఁ గొంతవఱకు నరిగినతరువాతఁ బాండవులు వారిని "మీ రెచ్చటి కేగ దరని" యడుగ వారు "రేపు పుష్యబహుళపంచమినాఁడు పాంచాలరాజు కూఁతునకు స్వయంవరము. కావున మేము కాంపిల్యమునకుఁ బోవుచున్నాము. స్వయంవరమునకు వచ్చినరాజులు బ్రాహ్మణులకు మంచిబహుమానము లిచ్చెదర"ని చెప్పిరి. పాండవులును వారితో "మేమునచ్చటికె వచ్చుచున్నా" మనిరి అటుల వారు బ్రాహ్మణులతోఁ గలసి కొన్నిదినములు నడచి తుదకుఁ గాంపిల్యనగరముఁ జేరిరి అంతకుఁ బూర్వమె స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజబృందములతోడను, వారి పరివారములతోడను, వారి కరితురంగనికరబృంహితహేషితములతోడను, బురమంతయు మహాసంరంభమునఁ బొదలి యుండెను.

పాండవులును నెమ్మదిగ నగరములోనికిఁ జని, యొక కుమ్మరివానియింటఁ బేదబాపలటుల, నిగుఱుఁగప్పిన నిప్పుల వలెఁ బ్రచ్ఛన్నులై యుండిరి.

అయిదవప్రకరణము.

ద్రౌపదీస్వయంవరము.

పుష్యబహుళపంచమి వచ్చెను. కాంపిల్యపురవాసులందఱు ద్రౌపదీ వివాహమహోత్సవాలోకన కుతూహలాయుత్తులై యుండిరి. నగరమతిరమణీయముగ నలంకరింపఁబడెను మంగళవాద్యములు మిన్నుముట్టెను.

ద్రుపదుఁడును ఘనసన్నాహము చేసెను. అధికారులు పట్టణమున కీశాన్యభాగమున విశాలమగుశాలయొకటి నిర్మించిరి. దానికిసమోన్నతమగు ప్రాకారముఁగట్టిరి. చుట్టును నిర్మలజల పూరితమగు కందకమొకటి యమర్చిరి. లోపలమందిరమంతయుఁ బూవులతోఁ దోరణములతో నలంకరించిరి. నేలయందంతటఁ బన్నీరుచల్లి గంధముతో నలికిరి. వరుసవరుస నృపకుమారులు గూర్చుండుటకు మంచికలమర్చిరి. ఈమంచికలకుఁబోవు మార్గములయందు విచిత్రవర్ణ భాసురములైన జముకాణములఁ బరచిరి. శ్వేతవితానములు, సౌవర్ణగోళములు, స్తంభస్తంభాంతర్గత ముక్తాహారములు నతిరమణీయములైయుండెను.

స్వయంవరసమయమునకుఁ బూర్వమె నృపకుమారులందఱు వచ్చి మంచికలపై వసించిరి. దుర్యోధనాది ధార్తరాష్ట్రులు, శ్రీకృష్ణ బలరాము ప్రభృతియాదవులును వచ్చిరి.

ప్రేక్షకసంఘముల సమ్మర్ద మెక్కువయ్యెను. పాండవులును వచ్చి బ్రాహ్మణులతోఁ జేరి కూర్చుండిరి. ద్రుపదుఁడు సభామండపము జొచ్చి బ్రాహ్మణులను నమస్కరించి నిలిచెను. ఆతని పురోహితుఁడగ్నిని బ్రజ్వలింపఁజేసి వేల్చి, స్వయంవరార్థసంపాదిత ధనురాదిసాధనముల ధూపదీపనైవేద్యములఁ బూజించి మీఁది కార్యమునకు సిద్ధముగనుండెను. ముహూర్తము సమీపించెను. రాజలోకమంతయు ద్రౌపది యెప్పుడు వచ్చునాయని యూర్ధ్వముఖులై విమనస్క సమాహితచిత్తులై నిరీక్షించుచుండిరి. అంత ద్రౌపది తెల్లని చీరఁగట్టి తెల్లని పూవులఁ జుట్టి, స్వయంవరసమయసంలబ్ధవరకంఠాభరణాయమాన మగు శ్వేతప్రసూన దామము కరద్వయమునఁ గీలించి ధృష్టద్యుమ్నునితో సభామధ్యమునకు వచ్చెను. అందఱు నొక్కమాఱు ఆలతాతన్విసుకుమారాకారముఁ గాంచి కృతార్థులైరి.

సభయందు సందడి యడఁగిన వెనుక ధృష్టద్యుమ్నుఁడీ తెఱఁగున నుపన్యసించెను. "రాజోత్తములార! ఇదిగో నాచెల్లెలు, కృష్ణ! దీనికొఱకే స్వయంవరముఁ జాటితిమి. ఈసభామధ్యమునను న్న స్తంభాగ్రమున మత్స్యాకృతి యొకటి సునిశిత సూత్రమున వ్రేలుచున్నది. దానిని గ్రిందనున్న యద్దమునఁ జూచి యాయగ్నిసన్నిధినున్న వింటితో నేవీరుఁడు కొట్టునో యతఁడే దీనికిఁదగినవరుఁడు. దీనికి సమ్మతించినవారు శరాసనముఁ గైకొని యంత్రము నేయఁ బ్రయత్నింపవచ్చు"

ధృష్టద్యుమ్ను పలుకులాలించి నృపకుమారు లొకరి వెనుక నొకరు వచ్చి విల్లు చేసిరి. కొందఱది వంపనే లేకపోయిరి. కొందఱు వంచినను నారి నెక్కిడ లేకపోయిరి. కర్ణుఁడు సైతము విల్లెక్కిడఁజాలక మరలెను. ఏమి? దేశమున నిండఱు రాజులున్నను ద్రౌపదకిఁ దగినవరుఁడై వారిలోఁ గుదురకపోయెను.

ఆసమయమున బ్రాహ్మణులలోనున్న యర్జునుఁడు ధర్మజుననుమతిఁ జేకొని నిలిచి విల్లు తెమ్మనెను. రాజులందఱు నవ్విరి. కాని ద్రుపదుఁడు "బ్రాహ్మణుఁడు క్షత్రియకాంత ల వివాహముగావచ్చుఁ గావున నాతఁడు బ్రయత్నింపవచ్చు" ననెను. అప్పుడర్జునుఁడు లేచి యగ్నికిఁ బ్రదక్షిణముఁ జేసి పెద్ద లకు నమస్కరించి తన ప్రాఁతవింటిని వంచినట్లవలీలనావిల్లును వంచి గుణమెక్కించి, యతిసూక్ష్మముగ మత్స్యయంత్రముఁ దెగనేసెను. బ్రాహ్మణులందఱు దమకులమితనివలన వన్నె కెక్కెనని కేకలువేయుచు, దర్భాసనము లెగురవేయుచుఁ జప్పటలఁజఱచుచు మహోత్సాహముఁ జూపిరి.

అప్పుడు ద్రౌపది తనచేతిలోని పూలదండఁ దెచ్చి యర్జునున కెదురుగనిలిచి యాతనిఁ దనసంపూర్ణదృష్టులఁ జూచుచు దానినతనికంఠమున నుంచెను. ఆవీక్షణముతోనే వారలహృదయములు శాశ్వతముగఁ గలిసికొనెను.

ఈవైభవమంతయు బ్రాహ్మణునకుఁబట్టినదని క్షత్రియులకు గన్నెఱ్ఱ యయ్యెను. కొందఱు బ్రాహ్మణబాలునిఁ

బట్టుఁడనిరి. కొందఱు బ్రాహ్మణుని చేమితప్పు. ద్రుపదునకు బుద్ధిచెప్పవలయును మనల నందఱరప్పించి యవమానము చేయునా? యనిరి. అంత ద్రుపదుఁడు భయపడి బ్రాహ్మణసంఘమున దాఁగెను. అర్జునుఁడు రాజునకభయమిచ్చెను. భీముఁడు వచ్చి తమ్మునిప్రక్కనిలచెను. బ్రాహ్మణులందఱుఁ దలపాగలఁదీసి చెంబులుకట్టి గిరగిరఁద్రిప్పుచు రాజులపైఁబడిరి. అర్జునుఁడు వారినందఱవారించి తనశరపరంపరలచే ధరావరుల, ధారాధరములు జలధారలచే శరజాతములఁ వాల్చునటులఁ జిందఱవందఱఁ చేయుచుండెను. కర్ణుఁ డర్జును నెదిరించెను. శల్యుఁడు భీమునిఁ దాఁకెను. కొంతవఱకుఁబోరునప్పటికిఁ గర్ణునకుఁ దలమున్కలై ‹‹యయ్యా! నీవుబ్రాహ్మణుఁడవు. బ్రహ్మతేజము నోర్వఁజాలుదునే!'' యని విరమించెను. శల్యుఁడును భీమునిముందఱ ద్వంద్వయుద్ధమున నిలువలేక క్రిందపడిలేచి దుమ్ముదులిపికొనుచుఁ జల్లజల్లగ దాఁటెను. తక్కినరాజులందఱుఁ దమతమదేశములకుఁ బోయిరి.

అప్పుటఁ గుంభకారునింటఁ గుంతి తనకుమారు లింత ప్రొద్దెక్కియు నేలరాలేదని చింతించుచుండెను. అంతలో నర్జునుఁడు వీధిలోనుండి నవ్వుమొగముతో ‹‹నమ్మా! మాకీనాఁడు మంచిభిక్షదొరికిన''దని యఱచెను. కుంతియునదినిజమని తలఁచి ‹‹నాయనా! మీరందఱు దానినిసమానముగఁ బంచికొను'' డనెను. అంతలోనర్జునుఁడు ద్రౌపదిని దల్లిముందఱకుఁదెచ్చి నిలిపెను. కుంతి తెల్లఁబోయెను. తనయాజ్ఞావచన

మసందర్భమని తెలిసి నిశ్చేష్టయయ్యెను. ద్రౌపది యైదుగురు కుమారులకుఁ బెండ్లియాడవలయుననుటెంతవిరుద్ధము. అంతనర్జు నుఁడు "తల్లీ నీవు చెప్పినటుల మేమైదుగురము దీనిని వివాహ మయ్యెద"మనెను. ధర్మరాజు "అర్జునా! నీవు స్వశక్తివలన దీనినిఁ దెచ్చితివి నీవె పరిణయమగుట న్యాయ"మనెను. కాని యర్జు నుఁడుమాత్రము తల్లిమాట నిల్పెదనని పట్టుపట్టెను.

కుంతీదేవి తనకోడలికి భిక్షాపాత్రనిచ్చి యందలియన్న ములో సగము భీమునకుఁ బెట్టుమని చెప్పి తక్కినది మిగిలిన యాఱుగురకుఁ బంచిపెట్టించెను. భోజనానంతరము ద్రౌపది దర్భలువిదిర్చి శయ్యలుపఱచి పాండవులందఱు శయనింపఁ దాను వారిపాదములవైపున నడ్డముగఁ బరుండెను. ఆహా యామెహృదయ మెంతయుదారము.

ఆ. కఱకుదర్భ పూరిపఱపులు భిక్షాన్న
మశన మట్టివారినతిముదమున
నాదరించెఁ బ్రీతి నాదిగర్భేశ్వరి
యయ్యు సేవగింపదయ్యెఁ గృష్ణ.

వీరిప్రవర్తనమంతయు రహస్యముగ ధృష్టద్యుమ్నుఁడు చూచి తనతండ్రికిఁ జెప్పెను. వీరెవరైనదింకనుఁ దెలియదు కదా.

ద్రుపదుఁ డీసంశయముఁ దీర్చుకొనదలఁచి నిపుణవచో రచనావిశారదుఁడగు తనపురోహితుని వారిదగ్గఱకుఁ బంపెను. అతఁడు ధర్మరాజుఁ దమచరిత్రమడుగ నాతఁ "డయ్యా!

మీరాజు చెప్పినపని చేసితిమి. ఇఁక నేమికావలయు. మేమెవరమైననేమి? అల్పులట్టిపనిఁ జేయఁగలరా?" యనెను. పురోహితుఁడు ద్రుపదున కీమాటలు చెప్పిన నతఁడు చాతుర్వర్ణ్యోపయోగార్హములైన రథములను వారియొద్దకుఁ బంపి వారలఁ గొనిరమ్మని ధృష్టద్యుమ్నునిఁ బంపెను. అప్పుడు పాండవులు క్షత్రియార్హరథములనెక్కి ద్రుపదు నాస్థానమునకుఁ జనిరి, అచ్చట ధర్మరాజు తమయథార్థస్వరూపముఁ జెప్పెను. ద్రుపదుఁడు సంతోషించి యర్జునునకుఁ దనకూఁతునిచ్చి వివాహము జేసెదననెను. కాని ధర్మజుఁడు "రాజా! మాతృనియోగమున దీనినందఱము పెండ్లిచేసికొనవలయు" ననెను. ద్రుపదుఁడది యాచారముగాదని నిరాకరించెను. వారియదృష్టవశమున నచ్చటికప్పుడు వ్యాసుఁడువచ్చి యుధిష్ఠిరునిమాటలు ద్రుపదునివాదమువిని యాచారవిరుద్ధమైనను నదిమాతృనియోగము గావున ద్రౌపదినైదుగురకుఁ బరిణయము చేయవలయునని నిశ్చయించెను. అంతనొకసుముహూర్తమున నామెను వరుసగ నైదుగురికినిచ్చి వివాహము చేసిరి.

ఈవివాహము జరిగినతరువాత శ్రీకృష్ణుఁడు తనమేనత్తయు, మఱఁదులు వారణావతమున మృతి బొందలేదని విని వారిని జూడఁ గాంపిల్యమునకు వచ్చెను. ఇటులసమస్తబంధుసమేతుఁడయి ద్రుపదుఁడు మహానందమున నోలలాడుచుండెను. పాండవులును స్వస్థచిత్తులైరి.

ఆఱవ ప్రకరణము.

ఇంద్రప్రస్థము.

పాండవులు వారణావతమునఁ జావలేదని ధృతరాష్ట్రుని సభయందును దెలిసెను. కురువృద్ధు లానందముఁ బొందిరి. దుర్యోధనునకు మరలవిచారము వచ్చెను. వాఁడొకనాఁడు తండ్రిదగ్గఱకుఁ బోయి ,,నాయనా! వింటివా? ఇది నాదురదృష్టము. పాండవులవలని బాధతీరినదనుకొనుచుండ వారింకను జీవించియున్నట్లు వినుచున్నాను. అంతేకాక పాంచాలునితో సంబంధమువలన వారు మఱింతబలవంతులైరి. ఎట్లైన వారిని పాంచాలునుండి విడదీయుటయె మంచిదనెను. ధృతరాష్ట్రుఁడును విని ,,నేను నదియే యూహించుచున్నాననెను. కర్ణుఁడు పాంచాలముపై దాడివెడలి పాంచాలునిఁ బాండవులనుఁ జెఱపట్టుట మంచిదని'' చెప్పెను.

భీష్మవిదురు లీదుర్మంత్రమంతయుఁ దెలిసికొని ధృతరాష్ట్రునిఁ జేరి యతనితో ,,నీవలనను నీకుమారులవలనను గౌరవవంశమంతరించును. పదుమూఁడుసంవత్సరములు నీపిల్లలతోఁ బెరిగినవారిని వారణావతమునకుఁ బంపి చంపఁదలచితిరి. నేఁడు వారికపాయము జేయఁజూచుచున్నారు. వారితండ్రి పాలించిన రాజ్యము వారికేల యీయరాదు? ఇట్టిపిచ్చిచేష్టలుమాని పాండవులఁ బిలిపించి వారికర్ధరాజ్యమిమ్మని మందలించిరి.

ద్రోణుఁడు నటులె చెప్పెను. తక్కిన పెద్దలు వారిపావతమున వారిని గష్టపెట్టిన పాపము నీనిచేఁ బోవునని చెప్పిరి.

ధృతరాష్ట్రుఁడును విదురునిఁబంపి శ్రీకృష్ణసహితంబుగ పాండవులను హస్తినాపురమునకుఁ బిలిపించెను. వారువచ్చిన తరువాత సంపఱముందఱ వారలకర్ధరాజ్యమిచ్చెదనని వాగ్దానముచేసెను. పాండవులు గష్టమంతయు మఱచి ధార్తరాష్ట్రులఁ గలసిమెలసి యుండిరి. ఈవిధముగ నైదుసంవత్సరములు గడచెను. అంతనొకనాఁడు శ్రీకృష్ణభీష్మవిదురవికర్ణచిత్రసేనాదులందఱునున్నసభయందితఁడు ధర్మజున కర్ధరాజ్యాభిషేకముచేసెను. మఱికొన్ని దినములకు ఖాండవప్రస్థమున నింద్రప్రస్థమను పట్టణముఁ గట్టించి దానిఁబాండవులకు రాజధానియని యేర్పఱిచి వారి నచ్చటకుఁ బంపె. యుధిష్ఠిరుడు వైభవమున నందు రాజ్యము చేయుచుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

అర్జును సభ్యుదయము.

ధర్మరా జింద్రప్రస్థమునఁ జల్లఁగ రాజ్యముచేయుచుండెను. ఆతని ప్రజలందఱు సుఖముగనుండిరి. ఎచ్చటఁజూచిన నుత్సవములె. ఎచ్చటఁజూచిన సంతర్పణములె. ఎవ్వరుఁజూచిన ధర్మపరులె. యుధిష్ఠిరుఁడును ధర్మకార్యములయందాసక్తితోఁ ప్రవర్తించుచుండెను.

ఒకనాఁడింద్రప్రస్థమున దస్యుసమూహములు చొరఁబడి యొక బ్రాహ్మణుని పశువులఁ దోలుకొనిపోయిరి. ఆబ్రాహ్మణుఁ డతిశోకమునవచ్చి యుధిష్ఠిరుని మందిరమున మొఱపెట్టుకొనెను. ఆసమయమున రాజాంతఃపురమున నుండెను. అర్జునుఁడాబ్రాహ్మణుని విలాపముల వినఁజాలక యంతఃపురము నకుఁబోయి తన ధనుర్బాణములఁ దెచ్చుకొని శీఘ్రముగఁ జోరుల వెంబడించి యాపశువుల విడిపించెను. బ్రాహ్మణుఁడునుఁ జాల సంతోషించి తన యింటికేగెను.

బ్రాహ్మణుఁడు వెళ్లినంత నర్జునుఁడన్నగారి దగ్గఱకుఁ బోయి తాను చేసిన దంతయుఁజెప్పెను. గోరక్షణమహాపుణ్య మర్జునునకు దొరకినను, వానికొక నియమభంగము సంభవించెను. ద్రౌపది వివాహానంతరము పాండవులు, తమలోఁ దామొక సమయము చేసికొనిరి. ద్రౌపదితో నొకఁడభ్యంతరమందిరమున నుండగ నింకొకఁడచ్చటకుఁబోయెనేని నట్టివాఁ డొక యేఁడు దేశాటనమును బ్రహ్మచర్యముం జేయవలయును. కావున నర్జునుఁడు తీర్థయాత్రకుఁ బోవననుజ్ఞయిమ్మని యన్నగారిని వేఁడుకొనెను. ధర్మజుఁడు తమ్మునియందు దోషము లేదని యెఱుఁగుంగావున, "అర్జునా; నీవు దురుద్దేశముతో రాలేదుకదా! బ్రాహ్మణరక్షణపరుఁడవై వచ్చినందున నీకేనియమభంగము లేదు. నీవెచ్చటికిం బోవనవసరము లేదనెను. అర్జునుఁడు దానిఁ బెడచెవినిఁబెట్టి "ధర్మరక్షకులమైన మనమె యప

కాశము దొరకినదని నియమవ్యతిక్రమణము చేయవచ్చునా? ఏమైననసరె నేను తీర్థయాత్ర చేసెద' నని బయలుదేరెను. అత నికి సాహాయ్యముగఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులునుఁ జనిరి.

కొంతకాలమున కాతఁడట్లు వనిచని గంగాద్వారమునకు వచ్చెను. అచ్చట నాశ్రమములందు బ్రాహ్మణులతోఁ గాల క్షేపము చేయుచుండెను. ఒకనాఁడాతఁడు ప్రాతః స్నానము చేసి నదిలోనుండి యీవలకు రాఁబోవుచుండ నందుండి యనన్యసా మాన్య లావణ్యాగణ్యమైన నాగకన్య యొకర్తు తన మృణాళబా హుపాశమున నతనిఁ బట్టికొని లోనికిఁ గొనిపోయెను. అటులఁ గొనిపోయి జలాంతరాళమున నిజమందిరాంతర శీతలవాతా యనమున నుంచి యతఁడు తెప్పిఱిలి స్పృహవచ్చినతోడనె లే నవ్వు వెన్నెల నిండార ''నర్జునా! నేను నాగకన్యను. నాపే రు లూఁపి. నీదివ్యసుందరవిగ్రహముఁగాంచి మోహమున, నిన్ని చ్చటకుఁ దెచ్చుకొంటి'' ననెను. అర్జునుఁడామెయందాదరము గలుగఁ ''గాంతా! నేనిప్పుడు బ్రహ్మచర్యము చేయుచున్నాను. ఇది సమయము గాద'' నెను. ఉలూచి యంతటఁ జనక మఱి యు మఱియుఁ బ్రార్థించినందున నాతఁడచ్చటఁ గొంతకాల ముండెను. వారి కిరావంతుఁడను కుమారుఁడుపుట్టెను. పిమ్మ ట నులూచినివదలి యర్జునుఁడు తనయాత్రల బయలువెడలెను.

క్షేత్రమునుండి క్షేత్రమునకుఁ బోవుచుఁ, బదమూఁడు మాసముల కతఁడు మణిపురమునకు వచ్చెను. ఆపట్టణముఁ జి

త్రవాహనుఁడను రాజు పాలించుచుండెను. వానికిఁ జిత్రాంగదయను నొక కుమారికలదు. ఆమె చాలసుందరి. అర్జునునకామెయందు దను రాగము గలిగెను. చిత్రవాహనుఁడది గ్రహించి తన కొమార్తె నాతనికిచ్చి వివాహము చేసెను. కొంతకాలమునకు వారికొక బాలుఁడు జనించెను. చిత్రవాహనునకుఁ బురుషసంతతి లేనందున నా బాలునతఁడు పెంచుకొనఁగోరి యర్జునునను మతిఁబొంది తన మనుమనిఁ గూఁతునిఁ దనయింటనే యుంచుకొనెను. అర్జునుఁడు నత్తవారియింటనుండి యచ్చటకుఁ జేరువనున్న పుణ్యభూములఁ జూచుచు సంతోషముగనుండెను.

మణిపుర సమీపమున సౌభద్రతీర్థమను నొక కొలను గలదు. ఎవ్వరు నచ్చటికిఁ బోవరనియుఁ బోయినయెడల స్నానము చేయరనియు, స్నానము చేసిరేని నానీటఁగల మహాగ్రాహములు పట్టుకొనఁజచ్చెదరనియు నతఁడువినెను. యావనగర్వమున నెవరు చెప్పినను వినక యాతఁడచ్చటికిఁ బోయి స్నానము చేయ నీటిలోనికి దిగెను. కాలు పెట్టినంతనె యొకపెద్ద మొసలివచ్చి యాతనిఁ బట్టుకొనెను. అర్జునుఁడుఁ దటాలున దాని నీడ్చి గట్టుపైకి విసరి చంపఁబోయెను. అంతలో నెంతయద్భుతము! వాని ముందఱ నొక దివ్యాంగన కానిపించెను. ఆమె యాతనిని సాదరకటాక్ష వీక్షణములఁజూచి ,,రాజవర్యా ! నేనొక నాగకన్యను. నేనును నా చెల్లెండ్రును బూర్వమిచ్చట దపమొనరించుచున్న యొకమునీశ్వరుని జూచి యాతని తపము జెఱుపఁదలఁచి యాతని చెంత ననేకవిలాసములు చూపితిమి.

ఆతఁడెంతకుం జెదరనందునఁ దుదకు మేమతనిపైఁబడితిమి. ఆ మునికంతఁ గోపమువచ్చి మమ్ము మొసళ్లమై యుండ శపించెను. నా చెల్లెండ్రు నల్లురు యీచెఱువులఁ గలరు. వారినిఁగూడ విడిపింపుమని ప్రార్థించెను. అర్జునుఁడును వారి నందఱఁ జెఱువులనుండి లాగి శాపమును దీర్చెను. అంత నాదివ్యాంగన లాతని నభినందించి నాగలోకమునకుఁ బోయిరి.

సౌభద్రతీర్థమునుండి యర్జునుఁ డపరవారాశితీరమున నున్న ప్రభాసతీర్థమునకుఁ బోయెను. శ్రీకృష్ణనివాసస్థానముగు ద్వారక యచ్చటి కెంతయో దూరమున లేదు. అర్జునుఁ డిచ్చటనున్నాఁడని విని శ్రీకృష్ణుఁడతనిఁ జూడవచ్చెను. అర్జునుఁడుఁ గృష్ణుని యెదురేగి తీసికొనివచ్చెను. వారిద్దఱుఁ బరస్పర కుశలప్రశ్నములు చేసికొనిరి. ఈసందర్భమున నర్జునునకు సుభద్రయం దనురాగము కలదని కృష్ణుఁడు కనిపట్టెను. సుభద్ర కృష్ణుని చెల్లెలు.

శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునభీష్టముఁ దీర్పఁదలచి "యర్జునా! నీవు నాతో ద్వారకకు రమ్ము. అచ్చటఁ గొన్నాళ్లు గడపి పోవచ్చు ననెను. అర్జునుఁడు సన్న్యాసివేషమున ద్వారకకు వచ్చెను. శ్రీకృష్ణుఁడతనిం బురబాహ్యమున రైవతకాద్రికందరమున నొకచో నుంచెను. అంతఁ దానొకఁడె యింటికివచ్చి మఱునాఁడు రైవతకోత్సవ మని యందఱకుఁ జెప్పెను.

ద్వారకాపురవాసులందఱు రైవతకోత్సవమునకు వచ్చిరి. యాదవాన్వయముఖ్యు లద్రిపూజఁ జేయ బయలుదేరిరి.

అంతఃపురకాంతలును సుభద్రాసహితముగ సమూల్య మాల్యభూషణాంబరముల ధరించి యుత్సవముఁ జూడవచ్చిరి. అంతకుమున్నే శ్రీకృష్ణుఁడర్జునునొద్దకు వచ్చెను. యాదవులకు మునులయందు భక్తివిశ్వాసములు మెండు. అర్జునుఁ డొకయతి యనుకొని యతనికందఱుఁ గాంతాసమేతులై నమస్కరించిరి. సుభద్రయు నతనికి వందనమొనరించెను. అప్పుడాయువతీమణిం జూడ నతనికవకాశము దొరకెను.

ఉత్సవానంతర మందఱింటికిఁ బోవునప్పుడు బలరామాదు లర్జునునిఁ జాతుర్మాస్యదీక్ష వచ్చుయింటం దీర్చుకొనఁ బ్రార్థించిరి. అతఁడును వారితో ద్వారకకు వచ్చెను. వా రాతనికొక యుద్యానమున విడిది యేర్పఱచి, భోజనాద్యుపచారములు చేయ సుభద్రను నియమించిరి. కొంతకాలమునకు కాకు మారీమణి యాయతి యర్జునుఁడని తెలిసికొనెను. సుభద్రయు నిదివఱ కర్జునునందు బద్ధానురాగయై యుండెను. క్రమక్రమముగా వారికింకను మోహము పెరిగెను.

బలరాముఁడు లాయెను వేఱొకచో వివాహప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు వీరిం గెలుపు కెట్లుపో యని యాలోచించెను. తనయభిప్రాయమాతఁడు రుక్మిణీసుభద్రలకుఁ జెప్పి బలరామాది యాదవులను దూరముగఁ బాపునుపాయము జేయఁదలఁచి «యంతర్ద్వీపమున శివోత్సవమని" చాటించెను. అందఱు నుత్సవమునకుఁ బోయిరి. ఆసమయమున

నర్జునుఁడు దనప్రియురాలి రథముపం దిడికొని పురపాలకుల నవలీలఁ బాఱఁదోలి సముద్రమునీఁది, యావలిగట్టునఁ గృష్ణు డుంచిన భటులతో నింద్రప్రస్థమునకుఁ బరుగెత్తెను.

దుర్గపాలకు లంతర్ద్వీపమునకు వచ్చి సుభద్ర నెవ్వరో కొనిపోయిరని చెప్పిరి. యాదవబలములన్నియు నర్జునుని వెంబడించెను. వారు వచ్చిచూడ రథమునన్నవాఁ డర్జునుఁడని తెలిసినతోడనె వారందఱు వెనుకకుఁబోయిరి. సుభద్రకర్జునుని కంటె నెక్కుడుపురుషునిఁ దెచ్చెదరా ?

అర్జునుఁ డింద్రప్రస్థసమీపమున నిల్చెను. ద్రౌపదికతని యం దనురాగ మధికము. తా నింకొకతెనుఁ బరిణయమయ్యె నని యెఱిఁగిన నామె తన్నుం దనభార్యను శపించునేమోయని యాతఁడు భయపడెను. కావున నీవుముందుగాఁ గోపబాలికలతోఁ బోయి ద్రౌపదికి నమస్కరింపుము. దాన నామె నీ యందు దయగలదగును. నేను వెనుకనుండి వచ్చెదనని సుభద్రకుఁ జెప్పపంపెను.

సుభద్రయు నంతఃపురమునకుఁబోయి ద్రౌపదికి నమస్కరించెను. ద్రౌపది సంతోషించి „నీభర్త శత్రువులను జయించుగాక. నీవు వీరమాతవౌదువుగాక'' యని దీవించెను. పదపడి నామె కుంతికిని బెద్దలను నమస్కరించి యాశీర్వాదము లందెను. అర్జునుఁడు నింటికివచ్చి తనచరిత్రమంతయుఁ జెప్పి యందఱు నానందముఁ గలిగించెను. శ్రీకృష్ణబలరాములును

దమ మఱుదినిఁ జెల్లెలంజూడవచ్చిరిఁ యుధిష్ఠిరుఁడు వారల నెంతయు గౌరవించెను.

ఉ. ఆనకదుందుభిప్రభృతియాదవులున్ గురుముఖ్యులున్ మృదం
గానకదుందుభుల్ సెలఁగ సత్యానురాగముతో నిరంతర
శ్రీనుతు లొప్ప నుత్సవము సేసిరి సప్తదినంబు లిష్టస
న్మానములన్ మహీసురసమాజ సమీహితపూజనంబులన్."

సుభద్రార్జునుల వివాహానంతరము శ్రీకృష్ణ బలరాములు చెల్లెలికి మఱుదికి నమూల్యవస్తువాహనము లిచ్చిరి. పిమ్మట బలరామాదియాదవులు ద్వారకకుఁ జనిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు మాత్రము మఱుదితోఁ గొన్నాళ్ళు గడపఁదలఁచి యింద్రప్రస్థమున నిల్చెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

ఖాండవదహనము.

శ్రీకృష్ణార్జును లింద్రప్రస్థమున మనోహరవిహారములఁ గాలముఁ గడపుచుండిరి. ఇంతలో వేసవికాలము వచ్చెను. ఎండలు తీక్ష్ణము లయ్యెను. జనులకు శీతలజలములందుఁ జలువపందిరులందు సన్నచీరలందును జక్కెరపానకములందును ప్రమోదమయ్యెను.

పాండవు లందఱు లా యెండలలో యమునాజలముల నీదుచు, నదీతీరనికుంజముల మెలఁగుచు వినోదమున నుండిరి. వా రొకనాఁడు వేఁటాడి స్నానముచేసి యొకపొదరింటఁ గూర్చున్నవేళ వారిదగ్గఱ కొకముసలిబ్రాహ్మణుఁ డేతెంచెను. వానితల వడఁకుచుండెను. కాళ్లు వ్రేలాడుచుండెను. ఏదియో దుర్భరవ్యాధిబాధచే వానిమొగము వికృతముగ నుండెను.

వానిఁ జూచి వారు లేచి నమస్కరించి "అయ్యా! మీ రేలయిచ్చటకువచ్చితిరని యడిగిరి. ఆమాటవిని, యతఁడు "నృపకుమారులారా! నాకుఁ జాలనాఁకలి యగుచున్నది. భోజనము పెట్టింపుఁడని" యడిగెను. వారును "అయ్యా! భోజనమునకు మీ కిష్టమగు పదార్థము లేమి? యని యడిగిరి. అంత నా బ్రాహ్మణుఁడు "నే నగ్నిదేవుఁడను. పూర్వము శ్వేతకియను భూపతి చేసిన దీర్ఘయాగమునఁ దార్చిన నేయి నాక గ్నిమాంద్యము చేసినది. బ్రహ్మదగ్గఱకుఁబోయి నాయవస్థఁ జెప్పుకొన నాతఁడు ఖాండవారణ్యమున మహౌషధులనేకములున్నవి. వానిందినెదవేని నీవ్యాధి కుదురునని చెప్పినాఁడు. ఆవనము నింద్రుఁడు పాలించుచున్నాఁడు. అందాతనిభక్తుఁ డగు తక్షకుఁడున్నందున నేను దానిం దినఁబోవునపుడెల్ల మేఘములఁబంపి వర్షము గురియించుచుండును. మఱియు నింద్రవనపాలకులు నాకు విఘ్నముఁ గలిగించుచుందురు. మీ

రావనపాలకులఁ బాఱఁదోలిన నేను నాయక్కఱఁదీర్చుకొనెద నని చెప్పెను. శ్రీకృష్ణార్జునులు హుతాశనునకు సాయము జేయఁదలఁచిరి కాని వారి కాయుధములు లేనందున నప్పుడె ఖాండవమునకు రాఁజాలమనిరి. ఆమాటల కగ్నిదేవుఁడు "మీకు సందేహము వలదు. నేను వరుణునడిగి యొకదివ్యశరాసనము నక్షయతూణీరయుగ్మముం దెచ్చితిని. ఇవి యర్జునున కిచ్చెదను. ఇదె చక్రాయుధమును గదయు నీకిచ్చెదను" నాతోఁ దక్షిణమురండు" ని హెచ్చరించెను. అగ్నిదేవుఁడిచ్చిన యాదివ్యశరాసనమర్జునుఁ డెప్పుడు దనప్రాణపదముగఁ జూచుకొనుచుండువాఁడు. ఇదియె గాండీవమని మహాభారతమునఁ జెప్పబడినది.

ఈవిధముగ నాయుధములు సంపాదించి కృష్ణార్జును లగ్నిదేవునితో ఖాండవవనమునకుఁ జనిరి. వారచ్చట నిలిచి "దేవా! హవ్యవాహనా! మేము సిద్ధముగానున్నాము. నీపనిఁ దీర్చుకొను" మని మ్రొక్కిరి. అంతలోనె ఖాండవవనంటుకొనెను. ఇంద్రునివనపాలకులు పరుగుపరుగున వచ్చిరి. వారినందఱఁ గృష్ణార్జునులు వెనుకకుఁ బాఱఁదోల వారేగి యింద్రునితోఁ జెప్పికొనిరి. ఇంద్రుఁ డుద్దండకోపఘూర్ణమానమానసుఁడగుచువచ్చి నానాదిశలనుండియు మేఘములఁ జేరఁదీసి కుంభవృష్టిఁ గురిపింపఁ జొచ్చెను. అర్జునుఁ డక్షయతూణీరయుగ్మమున నొకచేయియు, గాండీవమున నొకచేయియు, నే చేయియెచ్చటనున్నదో విల్లెప్పుడువంగినదో తెలియకుండు

నట్లుంచుచు బాణములు వదలుచుండ, పైకెగురునవియుఁ, క్రిందికిజాఱునవియు, నడ్డముగఁబరచునవియు నగుశరపరంపరల ఖాండవమునకంతకు నొకకప్పేర్పడెను. వర్షమంతయు నాకప్పు పైనుండి క్రిందికిజాఱిపోయెనేకాని లోని కొకచినుకైన రాలలేదు. కృశానుఁడిష్టమువచ్చినట్లు నానాజంతుసంతానములతో వనమంతయు భక్షించెను. ఆజీవప్రళయమున దానవవిశ్వకర్మయైన మయుఁడు పాండవమధ్యముని శరణువేఁడి ప్రాణముఁ గాచుకొనెను. తక్షకు నింద్రుఁడు తప్పింప వాఁడు కురుక్షేత్రమునకుఁబోయెను. వీరిద్దఱుం దక్కఁ దక్కినవనమంతయు నశించెను.

తొమ్మిదవప్రకరణము.

యుధిష్ఠిరునివైభవము.

ఖాండవదహనానంతరము శ్రీకృష్ణపార్థులు మయుం దోడ్కొని యింద్రప్రస్థమునకుఁ బోయిరి. వారు ధర్మరాజునకు మయునిఁ జూపించి వాఁడు తమకుదొరికినవిధమంతయుఁ దెలియఁజెప్పిరి.

కొన్నాళ్లైనవెనుక ధర్మరాజు కొలువున నిల్చి వాఁడు ,,రాజా! మీరు నాకుఁ బ్రాణదానము చేసితిరి. మీకు నేను ప్రత్యుపకారము చేయుపాటివాఁడఁ గాను. అయిన నాచేతి

లోనిది కావున మీ కేదైన నొకయద్భుతశిల్పముఁ జేసెద నాజ్ఞాపింపు"మని విన్నవించెను. యుధిష్ఠిరుఁడు గొంత సేపాలోచించి యేమియుఁదోఁచక శ్రీకృష్ణునేమైన నపూర్వగృహరచనావసరముఁ గల్పింపుమని చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుఁ డాలోచించి, "మయా! యుధిష్ఠిరునికై భవనమునకుఁ దగినసభ రచింపుమని" యాజ్ఞాపించెను. మయుఁ డాతనిమాటలు విని సంతోషముతో "మంచి మాట చెప్పినారు. పూర్వము వృషపర్వున కొకసభ చేయవలయునని నేననేకరత్నపరికరములు సమకూర్చి కారణాంతరములచేఁ జేయలేక మైనాకపర్వతమున బిందుసరం బనుకాసారమునందవియన్నియుదాఁచియుంచితిని. వానితో నింద్రసమానుఁడైన యీ యమసూనున కొకవిమానము రచించెద"నని చెప్పెను.

పిమ్మట మైనాకపర్వతమున కేగి రేయింబవళ్లెడతెఱపి లేక కృషిఁజేసి మయుఁ డపూర్వమగునొకవిమానముఁగట్టెను. వానినేర్పేమియోకాని గోడలయందలిచిత్తరువులు నేలమీఁదను, నేలమీఁదిచిత్తరువులు గోడలమీఁదను బ్రతిఫలించుచుండెను. దానియందు జలాశయములు పెట్టెనుగాని, అవాలన్నియు మెఱుఁగుపెట్టినందున జలస్థలవిభాగములు తెలియఁబడకుండెను. ద్వారములేనిచోట ద్వారమును ద్వారముగలచోట గోడయు. గనిపించుచుఁ జూచువారలకు మతిభ్రమము చేయుచుండెను సభ పూర్తియైనంత మయుఁడు దానిని రాక్షసులచే మోపించి తెచ్చెను. అంతనొకసుముహూర్తమునఁ బాండవపురోహితుఁ

మైన ధౌమ్యునియాశీర్వాదములతో ధర్మనందనుఁడు సభామందిరప్రవేశముఁ జేసెను.

అంతనొకనాఁడు నారదుఁడు పాండవులఁ జూడవచ్చెను. పాండవులును ద్రౌపదియు నాదివ్యమునికి నమస్కరించి యుచితాసనమునందుంచి పూజలుచేసిరి. నారదుఁడు వారినందఱుఁ బరమానందమునఁ జూచి యాశీర్వదించి యనేకనీతు లుపదేశించెను. ప్రశంగవశమున నతఁడు „యుధిష్ఠిరా! స్వర్గలోకమున నీతండ్రి సుఖముగ నున్నాఁడు. ఆయన నీవు రాజసూయము చేసిన బాగుండునని నాతో నొకప్పుడు చెప్పినాఁడు. రాజసూయమున నీకీర్తినందఱుఁ జెప్పికొందురని" చెప్పి తనత్రోవ నేగెను. నారదునిమాటలు వినఁగ ధర్మరాజునకు రాజసూయము చేయవలయునను కోరికజనించెను. ఆయజ్ఞమునకుఁ దగిన ప్రయత్నములు చేయుచు నీలోన శ్రీకృష్ణుని రమ్మని వార్తనంపెను. శ్రీకృష్ణుఁడు వచ్చినంతనె యుధిష్ఠిరుఁడతనితోఁ దనపూనిక దెలియఁజెప్పెను. శ్రీకృష్ణుఁడును, „ధర్మరాజా! రాజసూయము చేయఁదగినదె. ఐనను రాజులందఱు నీయందాదరముగలవారనుకొనరాదు. మగధాధీశ్వరుఁడగు జరాసంధుఁడు చాల బలవంతుఁడు. వాఁడు రాజులనందఱ నోడించి తనరాజధానియైన గిరివ్రజమున బంధించి దినమునకొక్కని బలియిచ్చుచు భైరవపూజ చేయుచున్నాఁడు. వానిని జయించినఁ గాని నీవీయజ్ఞము చేయఁజాలవు" అని చెప్పిన ధర్మరాజు „మనబలము లాతని జయింపఁజాలవా"యని యడిగెను. అంతఁ గృష్ణుడు

"వానినెవ్వరుఁ జయింపలేరు. వానిపురద్వారమున మూఁడు
భేరులు కలవు. శత్రువు లెవ్వరైనఁ బట్టణములోనికిఁ బోవున
ప్పుడవి తమంతఁ దామె మ్రోఁగును. వానిసేనానాయకులుం
జాల నేర్పరులు. అయినను భీమార్జునులు నాతోవచ్చిన
యెడల వానిం జంపునుపాయము చెప్పెద" ననెను.

శ్రీకృష్ణునిమాటలు వినినతోడనె భీమార్జునులుత్సా
హమునఁ బొంగి జరాసంధుని వధింపబయలుదేరిరి. అతిశీఘ్ర
ముగ వారు గిరివ్రజమునకుఁబోయి పురబాహ్యముననున్న భేరు
లఁ జింపి తిన్నగ జరాసంధుని సౌధమున కేగిరి. అప్పటికర్ధరాత్ర
మయ్యెను. ఇంకను బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయుచుండిరి.
జరాసంధుఁడు దీక్షయందుండెను. అతిథు లింటికి వచ్చిరని
యాతఁడు వే వేగవచ్చి వారికర్ఘ్యపాద్యములీయఁ బోయెను.
వారవి నిరాకరించిరి. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడుగంభీరముగ, "మా
గధా! మేము నీయింటికి భోజనమునకు రాలేదు. నీదుర్మార్గము
లన్నియుఁజూచి యిట్టియధర్మము దేశమునందుఁజూచుచున్న
వారికి పాపమే కావున నీకుఁజెప్పవచ్చితిమి. భూతదయాపరుఁడవై
సాత్త్వికపద్ధతి నీశ్వరునారాధించిన మోక్షము వచ్చును గాని
ఘోరముగ మనుష్యుల బలియిచ్చి భైరవపూజఁ జేసినవచ్చునా?
నీవు బలియిచ్చుటకై చెఱపట్టినరాజులను విడిచిపెట్టుము
లేదా మాలోనొకనితో మల్లయుద్ధముచేయు"మని నిరోధిం
చెను. జరాసంధుఁ డామాటలువిని భైరవార్చనకై పట్టియుం
చిన వీరిని నేను విడువను. మీరుకోరినటుల మీలోనొక

నితో యుద్ధము చేసెద' నని చెప్పి భీమునాకృతిఁ జూచి యాతఁ డు తనకుఁదగినవాఁడని తెల్పి యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. వారి ద్దఱుఁ దగిన సాధనములదాల్చి యుద్ధమునఁ గొండొరుఁ దలపడి రిఁ ఒకరి కొకరు దీసిపోవక పొడుచుచుఁ దప్పించుకొనుచుఁ ద్రో యుచు డాయుచు నేడహోరాత్రములు యుద్ధము చేసిరిఁ జరా సంధుఁడలసెనుఁ అది కనిపెట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు వానికిఁ దెలిపి యీ యవలడని భీమునికిఁ జెప్పి పెట్టెనుఁ భీముఁడా యేడవనాఁటి రాత్రి జరాసంధుని నిదురింపఁ బోనీక యాలయించి యలయించి చంపెను. జరాసంధుఁడు చనిపోయినంత నతని రాజ్యము వీరికి స్వాధీనమయ్యెను. అయినను శ్రీకృష్ణుఁడు జరాసంధుని కుమా రుఁడగు సహదేవుని సింహాసనమెక్కించి, చెఱసాలలోనున్న రాజుల విడిపించెను. వారందఱు రాజసూయమునకు వచ్చెద మని వాగ్దానము చేసిరి.

జరాసంధుని మరణముతో రాజసూయ ప్రయత్నము సగమైనదని చెప్పవచ్చును. భరతఖండమునఁ గలుగు నితర భూపతులఁ దమకింకరులఁ జేయఁదలఁచి, ప్రబలసైన్యములతో నర్జునుఁడుత్తరమునకును, భీముఁడు తూర్పునకును, సహదేవుఁ డు దక్షిణమునకును, నకులుఁడు పశ్చిమమునకును దండయా త్రలువెడలి భూపాలపాళి జయించి యపారధనముఁ దెచ్చిరి. రాజులందఱు రాజసూయమునకు వచ్చి ధర్మరాజునింటఁ బరి చర్య చేయ సమ్మతించిరి. ధృతరాష్ట్రసుతుం డక్కినపెద్దలకు

నాహ్వానపత్రిక లంపి శ్రీకృష్ణుని రావించి, ధర్మరాజు యజ్ఞదీక్ష వహించెను

అమూల్యోపాయనములఁ దెచ్చి రాజులనేకులుయజ్ఞముఁ జూడ వచ్చిరి. రాత్రులుఁ బవలు భోజనశాలలు నిండియుండెను. ఎన్నిలక్షలమందివచ్చిరో లెక్కలేదు. పూర్వము హరిశ్చంద్రుఁ డొనరించిన రాజసూయముగూడ దీనికి సరిపడదనిరి. ఆమహోత్సవసమయమున సహదేవుఁడు వస్తుభాండారమును విడిదియిండ్లనుఁ బరీక్షించుచుండె. కృపాచార్యుఁడు బ్రాహ్మణ దక్షిణలయందు శ్రద్ధపట్టెను. భీష్మద్రోణులు కృతాకృతముల విచారించిరి. ఆయవ్యయములు విదురుఁడు సంరక్షించెను. దుర్యోధనుఁడు నానాదేశాధీశులుం దెచ్చిన మణికనకోపాయనము లందుకొనెను. భక్ష్యభోగ్యములం దుశ్శాసనుఁడు పాలించెను. ఇట్లు సర్వబంధుసమాదరణాసంపద్విశేషముగ రాజసూయము నిర్విఘ్నముగాఁ బరిసమాప్తిచెందెను.

"ఉ. సమ్మదమందిచూచిరి ప్రసన్నత భూజనులెల్ల బ్రహ్మతే
జమ్మును రాజతేజమును సద్బహుభూషణరత్నరాజితే
జమ్మును విస్తరించుచు నిజద్యుతియొప్పఁగ మూర్తమైనధ
ర్మమ్మనఁబోలెనున్నగుణమండితుదీక్షితుధర్మనందనున్"

పదవప్రకరణము.

రాజ్యభంగము.

రాజసూయానంతరము ధర్మజుఁడు భూపాలునందఱి వారువారు తెచ్చిన కానుకలకు మించిన బహుమానములిచ్చి పంపెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు మొదలగువారు కొన్నిదినములైన పిమ్మట సంతోషముతోఁ దమదమ యిండ్లకేగిరి. అయిన నందుఁ గొందఱు నొచ్చుకొనిన సందర్భములు లేకపోలేదు. దుర్యోధనుఁ డొకనాఁడు సభామందిరమునఁదిరుగుచు, ద్వారములేనిచోట ద్వారమున్నదని భ్రమించి యందుండిలోనికిఁ జొరఁ బ్రయత్నించినఁ బాపము! దెబ్బతగిలెను. అదియుఁగాక యాసమయమున నాతనియవస్థ మేడపైనుండి చూచి ద్రౌపది నవ్వెను. మఱియొకనాఁడు నీళ్లున్నచోట లేవనుకొని యాతఁడందు దిగఁబడినందున వాని బట్టలన్నియుఁ దడిసెను. మఱియు రాజులు దెచ్చియిచ్చిన మాణిక్యాద్యుపాయనములు చూడ వాని కన్నులు మిఱుమిట్లుగ్రమ్మెను. వేయేల? ధర్మజువైభవమాతని కసూయాస్పదమయ్యెను.

మనోవ్యాకులతతో నానాఁటికి నాతఁడు కృశించెను. మొగము తెల్లఁబోయెను. కన్నులు కళాహీనములయ్యెను. ఎముకలు బయలుపడెను. వానిమేనమామ శకుని యిది యంతయుఁ జూచి, "వత్సా! నీహృదయమును బాధించుచున్న

విచారము నాకుఁ గొంతఁ జెప్పుము. చేతనైనసాయముచేసెద" నని చల్లగ నడిగెను. దుర్యోధనుఁడు దీర్ఘనిశ్వాసముతో "మా మయ్యా! యింద్రప్రస్థమునఁ బాండవులవైభవము జూచిన ప్పటినుండియు నామనసునకు సుఖము లేదు. ఆధనము! ఆనిత్యాన్న ప్రదానము! నిరువదియేండ్లనుండి యవిచ్ఛిన్నముగ నడచుచు న్నదే? మఱియెవరికైనఁ జెల్లినదా? నేను నొకరాజనై యిది యంతయుఁ జూచుచునిలువఁబడితినిక దా" యనెను. శకునియు వానివీపు నిమురుచు "నీకింత విచారమెందులకు? నాకు జూద మునఁ గలనేర్పునీ వెఱుఁగుదువుగదా! ధర్మరాజునకు జూదమన నాసక్తి మెండు. నేనతనితో జూదమాడి యతని రాజ్యమం తయు గెలిచి నీకిచ్చెదను. ముందర మీతండ్రిదగ్గఱకుఁ బోవు దము. ఆతనితోఁ జెప్పి ధర్మరాజుం దమ్ముల నిచ్చటికిఁ బిలి పించెద"మని చెప్పెను.

అంతశకుని తన మేనల్లుని వెంటఁబెట్టుకొని ధృతరాష్ట్రు ని జేరి దుర్యోధనుని మనోవిచారమును, శరీరస్థితియుఁ జెప్పి "బావా! నీపుత్రునికిఁ దగినయుపాయము చేయవలయును. కు మారుఁడు పాడగుచున్నాఁ" డని తెలిపెను. ధృతరాష్ట్రుఁడును కుమారుని శరీరమంతయుఁ దడవిచూచి యులికిపడి "నాయ నా! నీకింత విచారమేల. పాండవులకంటె నీవెక్కుడు భాగ్యశా లివి. నీయిష్టమువచ్చిన దక్షిణలిచ్చి నీవును యజ్ఞము చేయు" మనెను. దుర్యోధనుఁడూఱడిలక "నాయనా! నాకది పనికి రాదు. పాండవులసంపద నేను చూడలేను. శకునిధర్మజునితో

జూదమాడి వారిసంపద నంతయుఁ గెల్చినాకిచ్చును. దీనికి నీవు సమ్మతిం పవలయును. అదియుఁగాక శత్రువుల గెలుచుట కు సూక్ష్మమార్గమున్నపుడది వదలుట తెలివిమాలినపని" యని బోధించెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు కుమారుని యవస్థఁజూచి "నీయిష్టమువచ్చినట్లుచేయు" మనెను.

భీష్మవిదురులిది యెఱిఁగిరేనిఁ దన్నునిందింతురని తెలిసినవాఁడు కావున నతఁడు రహస్యమున నొకద్యూతగృహ ముఁ గట్టించెను. ద్యూతశాల యైనతోడనె మఱునాఁడు విదు రునిఁ బిలిచి కుమారులందఱు స్నేహద్యూతమునఁ గాలముఁ గడపవలయునని కోరినారు. వారికొఱకీద్యూతశాల వేయించి నాను. నీవింద్రప్రస్థమునకుఁజని పాండవులఁబిలిచి రమ్మని చెప్పెను. భీష్ముఁడిది తెలిసి వచ్చి,"దుర్యోధనుఁడు దుర్మార్గుఁ డు. వానిహితులు ఘోరస్త్రులు. వీరిమూలమునఁ గులప్రళయము పుట్టును. అందును జూదము మహావ్యసనము. దుష్టవర్తనుఁడగు కుమారునొకని వదలి వంశమర్యాదఁ గాపాడు"మని ధృతరా ష్ట్రుని మందలించెను. అంత ధృతరాష్ట్రుఁడు "పెద్దలు మీరం దఱుఁగలుగ నేయపాయమురాదు. నామాటవిని పాండవులఁ బిలువనిం"డనెను. విదురుఁ డింద్రప్రస్థమునకుఁ బోయి పాండ వులఁ బిలిచి తెచ్చెను. వారితో ద్రౌపదియు వచ్చెను.

మఱునాఁడందఱు భోజనములుచేసి కూరుచున్నసమ యమున దుర్యోధనుఁ "డన్నా! కాలక్షేపమ్మాటలేదు. కొంచె ము సేపు జూదమైన నాడుదమా" యనెను. ధర్మరాజామాట

లు విని “జూదము సప్తవ్యసనములలోనిది. దానివలన మహాప కారమగును. కావున జూదమాడ రాదని చెప్పెను. అంత శకుని “బ్రాహ్మణునివలె మాటాడుచున్నావు. రాజులకు జూదము కూడదా?” యనెను. అంత ధర్మరాజు రోషపరవశుఁడై “బలవంతముగ జూదమునకుఁ బిలుచుచున్నావుగనుక నేనును వెనుకాడను. జూదమెవరాడెదరో రండ” నెను అంతదుర్యోధనుఁడు నేను నీతో నాడెదను. నాబదులు శకుని పాచికలఁ ద్రోయును. అతఁడు గెలిచిన నోడిననాడె” యని చెప్పెను.

శకునియు ధర్మరాజును జూదమాడఁజొచ్చిరి. ఒక పందెము తరువాత నొకటి ధర్మజుఁడోడిపోయెను. తనయాభరణములు, గుఱ్ఱములు నేనుఁగులు, రథములు, గోశాగారములు, రాజ్యము నన్నియుఁ బోయెను. వరుసవరుసఁ దమ్ముల నైదుగురిఁగూడ నాతఁడొడ్డియోడిపోయెను ఇదియంతయుఁ జూచుచున్న భీష్మాదులందఱు వ్యాకులతఁగలంగిరి. ఇఁక నొడ్డుట కేమియుఁ గనఁబడక ధర్మరాజు తెల్లఁబోయి కూర్చుండెను. అంతశకుని నవ్వుచు “ధర్మరాజా! మఱచితివి, ధనము లేకేమి! స్వయంవరమున దొరికినపాంచాలి కలదుకదా. దానినొడ్డు”మనెను. ధర్మజుఁ డావేశమున మతిమాలి పాంచాలిని గూడ నొడ్డెను. శకుని పాచికల నిష్టమువచ్చినటుల వేయఁగలఁడు. ఈపర్యాయమును ధర్మరాజె యోడిపోయెను. సభయంతయుఁ గోలాహలమయ్యెను. పాంచాలి దుర్యోధనుని దాసియనిరి.

మహాగర్వమున దుర్యోధనుఁడు పాంచాలిం దెచ్చి తన యిల్లు తుడిపింపుమనెను. దుశ్శాసనుఁ డంతఃపురమునకుఁ బోయి ధర్మరాజు జూదమునఁ దన్నొడ్డి యోడుటయు దుర్యోధను నాజ్ఞయు ద్రౌపదికిఁ జెప్పెను. అప్పుడు ద్రౌపది "అయ్యా! ముందు నన్నోడెనో? లేక తన్నే యోడెనో?" చెప్పుమన దుశ్శాసనుఁడు నిశ్చయముఁ జెప్పలేక మరలివచ్చి సభలో నామె మాటలు చెప్పెను. దుర్యోధనుఁడు మరలఁ బ్రాతికామిం బిలిచి యామె యడిగిన ప్రశ్నమిచ్చట సభయందు చెప్పెదను సభకు రమ్మనుమని పంపెను.

ద్రౌపదియు విచారమునఁ గన్నీళ్లు విడుచుచు సభకు వచ్చి "సభాసదులారా! ముందు నాభర్త నన్నొడ్డెనో? తన్నే యొడ్డికొనెనో? చెప్పవలయును. నేను దుర్యోధనుని దాసి నైతినా నిశ్చయింపుఁడు" అని వేఁడెను. అందఱు ధర్మరాజె చెప్పవలయుఁ గాని మఱెవ్వరికి ధర్మసూక్ష్మము తెలియదనిరి. ధర్మరాజు విచారమునను, సిగ్గుచేతను మాటాడలేకపోయెను. అంతవికర్ణుఁడు లేచి, "ధర్మరాజునకు ద్రౌపదినొడ్డుట కధికారము లేదు. ఆమె ధర్మరాజున కొక్కనికే కాదు భార్య!" యనెను. సభవారును వికర్ణుఁ డాడినది న్యాయమనిరి.

దుర్యోధనుఁ డామాటలు చెవినిఁ బెట్టక, "ద్రౌపది నా దాసి దాని నిచ్చటకుఁ గొని తెమ్ము. ప్రాతికామికి భీముని జూచి నభయము. నీవుపోయి లాగికొని రమ్మ"ని దుశ్శాసనునిఁ బంపెను. దుశ్శాసనునిఁ జూచి ద్రౌపది గాంధారి మఱుగునకుఁ

బోయి "నే నేకవస్త్రను నన్నుఁదాఁకవలద"నియేడ్చెను. కర్ణుఁ "డీమె యేకవస్త్రయైన నేమి? విగతవస్త్రయైన నేమి? అయిదు గురు మగలున్నదాని నెట్టులదెచ్చినఁ దేవచ్చు" ననెను. దుశ్శాసనుఁ డామె జుట్టుపట్టి యీడ్చికొనివచ్చెను.

దుర్యోధనుఁడు కర్ణునిమాట లుపశ్రుతిగ రాక్షసవృత్తి నుప్పొంగి "విప్పరా! దీనిబట్టు" యని యఱచెను. ద్రౌపది మహాదైన్యమున భగవంతునిఁదలఁచి దేవా! నన్ను రక్షింపుము. నేను పతివ్రతనైతి నేని నామానము సంరక్షింపు మని ప్రార్థించెను. దుశ్శాసనుఁడు పుట్టమూడ్చుసరికి మఱియొక పుట్ట మడుగునఁ గానిపించుచుండెను. విప్పినబట్టలన్నియుఁ బెద్దమేటి యయ్యెను. దుశ్శాసనుఁ డేమియుఁ జేయలేక నిలిచెను. ఇది యంతయుఁజూచి భీముఁడుగ్రమూర్తియై నాభార్య నిట్లు లవమానించిన యీదురాత్మునిగుండెలు బ్రద్దలుచేసి వేఁడినెత్తురు త్రాగెద"నని గర్జించెను. సభాసదులందఱు "భీమసేనా! యిది కోపమునకు సమయముకాదు. శాంతింపుము"ని యతని నాపిరి. భీమసేను నాటోపముఁజూచి దుర్యోధనుఁడు నవ్వుచు తనతొడఁగొట్టి ద్రౌపదినివచ్చియిచ్చటఁగూర్చుండుమని పిలిచెను. భీముఁడుగ్రమూర్తియై నాభార్య నిట్లుఁ దొడపైఁగూర్చుండరమ్మని పిలిచిన వీనితొడలు విఱుగఁగొట్టి చంపెద నని యార్చెను. సభాజనులందఱు గొల్లుమనిరి. ధృతరాష్ట్రుని నిందించిరి. దుర్యోధనుని దిట్టిరి. భీష్మాదులను గూడఁ దూల నాడిరి. ఈవిధముగఁ గోలాహలములతో సభ ముగిసెను.

రాత్రి గాంధారికి నిద్దుర పట్టలేదు. ఆమెకు దుస్స్వప్నము లెన్నియో వచ్చెను. పరమధార్మికులైన పాండవులను, వారికులాంగన నవమానించిన పాపమునం గులనాశనమగునని యామె గుండెలు దడదడలాడెను. ఆసాధ్వి ధృతరాష్ట్రునిం జేరి, "నాథా! పాండవులం బిలిపించి, వారిరాజ్యము వారికిమ్ము! ద్రౌపదిని సంతోషపెట్టుము. లేనిచో మనమందఱము నాశనమౌదు"మని హితముం జెప్పెను. ధృతరాష్ట్రుండుం బశ్చాత్తాపముం జెంది ద్రౌపదినిం బిలిచి "యమ్మా! నాకుమారులు చిన్నవారు తెలియక నిన్ను నవమానించిరి. వారినిక్షమింపుము. నేను నీకేవైన వరమిచ్చెద"ననెను. ద్రౌపది మామగారిమాటలు విని సంతోషించి "ధర్మరాజునకు దాస్యమువదిలింపు"మని కోరెను. ధృతరాష్ట్రుండు మరల "తల్లీ! యింకొకవరముం గోరు" మనెను. ద్రౌపది నాభర్తలందఱ దాస్యము వదిలింపు"మనెను. ధృతరాష్ట్రుం డామెకింకను బ్రీతిమొనరింపం దలంచి "యమ్మా! యింకొకవరము వేడు"మనెను. అంతట ద్రౌపది, "దేవా క్షత్రియాంగనలు రెండిటికన్న నెక్కుడువరములం గోరంగూడ"దనెను. ధృతరాష్ట్రుం డామెధర్మబుద్ధికి మెచ్చి "నీకు మూండవవరము నీవుకోరకయే యిచ్చెదను. మీరాజ్యము మీకిచ్చెద" నని పిమ్మట ధర్మజాది పాండవులం బిలిచి వారిరాజ్యము వారికిచ్చి సంతోషపెట్టి యెప్పటిలాగున రాజ్యముచేసికొనుండని యింద్రప్రస్థమునకుం బంపెను.

దుర్యోధనుఁడు తండ్రి మొసఁగించినది చూచి సహింపఁ జాలక "తండ్రీ నీవు నేనొనరించినదంతయుఁ బాడుచేయు చుందువు. నీవు రాజ్యమిచ్చినావని భీముఁడు తనప్రతిజ్ఞ వదలునా? పాండవులుఁ దమపరాభవమును మఱచెదరా? వీరి నుపేక్షచేయుటవలన మనకుఁ బ్రాణహానియగును. వారినిమరల జూదమునకుఁ బిలువనంపుము. తరువాతఁజూచెద" నని తండ్రి నొప్పించెను ధృతరాష్ట్రుఁ డింకొకమాఱు పాండవులఁ దీసికొని రమ్మని ప్రాతికామిం బంపెను. పాండవులును పెదతండ్రిని విశ్వసించి హస్తినాపురమునకు వచ్చిరి. మునుపటివలెనే శకుని ధర్మజుని జూదమునకు రమ్మని పిలిచెను. బలవంతముగ జూదమునకుఁ బిలిచినప్పుడు రాజైనవాఁడు రాననునా? పాచికలు పట్టిపట్టినప్పుడు శకుని "ధర్మరాజా! మీ ధనమును రాజ్యమును ధృతరాష్ట్రుఁడు మీకు దానమిచ్చినాఁడు. కావున నవి యొడ్డు టకుఁ దగవు. అందుచే మన మొక క్రొత్తపందెమును పెట్టుకొందము. ఈజూదమున నోడిన నీవును నీతమ్ములరణ్యమునఁ బండ్రెండేండ్లుండి యటుపై నొకయేఁ డజ్ఞాతవాసము చేయవలయును. నేనోడిన దుర్యోధనాదులటులఁ జేయు" నని యొప్పఁజెప్పెను. పాచికలు ద్రోచిరి. అకటా! విధి! ధర్మరాజోడిపోయెను.

పాండవులు ద్రౌపదియుఁ బ్రతిజ్ఞాప్రకారము నరణ్యమునకుఁ బ్రయాణమైరి. సర్వాభరణములుఁ బరిత్యజించి, నారచీరలు గట్టుకొని భీష్మాదికురువృద్ధులకు ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారికి నమస్కరించి చిన్ననాఁటనుండియుఁ జనివికొని, పట్టాభిషేక

మై దిగ్విజయము చేసి యింతటివారు లేరని యందఱుఁ బ్రశంసిం
ప సంచరించిన హస్తినాపురమును వదలి మహాశోకమున ధౌ
మ్యానుగమ్యమానులై వారు చనిరి.

"చ. తడిసిన యేకవస్త్రపరిధానముతోడ విముక్తకేశియై
తొడరుచు దుఃఖభావమున ద్రౌపది పోయె మహావనంబునం
బడినని దేశమిత్రహిత బంధుజనంబుల శోకవేదనం
గడుకొని యిట్టులేగుదురు కౌరవభామినులంచుఁ దెల్పుచున్"
కుంతి విదురునింటనుండెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

అరణ్యవాసము.

పాండవులరణ్యవాసమునకుఁ బోవుచున్నారని విని పౌరులందఱు వారిని వెంబడించిరి. ధర్మనందను నధర్మద్యూతమున నోడించి యరణ్యములకుఁ బంపుచున్న దుర్యోధను నేలుబడి సహించి యుండుటకంటెఁ బాండవులతో నరణ్యములకుఁ బోయి కాయకూరలు తిని బ్రతుకుట మేలని వారికిఁ దోఁచెను. ఈవిధమునఁ దన వెంటఁ బడుచున్న జనులనందఱఁ జూచి ధర్మరాజు, "మహాశయులారా! మీరు విచారింపవలదు. మేము మీదయచే మరలఁ బదమూఁడేండ్లకు వచ్చి రాజ్యము చేసెదము. మాయందుఁ గనికరముంచి మరలిపొండని యెట్టులో

వారిని బంపెను. కొందఱు బ్రాహ్మణులు తక్క నందఱు వెను కకుఁ బోయిరి.

ఇటులఁ బరమవిశ్వాసమునఁ దన్ననుగమించుచున్న బ్రాహ్మణులతోఁ బాండవులు ద్వైతవనమునందు నిలువనిశ్చయిం చుకొనిరి. పాపమా ద్విజులందఱుఁ గహనాంతరమునఁ గంద మూలములుఁ దెచ్చికొనఁ గష్టపడుచుండుటఁ జూచిన ధర్మరా జునకు మిగులదుఃఖము కలిగెను. ఇంద్రప్రస్థమునఁ బ్రతిదిన మనేకబ్రాహ్మణులకు సంతర్పణము చేయుచుండి నేఁడు పది మంది కాహారము వెట్టలేనందుల కతఁ డెంతయుఁ జింతించెను. ఆవిచారముపట్టఁజాలకాతఁ డష్టోత్తరశతనామములతో సూర్య భగవాను నారాధించి తనకు వీరినందఱఁ బోషించు నుపాయము జూపుమని వేఁడెను ఆతని భక్తికి మెచ్చి సూర్యుఁ డాతనికొక తామ్రపాత్రనిచ్చి 'రాజా ! యీగిన్నె ద్రౌపదికిమ్ము. ఆమె చేతనున్నంతకాల మది యక్షయాన్నము నిచ్చు''నని యంత ర్ధానముపొందెను ధర్మజుఁ డటులె యీగిన్నెను ద్రౌపదికిచ్చె ను. బ్రాహ్మణులకుఁ దమకుఁ గావలయునన్న మాగిన్నె బోషిం చి సంతనె పుట్టుచుండెను. దానిసాహాయ్యమున వారు సుఖ ముగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి.

పాండవు లరణ్యమునకుఁబోయిరని విని శ్రీకృష్ణుఁడు వా రిఁజూడ నేతెంచెను. కాంపిల్యమునుండి ధృష్టద్యుమ్నుఁడు వ చ్చెను. వీరు పాండవులతోఁ గొంతకాలముండిరి. వారు దమ

యింట్లకుఁ బోవునపుడు సుభద్రను సుభద్రాకుమారుఁడగు నభిమన్యునిఁ గృష్ణుఁడు ద్వారకకుఁ గొనిపోయెను. ద్రౌపదికి నైదుగురు కుమారులుగలరు. వారిని ధృష్టద్యుమ్నుఁడు తనతోఁగొనిపోయెను. పాండవులును, ద్రౌపదియు బ్రాహ్మణులతోఁగలసి వనవాసము చేయుచుండిరి.

యుధిష్ఠిరుని హృదయ మనేకవిధములఁ బరితపించుచుండెను. ఆతని కేమియుఁ దోఁపక విచారమున నందఁదుఁదిరుగుచుండెను. అరణ్యవాసమైన పిమ్మట నజ్ఞాతవాసము నిజముగ సమాప్తమైనను దుర్యోధనుఁడు తమకు రాజ్యమిచ్చునా? ఈయకున్నయుద్ధముతప్పదు! తమయన్నదమ్ము లైదుగురు కౌరవసేనల జయింపఁగలరా? ఈగతినాతఁడు సంతాపము చెందుచుఁ బిచ్చివానివలెఁ దిరుగుచున్న నొకనాఁ డతనికి వ్యాసుఁడు కానిపించి యతని నోదార్చి "నీవధైర్యము పొందనవసరము లేదు. ధర్మపరుఁడవుగావున నీకు జయమగును. నాయొద్దఁ బ్రతిస్మృతియను నొకవిద్యకలదు. నీకు దాని నుపదేశించెదను. దానిని నీవర్జునున కుపదేశించి వానిని దానిచే దేవతల నారాధింపుమనుము. వానికి దేవతలవలన దివ్యాస్త్రలాభము కలుగును. మీరు శత్రువుల సుఖముగా జయించెదరు" రని చెప్పియతని కావిద్యనుమంత్ర ముపదేశించి తనయాశ్రమమునకుఁ బోయెను.

వ్యాసుఁడేగిన పిమ్మట ధర్మరాజర్జునునకుఁ బ్రతిస్మృతి నుపదేశించి, భవాది దిక్పాలుర దానిచే నారాధించి దివ్య

స్త్రములు సంపాదింపుమని యాజ్ఞాపించెను. సోదరునాజ్ఞ ననుసరించి యార్జునుఁడు తపస్సుచేయుట కింద్రకీలపర్వతమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. భర్తలందఱిలో ద్రౌపది కర్జునునం దెక్కుడనురక్తి. అర్జునునకు నామెయందనురాగమె. అయినను వారు కార్యసాధనముకొఱకై యొకరినొకరు కొంతకాల మెడఁబాసి యుండవలసెను. ద్రౌపది కన్నీరునించుచు భర్తను సాగనంపెను.

గాండీవము నక్షయతూణీరములుఁ దనకు రక్షగా నర్జునుఁ డింద్రకీలపర్వతమెక్కి ముందునకు నిర్భయముగ నడచెను. కొంతదూరమేగినతరువాత వెనుకనుండి "యాగు, మాగు" మనియొకధ్వని యాతని చెవులఁబడెను. వెనుకకుఁజూడ నొకచెట్టుక్రింద వృద్ధమునియొకఁడు కానిపించి "యీశరాసన మేమి? నీవేమి? యిచ్చటదానితో నిప్రవేశించుట యేమి?" యనెను. అర్జునుఁడామునిమాటలువిని వినయముతో "నయ్యా! నేను తపోధనుఁడఁను గాను ఆత్మరక్షకై బాణాసనతూణీరముల బూనితి" ననెను. అంతలో మునికిఁబదులుగ సహస్రాక్షులుం బర్వనిశానక్షత్రప్రభాభాసమానములై గానిపింప సురేశ్వరుఁడతనియెదుట నిలిచెను అర్జునుఁడును సాష్టాంగము చేసి "తండ్రీ! నాకు దివ్యాస్త్రములిమ్మని" వేఁడెను. ఇంద్రుఁడు కుమారునాదరించి, ముందుగ నీశ్వరునిదిక్పాలురనాశ్రయించి వారిచే వరము లనుగ్రహించుము. అప్పుడైన నేనుఁ జేయునది చేసెద" నని యంతర్ధానము చెందెను.

అర్జునుఁ డాచెట్టునీడనె నిలిచి యీశ్వరునికొఱకుఁ దపము మొదలుపెట్టెను. ఈశ్వరుఁడతనిఁ బరీక్షింపఁదలఁచి మూకాసురుఁడను నొకరాక్షసునిఁ బంపెను.

చ. పశుపతిచోదితుండగుచు భాసిలి మూకుఁడు పందిరూపమై
దశదిశలన్మలంగుచును దాఁటుచుంజఱి ఘుర్ఘురించుచున్
దశనపురాపిడింబొడము దట్టపుటగ్నికణంబులన్ వనిన్
విశదమొనంగఁ జేయుచును వేఁజనె నర్జునుఁ జీల్చునోయనన్

'శ్రీకృష్ణభారతము'

తనపైకిఁ గోపముతో వచ్చుచున్న యాపంది నర్జునుఁ జూచెను. అంతలోనె యావైపునుండి మఱియొక బాణమాకిటి దేహమున నాటెను. అది చచ్చి నేలపైఁబడెను. వెనుకనుండి యొకకిరాతుఁడువచ్చి 'నృపకుమారా! నేనుగొట్టఁబోయిన దాని నీవేలయేసితివి! నన్నవమానించెదవా? నాతో యుద్ధముచేయుమని యతనిఁ దాఁకెను. అర్జునుఁడు వెనుదీయక నిలచెను. వారిద్దఱు బాణవర్షములఁ గురిపించుకొనిరి. సామాన్యబాణముల కాకిరాతుఁడు లోఁగనందున నక్షయతూణీరముపయోగింపఁదలఁచి చూచిన నందొకబాణమైన లేకపోయెను. గాండీవమెత్తి వానింగొట్టఁబోవ వాఁడది చుల్కగా లాగికొనెను. గాండీవము పోయినందునఁ గోపమువచ్చి ద్వంద్వయుద్ధము చేయఁబోవ వాఁడర్జునుని బిల్లవానినెత్తికొనినట్లెత్తుకొనెను. ఆకిరాతుని బాహుపీడనమున నర్జునుఁడు మూర్ఛపోయి నేలపైఁబడెను.

అతఁడు తెలివివచ్చిచూచునప్పటికిఁ గిరాతుఁడు నవ్వు చు నిలుచుండెను. అర్జునుఁడు మెల్లఁగ లేచి శివపూజచేసి కిరా తుని మరలఁ దాఁకవచ్చెను. వానిదగ్గఱకుఁబోవఁ దాను బూజచేసినదళములును బూవులుఁ గిరాతునితలపైఁ గానిపిం చెను. కిరాతుఁడు కాఁడు శివుఁడని యర్జునుఁ డాతని ననేకవిధముల స్తుతించెను. శివుఁడు నర్జునునందు దయవచ్చి తన నిజస్వరూపముఁ జూపి దివ్యాస్త్రము లుపదేశించి యంత ర్హితుఁడయ్యెను. తక్కినదిక్పాలురు నతని కనేకాస్త్రములిచ్చి రి. ఇంద్రుఁడును వచ్చి తనకుమారు నమరావతికిఁబిలుచుకొని పోయి దివ్యాస్త్రములుపదేశించి యతనిగాండీవమున నెన్నటికి నలిగిపోని త్రాడును, తనువున నభేద్యమగుకవచమును, శిరమున సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించు కిరీటమును, జేత దేవదత్తమను శం ఖమునిచ్చి కొన్నాళ్ళచ్చటనుంచుకొని మరలఁ దనదివ్యరథ మున నతనిఁ దనసోదరులదగ్గఱకుఁ బంపెను. చిరకాలము తప స్సుచేసి దివ్యాస్త్రములు సంపాదించుకొనివచ్చిన సోదరుని జూచి వారు చాలసంతోషించిరి.

భీముఁడొకనాఁడు వేఁటకుఁబోయి రాత్రియైననింటికిరాఁ డయ్యెను. ద్రౌపదిధర్మరాజునకది చెప్పియాతనివెదకుమనిప్రా ర్థించెను. అతఁడుఁదమ్ముని వెదకివెదకి యెందునుగానక తుద కొక కొండగుహలోనికిఁబోయెను. భీముఁడచ్చటఁ గొండచి లువచేఁ జుట్టఁబడి పడియుండెను. ధర్మరాజు తమ్ముఁడు చనిపో

యెననుకొనెను కాని భీముఁడన్నా! నన్ను విడిపింపుము. ఇఁక నా లసించినఁ బ్రాణము వోవుననెను. ధర్మరాజప్పుడాయజగరముతో "నహివల్లభా, వీఁడు నాతమ్ముఁడు. వీనిని వదలిపెట్టుము నీకుఁ గడుపునిండ నాహారముఁ దెచ్చిపెట్టెద" ననెను. పాము మాటాడక భీముని శరీరమునకు మఱింత గట్టిగఁ జుట్టుకొని "ధర్మజా! నీవు నేనడిగిన ప్రశ్నములకుఁ జెప్పెదవేని నీతమ్ముని వదలెదను. లేనిచో మ్రింగెద" ననెను. ధర్మరా జజగర ప్రశ్నములకుఁ బ్రత్యుత్తరము లీయ సమ్మతించెను.

అజగర మతని ననేక విషయములడిగెను. యుధిష్ఠిరుఁ డన్నిటికిఁ దగినట్లు ప్రత్యుత్తరములిచ్చెను. ఆపా మతని వివేకముఁనకు మెచ్చి భీముని వదలిపెట్టెను. భీముఁడీవలికివచ్చునంతలోఁ బాము దివ్యతేజఃపటల విరాజితుఁడగు నొక మహాపురుషుఁడై, యుధిష్ఠిరు ముందు నిలిచి, "కుమారా! నేను మీవలెనె చంద్రవంశమునఁ బుట్టితిని. నాపేరు నహుషుఁడు. అనేక యాగములు చేసి ఘోరతప మొనరించి యింద్రుఁడనైతిని. నేనొకనాఁడు బ్రహ్మరథమునఁ బోవుచు, జరాభారమున నగస్త్యుఁడు మెల్లఁ గనడచుచుండఁ గోపించి యతనిందన్నితిని. ఆమహర్షి నాగర్వముఁ జూచి యజగరమవగుమని శపించెను. నేను దత్క్షణమె పల్లకి నుండి క్రిందఁబడితిని ఆశాపము సహింపనేరక శాపమోక్షణముం దయచేయుమని ప్రార్థింప నతఁడు కరుణామయుఁడై, "నీకడకు ధర్మరాజు వచ్చును. వానివలన నుత్తమజ్ఞానము తెలి

సికొని శాపమోక్షణము పొందు'' మని చెప్పెను. నాయనా! నేఁడు నీవలన నాకు తత్త్వజ్ఞానము గలిగినది. నేనిఁక స్వర్గమునకుఁ బోయెద దయయుంచుమని నహుషుఁడమరలోకమున కేగెను. ధర్మరాజుఁడు తమ్ముని వెంటఁబెట్టుకొని తన కుటీరముఁ జేరెను.

పాండవులవృత్తాంతమంతయు దుర్యోధనుఁ డరణ్యము నుండి వచ్చినయొక బ్రాహ్మణునివలన వినెను. అర్జునుఁడు తను వుతోనె స్వర్గమునకుఁ బోయి యింద్రునివలన దివ్యాస్త్రలాభ ముఁ బొందెనని విని మిగులదుఃఖించెను. అజ్ఞాతవాసమైన త రువాత వారు రాజ్యమిమ్మందురేమోకదా ? అప్పుడు వారిని గెలుచుట కష్టము. ఇప్పుడే వారి నరణ్యములఁబట్టుకొని సంహ రించినమేలు. అదియుఁగాక పూర్వము సభయందుఁదన్నుజూచి నవ్విన ద్రౌపదినొకమారు హేళనము చేయుటకన్నఁ బరమా నందముకలదా? ఇదియంతయుఁదలఁచి దుర్యోధనుఁడు తన స్నేహితులతో నాలోచించెను.

వారందఱుఁ గలసి యొకయుపాయముఁబన్నిరి. ద్వైత వనమున ధృతరాష్ట్రుని పశువులు మేయుచుండెను. వానింజూ చివచ్చుటకనుజ్ఞయిమ్మని ధృతరాష్ట్రునడిగిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడు ''చాలు జాలు నిదివఱకు సంభవించినయపకీర్తిచాలు. అచ్చటఁ బాండవులున్నారు. మీరువారికపకారము చేయఁజూచెద''ర నెను. అంత దుర్యోధనుఁడు, మేము వారిపొంతకుఁబోవ''మని వాగ్దానముచేసెను. తర్వాత దుర్యోధనుఁడు కొందఱు సైనికు

లతోఁ గర్ణాదులు వెంటరా నరణ్యమునకు వచ్చెను. ఆవనముసందొక గంధర్వకాసారము కలదు. ఆ చెఱువుగట్టునఁ జిత్రరథుఁడను గంధర్వుఁడొకఁడు వేడుకకై వచ్చిదిగెను. దుర్యోధనుఁ డాసమీపమున నె విడిసెను.

పగలంతయు దుర్యోధనుఁడును వానిపరివారము నిష్టము వచ్చినటుల విహరించిరి. సాయంకాలమునకు దుర్యోధనుని భటులు కొందఱు చిత్రరథునిశిబిరముఁ జూచి తమరాజునకుఁ జెప్పిరి. దుర్యోధనుఁడు కొందఱుభటులను జిత్రరథునవ్వలకుఁ బొమ్మని చెప్పఁబంచెను. చిత్రరథుఁడామాటలకుఁ గోపించియాసైనికులఁ జెఱపట్టెను. దుర్యోధనుఁడు సేనతోవచ్చి గంధర్వులముట్టడించెను. ఆ రెండుసేనలకును ఘోరముగఁ బోరాటము జరిగెను. ఆయుద్ధమున నిలువలేక కర్ణుఁడు పాఱిపోయెను. సేనయంతయుఁ జెల్లాచెదరయ్యెను. చిత్రరథుఁడు దుర్యోధనుని బట్టి తనరథమునఁ బెట్టుకొని యాకాశమున కెగిరెను. దుర్యోధనుని యంతఃపురకాంతల గంధర్వులు చెఱపట్టిరి. వానిపరిజనులలోఁ గొందఱు ధర్మరాజుదగ్గఱకుఁబోయి దుర్యోధనునిఁ గాపాడుమని వేఁడుకొనిరి. ఆసమయమున ధర్మరా జొకయజ్ఞము చేయుచు దీక్షయందున్నందునఁ దనతమ్ముల వారికి సాహాయ్యము చేయ నియమించెను. భీముఁడు "వారి కేలసాహాయ్యము చేయవలయును? మనకుఁ జేసినయుపకారమున కా?" యనెను. ధర్మరాజామాటలు విని "భీమసేనా! దుర్యోధనాదుల కొం

తలఁ జెఱపట్టిన భరతవంశమునకంతకు నవమానముకాదా. గృహకలహముఁ దలఁచియిట్టి పరాభవముగలుగఁ జూచుచుండ వలసినదేనా" యనిమందలించెను. అంత భీమార్జునులు గంధర్వులఁ దాఁకిరి. ఆకాశమార్గమునఁ బోవుచున్న చిత్రరథుని నర్జునుఁడనేకబాణములేసియరికట్టి చెఱపట్టెను. అంతఁజిత్రరథుఁడు "పార్థా! వీఁడుమిమ్ము వెక్కిరింపవలయునని వచ్చినాఁడు. ఇంద్రుఁడది కనిపెట్టి వీనికి గర్వభంగముచేయ నన్నంపినాఁడు. వీనినిఁ గొనిపోని" మ్మనెను. అర్జునుఁడు "వీనిని విడిపింపు మని మాయన్నగారియాజ్ఞ మనమిద్దఱమాయనదగ్గఱకుఁబోవుదము. ఆయనచెప్పినటులఁ జేయవచ్చు"ననెను. అప్పుడా చిత్రరథుఁడు దుర్యోధనుని కాళ్లుచేతులుఁగట్టి యుధిష్ఠిరుముందరఁ బెట్టి "ధర్మరాజా! వీఁడుమిమ్ము వెక్కిరింపవచ్చినాఁడు. వీనినిఁ గరుణింపవద్దని" చెప్పెను. యుధిష్ఠిరుఁడు "గంధర్వరాజా, నన్నానందింపఁ జేసెదవేని వీనిని విడువు మనెను. చిత్రరథుఁడును వానిని వదలిపెట్టెను. అంత దుర్యోధనుఁడు లజ్జావనతవదనుఁడగుచు మరలిచని కర్ణునిఁగలిసికొనెను. కర్ణుఁడాతనిఁ జేరి "దుర్యోధనా! నీపరాక్రమముఁ బొగడఁగలనా గంధర్వులనోడించివచ్చితి" వనెను దుర్యోధనుఁడా మాటలువిని "కర్ణా! నాపాటు లేమని చెప్పను. చిత్రరథుఁడు నన్నుఁ జెఱపట్టికొన నర్జునుఁడు విడిపింపవలసి వచ్చెను. పాండవుల వెక్కిరింపవలయునని వచ్చి నేనే పరాభవముపాలుగావలసెను. నాకు రాజ్యమువద్దు. నేనిఁక బ్రదుకఁ

జాలను. ఇచ్చటనె ప్రాయోపవేశముచేసెద"నని కంట నీళ్లు పెట్టుకొనెను. అంతఁ గర్ణుఁడాతనినెమ్మదిగ బ్రతిమాలుకొని హస్తినాపురమునకుఁ గొనిపోయెను.

పంద్రెండవప్రకరణము.

అజ్ఞాతవాసము.

అరణ్యమునందుఁ బాండవు లనేకకష్టములు పడినను వారికి దానికిఁ దగినలాభముగలిగెను. వారికచ్చట మహామును లనేకులు కనఁబడిరి. వారలవల్లఁ ది ధర్మరాజు నానాధర్మము లు తెలిసికొనెను. పురాణేతిహాసములు తెలిసెంగె. ఒకొక్కప్పుడు దేవసాక్షాత్కారమును వారికిలభించెను. ఇటుల మెల్లమెల్లఁ గ నరణ్యవాసవత్సరములు సమాప్తి కావచ్చెను.

అప్పుడు ధర్మరాజు బ్రాహ్మణులనందఱుఁ దమతమ గృహములకుఁ బొమ్మని వేఁడుకొనెను. ధౌమ్యునిఁ దమయగ్ని హోత్రములు సంరక్షింపఁగోరెను. తక్కిన పరిచారకుల హస్తినాపురమునకుఁబంపెను. ఇటులందఱుఁ జనినతర్వాత నతఁ డనుజులతోఁ దామెచ్చట నజ్ఞాతవాసము చేయదగునని యా లోచించెను. చూడఁజూడ మత్స్యదేశ మనుకూలముగ నున్న

ట్లుతోఁచెను. ఇఁక నెవ్వరెటులఁ దమ్మన్యులెఱుఁగక యుండు లాగునఁ బ్రవర్తింపవలయునో నిశ్చయించుకొనవలయును.

ధర్మరాజు తాను బ్రాహ్మణవేషముఁ దాల్చి కంకుఁడను నామమున మత్స్యరాజుఁ గొల్చెద ననెను. భీముఁడు, “నేను బాగుగ వంట చేయఁగలను. వలలుఁడని పేరు పెట్టుకొని విరటుని సేవించెద”ననెను. అర్జునుఁడు “నేనింద్రునితో స్వర్గమునకుఁ బోయినప్పు డచ్చట నూర్వశి నన్ను మోహించి నే నామె యందాసక్తిఁ జూపనందునఁ గోపించి నపుంసకుఁడవు గమ్మని నన్ను శపించెను. ఇంద్రుఁడు నాయశౌల్యమునకు సంతోషించి యాశాపమజ్ఞాతవాసవర్షమున నుపయోగించునట్లనుగ్రహించెను. కావునఁ బేఁడినై విరటుని బిడ్డలకు నాటపాటల నేర్పుచుందును. నాపేరు బృహన్నలయని చెప్పెద”ననెను. నకులుఁడు “నాకశ్వశిక్షయందుఁ బ్రజ్ఞకలదు. దామగ్రంథియను పేర విరటుని గుఱ్ఱములఁ గాచుచుండెద”ననెను. సహదేవుఁడు, “నేను పశుచికిత్సయం దారి తేఱినవాఁడను. కావున నేను తంత్రీపాలుఁడను పేర నాతని పశువులఁ గాచుచుఁ గాలక్షేపము చేసెద”ననెను ద్రౌపది, “నేను సైరంధ్రివేషముఁ దాల్చి విరటుని రాణికిఁ బనులు చేయుచుందును. నాపేరడిగిన మాలిని యని చెప్పెద”ననెను.

ఇటుల వారందఱుఁ జేయఁదలచిన వృత్తులు నిశ్చయించుకొని విరాటనగరమునకుఁ బోయిరి. అటులఁ బోయి నగరోత్త

రభాగమున స్మశానవాటికయందొక పెద్దజమ్మిచెట్టుక్రిందికి వచ్చిరి. దానిశాఖ లల్లిబిల్లిగ నల్లుకొనిపోయెను. సాలెగూళ్లు ముద్దలుముద్దలై వ్రేలాడుచుండెను. అందుఁబట్టి పవలె దయ్యములు నాట్యమాడుచుండెను. అదిచూచి యర్జునుఁ "డన్నా! యీచెట్టు నెవరుఁ జేరరారు. పగలె వీనిఁజూడ భయమగుచున్నది. మనయాయుధములిందు దాఁచిపోనెద" మనెను. అందరు నటులఁజేయ సమ్మతించి తమతమ యాయుధములఁదీసి కట్టకట్టి, యాసమీపముననె పడియున్న యొకచచ్చిన యెద్దును జూచి, దానిచర్మమొలిచి యాయుధములకుఁజుట్టి, దానినెవ్వరుఁ జేరకుండునటుల శవాకారముగఁ జేసి కొమ్మలలోనడుమ వ్రేలఁగట్టిరి. దీని నింకను భీకర మొనరింపఁదలఁచి యాకట్టపై నొక జీర్ణశవమునుఁగూడ నంటఁగట్టిరి. అంతధర్మరాజు చెట్టునకుఁ బ్రదక్షిణము చేసి తమయజ్ఞాతవాసము నిర్విఘ్నమొనరింపుమని ధర్మదేవతకు నమస్కరించెను. ధర్మదేవతయు నాతని విన్నపమాలకించి ప్రత్యక్షముగ నభయమిచ్చెను.

నాఁడు విరాటరాజు మందిరబహిరంగణమునఁ గొలువుండెను. యుధిష్ఠిరుఁ డవనీసురవేషమున నచ్చటకువచ్చి, "రాజా! నేను సకలధర్మశాస్త్రములుఁ జదివిన బ్రాహ్మణుఁ డను. నీయొద్దనుండవలయునని వచ్చితి" ననెను. విరాటనృపాలుఁ డాతని మృదురీతిఁజూచి యాదరముకలుగ 'నటులెయుండు'మనెను. ఇఁకఁ గొంతసేపటికి భీముఁడొక పెద్దగరిటె భుజమునఁ

బెట్టుకొని వచ్చి "రాజా! నేను బాగుగ వంటచేయఁగలను. న న్ను మీ సేవకులలోఁ జేర్చుకొనుఁడని" యడిగెను. విరటుఁడ తని మహాకృతిఁజూచి ప్రీతహృదయుఁడై వానినిఁ దనవంట యింటఁ బనిఁగొననియమించెను. తర్వాత నొకమహాపూర్వము న కర్జునుఁడాసభకువచ్చెను. అతని సుందరరూపముఁజూచి యి ట్టివాఁడు నపుంసకుఁడయ్యెనని యచ్చటి వారందఱు దుఃఖించి రి. అతఁడు రాజముందఱకుఁబోయి నిల్చి, "దేవా! నేను బాలి కల కాటపాటలు నేర్పఁగలను. నన్ను బృహన్నలయందురు. మీ కొమార్తెలను నాచేఁజదువు చెప్పించెదరేని వారిని నృత్యగీత ములందు గంధర్వులతోఁ సమానలఁజేసెద" ననెను. విరటున కుత్తర యను నొకకూఁతురు కలదు. దానికిఁ జదువు చెప్పింపవ లయునని యాతఁడు తలపోయుచుండెను. కావున నర్జును నాతఁ డంతఃపురమున నుండనాజ్ఞాపించెను. పిమ్మట నకులసహదేవు లునువచ్చి విరటునొద్దఁ జేరిరి.

ద్రౌపది మలినవస్త్రముల ధరించి హీనకులసంజాతవ లెఁ బట్టణములోనికివచ్చి, రాజాంతఃపురమార్గమునఁబోవుచుం డెను. ఆజీర్ణపరిధానములందైన నామె సౌందర్యము మఱుఁగు పడక ప్రకాశించుచుండెను. పనిపాటులులేని కొందఱామె వె నుకఁ జప్పటలుచఱచుచు నఱచుచువచ్చిరి. ఆయల్లరిఁజూచి వి రాటుని రాణి తనదాసింబంపి ద్రోవదినిఁ దనదగ్గఱకుఁ బిలి పించెను. అంతద్రౌపది "దేవీ! నేను సైరంధ్రినై యుండ

వలసి. నా పేరు మాలిని. ఈనగరమున నెచ్చటనైనఁ గొలువు కుదురునేమో యని వచ్చినాను. నీకు దాసియక్కఱ లేదా"యనెను. అంత సుధేష్ణ నవ్వుచు "నింతయందముగ నున్నదాని నెవ్వరు చేరనిచ్చెదరు? మగవారందమైనయాఁడుదాని నుపేక్ష చేయలే"రనెను. అంత ద్రౌపది "తల్లీ! నన్నైదుగురు గంధర్వులు పెండ్లిచేసికొనిరి. నన్నెవరైనఁ దాఁకిరేని వారైదుగురువచ్చి పరిమార్చెదరు. కావున నాజోలికెవ్వరును రా"రనెను. సుధేష్ణయు సంతోషించి ద్రౌపదిఁ దనయింటనుంచుకొనెను.

సుధేష్ణ కుచితోపచారములు చేయుచు ద్రౌపది సుఖక్షేమముగాఁ గాలముగడపుచుండెను. అజ్ఞాతవాసవత్సరము పూర్తికావచ్చెను. ఇఁకఁ బదునైదు దినములు మాత్రము మిగిలెను.

సుధేష్ణకు సింహబలుఁడను నొకతమ్ముఁడు కలఁడు. వాఁడింతవఱకు బరదేశములనుండెను. వాఁడింటికి వచ్చిన పిమ్మట నొకనాఁడక్కగారినిఁ జూడవచ్చినప్పు డా చేరువనున్న ద్రౌపది వానికంటఁబడెను. ఆమె లావణ్యమున కాతని హృదయము కరఁగెను. సుధేష్ణ యవ్వలకుఁ బోయిన సమయముఁ జూచి వాఁడు తనకోరిక నామె కెఱింగించెను. ద్రౌపది రోషకషాయితలోచనయై వానికిఁ దొలఁగిచనెను.

సింహబలుఁడు క్షత్రియుఁడు కాఁడు. క్షత్రియతుల్యుఁడు. వానినిఁ గీచకుఁడందురు. కీచకుఁ డతిమోహమున మతిభ్రమిం

చి మారవికారము నాపుకొనలేక తన యక్కతోఁ జెప్పుకొని యెటులైన సైరంధ్రిని దనయింటికిఁ బంపుమని వేఁడుకొనెను. సుధేష్ణకుఁ దమ్మునియందు మక్కువ యెక్కువ. వాఁడేమడిగిన నిచ్చును. ఏమిచేయుమనినఁ జేయును.

సాయంకాలమామె ద్రౌపదిఁబిలిచి కీచకునకు ఫలాహారమును మద్యముఁ గొనిపొమ్మని యాజ్ఞాపించెను. ద్రౌపది తన దేవితో, కీచకుఁడు తన కపకారము చేయఁదలఁచియున్నాఁడని చెప్పికొనెను. ఆ మాటలువిని సుధేష్ణ కీచకుఁడూరివారితో నెటులున్నను మనయంతఃపుర దాసీజనుల జోలికిరాఁడు. భయములేదు పొమ్మనెను. ద్రౌపది మాఱాడలేక తనకపాయము రాకుండఁ గాపాడుమని సూర్యునిఁ బ్రార్థించెను. సూర్యభగవానుఁ డావిలాపము నాలకించి యామె నపాయకాలమున రక్షింప నొక రాక్షసునిఁ దోడిచ్చెను. ద్రౌపది ఫలాహారమును సురయుఁ దీసికొని కీచకునింటఁ జొచ్చెను. కీచకుఁడామెనుజూచినంతనే లేచి చేపట్టఁబోయెను. రాక్షసుఁడామెకు సాయమువచ్చెను అప్పుడామె విదలించుకొని సభామండపమునకుఁ బాఱిపోయెను. సింహబలుఁడును రాక్షసునిఁగూలఁద్రోసి యామెను వెంబడించెను. రాక్షసుఁడును లేచి వెనుకనుఁజనెను. ఆలో ద్రౌపది సభయందున్న విరాటునితోఁ దనకు జరిగిన పరాభవముఁ జెప్పికొనెను. సింహబలుఁడనిన విరాటునికి భయము. కావున నతఁడుడిగోడన యంతఃపురమున లేచినది. మీరాలో

మీరాకె సరిపఱచుకొనవలయునని నేను. - అంత సింహబలుఁడును వానివెంట రాక్షసుఁడును వచ్చిరి. వారిద్దఱు నొకరినొకరు తలపడి పోరుచున్న సమయమున ద్రౌపది పాఱిపోయెను.

అటులపాఱిపోయి యామె మెల్లఁగ భీము నొద్దకుఁ జని, «సింహబలుని జంపినఁగాని నేను నిలువలే" నని యేడ్చెను! అజ్ఞాతవాసమంతయు సమాప్తి కానున్న సమయమునఁ గీచకుని మూలముగాఁ గార్యము చెడునట్లుతోఁచెను. భీముఁడాలోచించి «నీకొకయుపాయము చెప్పెదను. కీచకుపాత్రుసను నీవనుమతించినటుల నటించి వానిని రేపురాత్రి నర్తనశాలకు రమ్మనుము. నీ బదులు నేనచ్చటనుండి వాని పొగరణఁచెద" ననెను ద్రౌపదియు సంతోషించి తన నెలవునకుఁ బోయెను.

మఱునాఁడు కీచకుఁడు సైరంధ్రి నొకమాఱు కన్నులారఁ జూడవలయునని యంతఃపురమునకు వచ్చెను. అప్పుడు ద్రౌపది మునిమునినవ్వులు నవ్వుచుఁ దెలిచియుఁ దెఱవనికన్నుల నల్లనఁ జూచుచు వానియందనురాగముకుదిరిన దానిలాగునఁ జూచెను. వాఁడిదిచూచి «మాలినీ! నాయందెప్పుడు దయచేసెదు" ననెను. ఆమెయు మెల్లన «సింహబలా! ఇంతతొందర చేసిన నెటులు? నీ రాత్రి నర్తనశాలకు రమ్మచ్చటఁ జెప్పెద" ననెను. కీచకుఁడు పరమానందము చెంది తనయింటికిఁ బోయి యెప్పుడు చీకటిపడునా యని వేచియుండెను. ద్రౌపదియుఁ గీచకుఁడు నర్తనశాలకువచ్చునని భీమునితోఁ జెప్పెను.

సాయంకాలమైనతర్వాతఁ దనపనులన్నియుఁ జక్కఁబెట్టుకొని మెల్లఁగ మల్లయుద్ధావసర ప్రయత్నములు చేసికొని భీముఁడు నర్తనశాలలో నరుఁగుపైఁబరుండెను. సింహబలుఁడు నర్ధరాత్రమున సర్వాభరణభూషితుఁడై, సువాసనలు గుప్పుగుప్పున నెగయ నర్తనాగారముఁ జొచ్చెను. ఆచీకటిలోఁ దడవికొనుచుఁ దిన్నగ భీముఁడున్న తిన్నెకువచ్చి, చేయిపెట్టి చూచి చేతికి శరీరముతగిలినంతన సైరంధ్రివచ్చినదని మెచ్చి "ప్రియా! నన్ను నీకౌఁగిటఁ జేర్పు" మనెను. భీముఁడును "మంచిది రమ్ము నాకౌఁగిలిమహాత్మ్యము చూచెదవు లే" యని దిగ్గన లేచి వానితోఁబట్టుపట్టెను. సింహబలుఁడును గంధర్వుఁడు వచ్చెనని యూహించి వానిందాఁకెను. పై వారువచ్చిన నజ్ఞాతవాసము చెడునని భీముఁడు భయపడెను. తనమర్యాదపోవునని సింహబలుఁడు భయపడెను. కావున వారిద్దఱు జప్పుడుకాకయుండునట్లు నిశ్శబ్దపద్ధతుల మల్లయుద్ధముచేసిరి. సింహబలుఁడలసి నేలకొఱిగెను. భీముఁడు వాని వీఁపువిఱిచి చంపి చిత్రవధచేయు నుత్సాహముపుట్టి కాళ్లనుఁ జేతులుఁ దలయు నంచిలోఁ గుక్కినట్లు కడుపులోనికిఁ బొడిచి వానినొక పెద్దముద్ద చేసెను.

పిమ్మట భీముఁడు ద్రౌపదినిఁబిలిచి "నాకపకారముఁ దలఁచిన సింహబలుని నాగంధర్వులు చంపి" రనిగృహరక్షకుల కుఁజెప్పుమనెను. అంత ద్రౌపదియు రక్షకులనుఁ బిలిచి

క. నాపతులగుగంధర్వుల
చేఁ పడెమృతిఁబొందెవీఁడె సింహబలుండు,

పాపాత్ముని జూచుచు మ,

ర్వ్యాపార ఫలంబు గాంచె నని పలుకుట యున్

అందఱు భయకంపితులై ముక్కుపై వ్రేలిడుకొని చూచుచుం డిరి. ద్రౌపది తన శయనాగారమునకుఁ బోయెను.

పదిమూఁడవ ప్రకరణము.

అజ్ఞాతవాసావసానము

కీచకుని మరణవార్త దేశమందతిశీఘ్రముగ వ్యాపించెను. పరిసర దేశవాసులందఱు నిఁక దాము సురక్షితముగనుండవచ్చునని యానందించిరి. పురస్త్రీజనములు నాఁటనుండి వీధి మొగము జూడఁగలిగిరి.

కీచకుఁడు చచ్చెనని వినినంతనె దుర్యోధనుఁడు గంధర్వుఁడను మిషతో భీముఁడు విరాటనగరమున గలఁడని నిశ్చయించెను. ఇదిస్పష్టమైనచో నజ్ఞాతవాసభంగమగును. దానివలన ధార్తరాష్ట్రులకు నిరంతరపాభవమును, బాండవులకు సంతతవనవాసక్లేశమును గుదురును. కావున దుర్యోధనుఁడు తనయనుమానము భీష్మాదివృద్ధులకుఁ జెప్పెను.

దుర్యోధను నాస్థానమున సుశర్మయను నొకసామంత నృపాలుఁడుగలఁడు. అతఁడు త్రిగర్త దేశమునకు రాజు. పూర్వమొకపర్యాయము విరాట సేనలాతని దేశముఁ గొల్లఁగొనెను.

ఆక్షేపముఁదీర్చికొన నిదిసమయమని తలఁచి యాతఁడు "రాజా! దుర్యోధనా! నేను సేనలతోఁబోయి దక్షిణవిరాటనగరమునఁ గలపశుగణములఁబట్టుకొనెదను. మీరుత్తరభాగమునఁ బట్టణము ముట్టడివేయుఁడు. పాండవులందుఁ గలరేనిఁ దప్పక విరటునకు సాహాయ్యముఁ జేయవచ్చెదరు. అప్పుడు సమయభంగముఁదెలిపి మరల నరణ్యవాసము నజ్ఞాతవాసము చేయింపవచ్చు" ననెను. భీష్మాదులు నది న్యాయమేయనిరి.

అంత భాద్రపదబహుళాష్టమినాఁడు దుర్యోధను నాజ్ఞాప్రకారము త్రిగర్తదేశాధీశ్వరుఁడు విరాటనగరము సమీపించి దక్షిణభాగమున నున్న పశువులఁ బట్టుకొనెను. విరటుఁడది విని సుశర్మమీఁదికిఁ బోయెను. యుధిష్ఠిరభీమనకులసహదేవులును సైన్యముతోఁ జనిరి. అప్పుడీ రెండుసేనలకు మహాసంగ్రామమయ్యెను. సుశర్మ మహాకోపమునఁ బోరాటము సలుపుచుఁ జివరకు విరటుని విరథుఁజేసిపట్టి తనరథమునఁ బెట్టుకొని పోవుచుండెను. భీముఁడిదిచూచి సుశర్మపైకురికి వాని గుఱ్ఱములఁజంపెను. ధర్మరాజు సారథిని నఱికెను. ఇది సమయముగ విరటుఁడు సుశర్మరథముపైనున్న గదంగొని సుశర్మం గొట్టెను భీముఁడాతనికి సాయమువచ్చి సుశర్మం గాళ్లుఁ జేతులు గట్టి ధర్మరాజువద్దకుఁ గొనివచ్చెను. సేనానాయకుఁడిట్లు శత్రువులచేతఁ బడినంతనె త్రిగర్తసేనలు పలాయనంబులయ్యెను. విరటుఁడు ధర్మరాజుపరాక్రమముఁ బొగడి యాతనికిఁ దనరాజ్య

పిచ్చెదననెను కాని యాతఁడు వినయముతో "రాజా! నీవు మమ్ముఁ బోషించుచున్నావు. నీకై మా దేహములైన నీయవల యును నైన నేనోకటపిగెదను. ఈసుశర్మను వదలిపెట్టు" మనెను ధర్మరాజుమాటలువిని విరటుఁడు సుశర్మను వదలిపొమ్మనెను.

విరటుఁడు సైన్యములుఁ బురదక్షిణభాగమున నిట్లు యుద్ధమునఁ బ్రవర్తించుచుండ నట మఱునాఁడు దుర్యోధనుఁ డపార సేనాసమేతుఁడై వచ్చి యుత్తరగోసమూహముల (బట్టెను. పట్టణమున నావార్త తెలియునప్పటికి దుర్గమున నెవ్వరును లేరు. విరటుని కుమారుఁ డుత్తరుఁడొక్కఁడె యుండెను. వాఁడైనం జిన్నవాఁడు. ఇదివఱకెన్నఁడు యుద్ధమన నెట్టిదో యెఱుఁగఁడు. వాఁడంతఃపురకాంతల చెంత "నాకు రథముతోలుట కెవరైననున్నచోఁ గౌరవసేనల నవలీలగెలిచి పశువులవిడిపించి తెచ్చెదననెను. ద్రౌపది యామాటలువిని "యుత్తరా! మన బృహన్నల రథము తోలఁగలఁడు పూర్వము ఖాండవదహనావసరమున నర్జునున కీతఁడె రథముతోలెను. ఆతనిఁ బిలిపింపు" మనెను.

ఉత్తరుఁ డర్జునుఁ బిలిపించి "బృహన్నలా! మేము కౌరవ సేనతో యుద్ధమునకుఁ బోవలెను. నీవుపూర్వమర్జునునకు ఖాండవదహనావసరమున రథముతోలితివని సైరంధ్రి చెప్పినది. నీవు మాఱుమాటాడక రావలయు"ననెను. అర్జునుఁడును గొంతతడవు హాస్యకారణమగు నటులనటించి, యుత్తరునితోఁ బోవన

మ్మతించెను. అదియుఁగాక కడచిన నాఁటితో నజ్ఞాతవాస సంవత్సరముఁ బూర్తియయ్యెను.

అర్జునుఁడు రథమునడప నుత్తరుఁడు కౌరవసేనలున్న దిక్కునకుబయలు దేరెను. పురబాహ్యమునశమీసమీపమునకు వచ్చునప్పటికి శత్రుసేనలన్నియు బాగుగఁగానిపించెను. ఉత్తరుఁడు కాభీష్మాదికురువీరులఁజూడ నోడలు గడగడ వడఁకెను. చలిచెమట పెట్టెను. వాఁడు భయమున వణఁకుచు “బృహన్నలా! నేను తెలియకవచ్చితిని. ఈమహాశూరుల నే నొక్కఁడ నెదిరింపలేను. ఇంటికిఁబోదము రమ్ము” నెను. అర్జునుఁడాబాలునిమాటలు సరకుఁగొనక ముందునకుఁ దోలుచుండెను. అంత నుత్తరుఁడు రథముదిగి పాఱఁజొచ్చెను. అర్జునుఁడును వానిని వెంబడించిపట్టుకొని యదలించి తిరుగ రథమునెక్కించి “నీవు యుద్ధముచేయకున్న నేను చేసెదను. నీవు రథము తోలు” మనెను. ఈపాత్రముంగని కౌరవసేన లమందముగ నవ్విరి.

ఇట్లుత్తరకుమారుని రథమెక్కించి శమీసమీపము నకువచ్చి వానికిఁ జెట్టునశవాకృతినున్న యాయుధములఁజూపి “కుమారా! పాండవులు తమయాయుధములిచ్చటఁ బెట్టినారు. చెట్టెక్కి యాకట్టఁ దెమ్ము”ని చూపెను. ఉత్తరుఁడాశ్చర్యము చెంది “బృహన్నలా! యాయుధములిచ్చటఁబెట్టి వారెక్కడి కుఁజనిరి”? యని యడిగెను. అంత నర్జునుఁడు “కంకుఁడు

ధర్మరాజు; వలలుఁడు భీముఁడు; నకులుఁడు దామగ్రంథి; సహదేవుఁడు తంత్రీపాలుఁడు; నే నర్జునుఁడను; మీమాలిని ద్రౌపది. గంధర్వుఁడను పేర భీముఁడు మీమామనుఁ జంపినాఁడు. ఈరహస్యములు నాయనుమతి లేనిదె యెవరికిం జెప్పకు" మనెను. ఉత్తరుఁడును మహానందముతో "నిశ్చయముగాఁ గౌరవుల గెల్చినాము. సందేహమువదలి రథమునడపెద" నని గాండీవమును దానితూణీరములను దెచ్చి యర్జునున కిచ్చెను. అంత వారిద్దఱు రథమెక్కిరి. అర్జునుఁడొకమాఱు శమీవృక్షమునకుఁ బ్రదక్షిణముగ రథముఁ దోలించెను. అంతలో నాతని శిరమునఁ గిరీటము మెఱసెను. శరీరమునఁ గవచము వచ్చెను. అమరదత్తమైన దేవదత్తము చేతిలో నమరెను. అప్పుడర్జునుఁడు "జయ ! పరమేశ్వరా" యని దేవదత్తముఁ బూరించెను. ఆమహారావమున దిక్కులు పిక్కటిల్లెను. రథవారణములు మోకరించెను. ఉత్తరుఁడు మూర్ఛపడెను. కౌరవబలములు భీతిల్లెను. దుర్యోధనుఁ "డదుగో సవ్యసాచి. సమయభంగమైన" దనెను. భీష్ముఁడు "కాదు. అజ్ఞాతవాసము నిన్నటితో ముగిసినది. చిరాయాసమున నాగ్రహోదగ్రుఁడై యర్జునుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు కాచికొనుఁ డనెను. అశ్వత్థామ కర్ణుంజూచి "కర్ణా ! యర్జును నేమో చేసెదనని బీరములాడుచుందువు. ఏమిచేసెదవో చూపు"మనెను.

దేవదత్తరవమున సకలసత్త్వములు విభ్రాంతములై యున్నంత గాండీవనిర్ముక్తకాండప్రకాండము లకాండధారా

ధరజలధారలఁబోలెఁ గౌరవసైన్యములఁగప్పెను. ఆసైన్యమంతయు రెండుపాయలయ్యెను. అర్జునుఁడు తనరథమడ్డముగఁ దోలి పశుపాలకులను విడిపించెను. వారు శీఘ్రముగఁ బశువులఁదోలుకొని పట్టణములోనికిఁబోయిరి. అర్జునుబాణవర్షమునఁ గౌరవసేన కలఁగిపోవుచుండెను. కర్ణుఁడువచ్చి యర్జును నడ్డగింపఁజూచెను. వానిమొగమునను శరీరమున ననేకబాణములు నిండెను. ఆబాధనోర్వఁజాలక కర్ణుఁడు పాఱిపోయెను. ద్రోణాచార్యుఁడు మూర్ఛిల్లెను. భీష్మునిగుఱ్ఱములు నాశనమయ్యెను. సారథి చచ్చెను. ఆతనివిల్లుఁగూడ విఱిగెను. అంత నాతఁడు వెనుకకుంజూడక పఱువసాగెను. వీరందఱు నిటులుపోవుటఁ జూచి దుర్యోధనుఁడతిదైన్యమున "నాగతియేమి ? కొంచెము నిలువఁబడు" డని వారిం బ్రార్థించెను. అర్జునుఁ డతనియుండకువచ్చి "దుర్యోధనా! యిది దొంగజూదమనుకొంటివా? పౌరుషము నిలుపు" మనెను. అర్జునుఁడు దుర్యోధనుని మీఁదికేవచ్చినాఁడని పాఱిపోవుచున్నవారందఱు నాతనికడ్డమువచ్చిరి. అర్జునుఁ డనేకబాణములు వారిలఁ దీకొనుపఱచి తుదకు సమ్మోహనాస్త్రము ప్రయోగించెను. దానిబలమున బలగమునందలి యేనుఁగులన్నియుఁ గునికిపాట్లుపడెను. గుఱ్ఱములు నిద్రపోవుచు నిల్వఁబడెను. యోధులాయుధములువదలి నిశ్చేష్టులైరి.

అంతటాగతి నిద్రావివశులై యున్నసమయమున నర్జునుఁడు దుర్యోధనాదికుమారుల వధింపననువుగానున్ననుఁ దన

సోదరులప్రతిజ్ఞలందలపోసి యూరకుండెను. మఱియుఁ గొంతసేపటికి వాఁడు మేలుకొని తమపరాభవమునకుసిగ్గుపడి హస్తినాపురమునకుఁ బోవమరలిరి. అర్జునుఁడును వారినిగొంతవఱకుఁ దఱిమి భీష్మద్రోణులకు వినఁబడునట్లుగాఁ 'బోయివచ్చెద' నని చెప్పి దుర్యోధనునితోఁ జెప్పునట్లుగ ముకుటాగ్రరత్నముల రెండుబాణములచేఁ బడగొట్టి వెనుకకుఁ దిరిగెను.

మరల శమీవృక్షముదగ్గఱకువచ్చి రథమాపి, దివ్యకిరీట కవచ దేవదత్తముల నంతర్ధానమొందించి గాండీవతూణీరముల ను బదిలముగఁ జెట్టుపైనుంచి యప్పటియట్ల దాఁచియింటికివచ్చుచు నర్జునుఁ డుత్తరునితోఁ “కుమారా! కౌరవబలములను నీవే గెలిచినట్లు చెప్పుము. క్రమక్రమముగ నిజము తెలియును లే” యనెను. ఉత్తరుఁడు నట్లె “చేసెద” ననెను.

వీరిట్లుండ నచ్చటఁ బోరాటము నడుపుచుండి, సుశర్మనోడించి విరటుఁడు పురప్రవేశము చేసెను. అంతఃపురమునకువచ్చిన తోడనే యుత్తరుఁ డాహవమొనరింపఁబోయెనని చెప్పిరి. పాపము! వృద్ధభూవరుఁడు కుమారుఁడేమయ్యెనో యని తహతహపడుచుండెను. ఎట్లైనఁ గాలముఁ గడపఁ దలఁచి ధర్మరాజు నాతఁడు జూదమాడుచుండిరి. అంతలో నొకఁడువచ్చి యుత్తరుని విజయ మవనీశునకుఁ జెప్పెను. విరటుఁ డానందతరంగితాంతరంగుఁడై నగరమున నుత్తరువిజయము బ్రకటింప నాజ్ఞాపించెను. ఆ మాటలువిని ధర్మరాజు! “రాజా! యుత్తరుఁడా సేన జయింపలే

దు. బృహన్నల జయించెను బృహన్నలవిజయముఁ గొనియాడుము"మనెను. విరటుఁ డామాటలకుఁ గోపము రాఁగా ధర్మరాజుం బాచికలతోఁ గొట్టెను. పాపమాతని ముఖమున రక్తమువచ్చునట్లు గాయము పడెను. ఆసమీపముననేయున్న ద్రౌపదివచ్చి రక్తము క్రిందపడకుండఁ దనచీరచెఱఁగుతో నొత్తెను.

అంతలో ద్వారపాలకుఁ డుత్తర బృహన్నలలు వచ్చినారని చెప్పెను. ధర్మరాజామాటలువిని బృహన్నల నావలనుంచి యుత్తరుని లోనికిఁ బిలుచుకొనిరమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడు తనకుఁ దగిలిన గాయముఁ జూచిన నర్జునుఁ డువిరటు నేమిచేయునోయని భయపడెను. ఉత్తరుఁడు లోనికివచ్చినంతనె విరటుఁడు వానిఁ గౌఁగిలించికొని నాయనా! నావంశపావనమైనది రా! నీ వొక్కఁడవె కౌరవవీరుల జయించితివని యానందబాష్పముల బాలకుని శిరము తడిపెను. అంత నుత్తరుఁడు "తండ్రి! నే నేమియుఁ జేయలేదు. పురబాహ్యమున నొకదివ్యపురుషుఁడు నాకు సాయమువచ్చి యవలీలఁ గౌరవులఁ బారఁదోలినాఁ"డని యంతలో ధర్మరాజునకుఁ దగిలినగాయముఁ జూచి యులికిపడి "కంకున కేలగాయము పడిన"దనియడిగెను' అంతవిరటుఁడు "నేను నీజయముఁ బ్రకటించుచుండఁగ నీతఁడు నిన్నలంతిగాఁ బలికెను. నాకుఁ గోపమువచ్చి సారెతోఁ గొట్టితి"ననెను. ఉత్తరుఁ డాతనిపలుకు విని "తండ్రి బ్రాహ్మణుల నిటులవమానించెదవా? క్షమింప వేఁడికొను"మనెను. విరటుఁడు పశ్చాత్తాపముఁ జెంది తన్ను క్షమింప యుధిష్ఠిరుని బ్రతిమాలెను.

మఱునాఁడు పాండవులందఱుఁ దమతమ నిజరూపము లతో విరటునికన్న ముందఱ సభకువచ్చిరి. ధర్మరాజు విర టుని సింహాసమున గూర్చుండెను. తమ్ము లుచితాసనముల నుండిరి. కొంతసేపటికి విరటుఁడచ్చటకువచ్చి నిబ్బరముగ సిం హాసనమున నున్న ధర్మరాజుం జూచి నవ్వుచు, "కంకుభట్టా! నీకు మతిచెడెనా యేమి? నాసింహాసనమునఁ గూర్చుండి నేను వచ్చిన తర్వాతనైన లేవవేమి"? యనెను. అంతనర్జునుఁడు.

ఉ. ఈతఁ డజాతశత్రుఁడు మహిం దగ దిగ్విజయంబుసేసె వి
ద్యాతిశయార్థి వాసవు మహాసనమైనను నెక్కనర్హుఁ డు
ద్ద్యోతితమూర్తి కౌరవకులోద్వహుఁ డార్యనికాయసంతత
ఖ్యాతచరిత్రుఁ డీచిఱుతగద్దియకుం దగఁడే నరేశ్వరా?

యనెను విరటుఁడు నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను. మెల్లగఁ జెప్పి తిల్లి "యీతఁ డజాతశత్రుఁడైన నీతనితమ్ములును ద్రౌపదియు నచ్చటనున్నా" రనెను. అంత నందఱు నాతనిముందఱ నిలి చిరి. వారినిఁజూచి విరటుఁడు, "మీవృత్తాంత మిదివఱకేఱిఁగిన మీకు నారాజ్యమంతయునైన నీయనా? తానుస్వయముగ నృత్యగీతములుచెప్పి విద్యగఱపిన యుత్తర నర్జునునకిచ్చి వివా హము చేసెదను. మీరు సమ్మతింపవలయు" ననెను. అర్జునుఁ డాతని వారించి, "విద్యాబుద్ధులు చెప్పితిని కాన నది నాకుఁ గుమారివంటిది. మా యభిమన్యునకు నీయఁదగు" నని చె ప్పెను. విరటుఁడును సంతోషించెను.

వెంటనే, యభిమన్యుని సుభద్రను, దీసికొనిరమ్మనియు నభిమన్యునకు నుత్తరనిచ్చెదరని శ్రీకృష్ణబలరాములకుఁ దెలియఁ జేసిరి. మఱియు నానామిత్రధాత్రీపతులకు వివాహాహ్వానపత్రికలనంపిరి. అంత నొకశుభముహూర్తమునఁ బాండవులుశమీవృక్షమునొద్దకుఁబోయి, ధర్మదేవతనుఁబూజించి, తమయాయుధములఁ దెచ్చుకొనిరి. శ్రీకృష్ణబలరామాది యాదవులు సుభద్రను నభిమన్యుని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చిరి. పాండవులునుఁ బెండ్లికి వారిపక్షమున వచ్చినబంధువులు నుపప్లావ్యనగరమున విడిదిచేసిరి. విరటుఁడు వారికిఁ గావలసిన భోజనగంధమాల్యాద్యుపచారములు నడపుచుండ వారచ్చట సుఖముగనుండిరి. అంత నొక సుముహూర్తమున నభిమన్యువివాహమహోత్సము గావించిరి.

పదునాల్గవప్రకరణము.

సంధిప్రయత్నములు.

అభిమన్యువివాహమునకుఁ బరిసరదేశాధీశులందఱు వచ్చిరి. వీరందఱుఁ బాండవుల ధర్మప్రవర్తనముఁ బ్రకటించి వారికి వీరియందభిమానముఁ గలిగించుట మంచిదని శ్రీకృష్ణబలరాములు తలఁచిరి. జూదమునాఁ డొప్పికొనినటులఁ బదురెండేండ్లరణ్యవాసముచేసి తర్వాత నొకయే డజ్ఞాతవాసము చేసి ధర్మరాజు తనప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చికొనెను. అయినను దు

ర్యోధనుఁ డాహ్వానము చేయక వీరి రాజ్యము వీరికిచ్చునా? రాజులందఱునున్న సభయందీవిషయములను, బలరామాదులు చర్చించిరి. ఆసందర్భమున బలరాముఁడు కార్యసాధనమునకు దండమధమోపాయమని యుపన్యసించి, మున్ముందు సంధిప్రయత్నము చేయుట న్యాయమని చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుఁడును సమ్మతించెను. రాజులందఱు సభిసమకూడని వారేఁ బాండవులకు సాహాయ్యము చేసెదమనిరి. అంత ద్రుపదుఁడు మధురవచనరచనాధురీణుండైన తనపురోహితుని ధృతరాష్ట్రుపాలికిఁబంపి "పాండవులు మాట చెల్లించిరి కావున నిఁక ధృతరాష్ట్రుఁడు వారిరాజ్యము వారికీయవలయునని చెప్పు"మనెను.

ఆబ్రాహ్మణుఁడు హస్తినాపురమునకుఁబోయెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు వానినెంతయు నాదరించెను. భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామ కర్ణశాబలవిదురాదులసమక్షమున నాతఁడు "పాండవులు తమప్రతిజ్ఞఁ జెల్లించిరి కావున వారిరాజ్యము వారికీయవలయు"నని చెప్పెను. దుర్యోధనుఁడు సూదిమోపఁదగినంత నేలయైన నీయననెను. కర్ణుఁడు "నేనుండగఁ బాండవులను నీవు జయించుట కేమిసంశయమని హెచ్చరించెను. భీష్ముఁడప్పుడు లేచి "కర్ణా! నీదుర్మంత్రమునఁ గౌరవవంశము నశించుచున్నది. నీవు పెద్దమాటలు చెప్పి సమయమువచ్చినప్పుడు పాఱిపోదువు. గంధర్వయుద్ధము జ్ఞాపకముచేసికొ"మ్మనెను. అంతఁ గర్ణునకుఁ గోపమువచ్చి భీష్ముఁడు బ్రతికియున్నంతవఱకు నేనాయుధములు ముట్టనని సభనుండి లేచిపోయెను. దుర్యోధనాదికుమారులు

నాతని వెనుకఁ జనిరి. సభ కలకలాకులమయ్యెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డీసభాసమంతయుఁ జూచి, యావిప్రునితో "అయ్యా! నేను తరువాత నా యభిప్రాయముఁ జెప్పెదను. ప్రస్తుతము మీరు పాండవుల దగ్గఱకుఁ జనుఁ"డనెను. పిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయు నుపప్లావ్యమునకుఁ బంపెను. ఆతఁడు సామాన్యముగ, నరణ్యవాసక్లేశమునకు నజ్ఞాతవాసాసిధారావ్రతమునకును బాండవులను బాగుగ నోదార్చి పోయెనంతే కాని, రాజ్యము మాటఁ దలపెట్టఁడయ్యెను.

అయినను ధర్మరాజునకు యుద్ధమునం దిష్టము లేదు. ధార్తరాష్ట్రులు నూర్గురుఁ బాండవులైదుగురుఁ గలసి నూటయైదుగు రన్నదమ్ములై సుఖముగనుండుటయే యతనికభిమతము. చివరకైదూళ్లయిన నిచ్చిన సంతుష్టిఁ బొందెదనని యాతఁడనెను. శ్రీకృష్ణుఁడు రాయబారము నడపఁబూనెను. అతఁడా కార్తీక మాసమున హస్తినాపురమునకుఁ బోయి ధృతరాష్ట్రునకుఁ దన వార్త నెఱిఁగించెను. భీష్మాదులందఱు ధర్మరాజెంతయు ధర్మాత్ముఁడని పొగడిరి. భూమండలమంతయు జయింపఁగలిగిన సోదరులుండియు నతఁడింత స్వల్పముగ నడుగుచున్నపుడు త్రోసివేయఁ గూడదనిరి. దుర్యోధనుఁడు మాత్ర మెప్పటివలెనే "ఐదూళ్లుగాదు. ఒకటైననీయను. సూదిమోపుటకైనఁ దావీయ" ననెను.

నాఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు విదురునింట భోజనము చేసెను. మఱునాఁడాతఁడు మరలసభకువచ్చినప్పుడు దుర్యోధనుఁడా తనిఁ జెఱపట్టవలయునని తన స్నేహితులతో నాలోచించుకొనెను.

ఈలోఁ నాఁటిసభయందు నడచినవృత్తాంతమంతయు విని వ్యాసుఁడచ్చటికివచ్చెను. ఆమునిసత్తముఁడు గాంధారి దగ్గఱకుఁబోయి "తల్లీ! నీవైనఁ గుమారుని మందలింపుము. ధృతరాష్ట్రా! నీవుపేక్ష చేసిన నేమనుకొనుచున్నావు? కుల నాశనమగుఁజుమీ!" యనెను. ధృతరాష్ట్రుఁడాతనివైపునకుఁ దిరిగి, "మునివర్యా! నేనంధుఁడను; కుమారులను శిక్షింపలేను. కార్యమా పనిముతప్పదు. ఇఁక నామాటలువినరు"మనెను. గాంధారి "మునిశ్రేష్ఠా! మీరుండంగ వానినిఁ బిలిపించెదఁ జూడుఁడ"ని దుర్యోధనునిఁబిలిచి "నాయనా! నామాటవిను. పాండవులను దేవసహాయముగలరు వారితోఁ సంధిచేసి కులనాశనము తప్పింపు"మనెను. దుర్యోధనుఁడు సమాధానముఁ జెప్పక, నిలువునిలుచుండి తలిదండ్రులకైన నమస్కరింపక, మునినాథునినైనఁ జూడక గిఱుక్కునమరలెను.

మఱునాఁడు మరల సభయయ్యెను. అందఱువచ్చిరి, దుర్యోధనుఁడు తనస్నేహితులతోఁ శ్రీకృష్ణునిఁ జెఱపట్ట సిద్ధముగవచ్చెను. శ్రీకృష్ణుఁడది కనిపెట్టి "మూర్ఖా! దుర్యోధనా! నేనొంటరిగా వచ్చితినని కదా యని నన్నుఁ బట్టుకొనఁ జూచుచున్నావా? ఇదిగోఁ గన్నులఁ దెఱచి చూడు"మనెను. అంతలో నాతనిపార్శ్వమునఁ బాండవులు కనఁబడిరి. అతనిశరీరమున బ్రహ్మమహేశ్వరాది దేవతలును, పరమమునులును, గానిపించిరి. ధృతరాష్ట్రునకును దివ్యదృష్టినిచ్చి యావిశ్వరూపము

జూచి “కృష్ణా! దేవా! నాకుమారు లల్పజ్ఞులు తెలియక నీకవమానము చేయదలంచిరి. శాంతింపుము శాంతింపు”మని నమస్కరించెను. శ్రీకృష్ణుఁడప్పుడు తననిజరూపముఁ దాల్చి సభామందిరమును వెడలి తనప్రోవ నేగెను.

తిన్నగ నాతఁడు విదురునింటికిఁ బోయి నాటి సభావృత్తాంతమంతయుఁ గుంతికిఁ జెప్పెను. కుంతి “యన్నా! పాండవులనిఁక వచ్చి తమ క్షత్రియజన్మము సార్థకముచేసి కొనుమను” మని చెప్పెను. అతఁడామెను వీడ్కొని గమనోన్ముఖుఁ డయ్యెను. శస్త్రసన్యాసముచేసి యింటనున్న కర్ణుఁడాతనిఁ గొంత సాగనంపెను. శ్రీకృష్ణుఁడు వాఁడు కుంతికుమారుఁడగుటఁ జెప్పి పాండవులతోఁ జేరుమనెను. కర్ణుఁడామాటవిని “యింత కాలము నన్ను దుర్యోధనుఁడు పోషించెను. ఆపత్సమయమున నతనివిడుచుట ధర్మముకాదు. నన్నునమ్మి యతఁడాహవోన్ముఖుఁడయ్యెను పాండవులను గెల్చుట కష్టమని నేనెఱుఁగుదు”ననెను. శ్రీకృష్ణుఁడు వాని ధర్మబుద్ధికి మెచ్చి “కర్ణా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. మహాకలియుగము వచ్చుచున్నది. ఈసమయమునఁ జచ్చిన వారిది పుణ్యమని భీష్మాదులకుఁ జెప్పు”మని వానిం బంపి తా నుపప్లావ్యమునకు వచ్చెను.

పదునయిదవప్రకరణము.

౧. మహాసంగ్రామము.

శ్రీకృష్ణుఁ డుపప్లావ్యమునకు వచ్చి సంధిపొసఁగు నాశ లేదని చెప్పెను. ధర్మరాజును యుద్ధముచేసెదననెను. భీమార్జునులు తమ బాహువులకుఁ దుష్టియగునని సంతోషించిరి. అర్జునుఁ డుత్సాహమున నాబాణములచేఁ గౌరవబలమంతయు నొక దినములో నాశనముఁ జేసెదననెను. భీముఁ డర్జునా! నన్నుఁ గూడఁ గొంచెము చూడుము, దుర్యోధనదుశ్శాసనులను మాత్రము నాకు వదలుమనెను.

విరాటుఁడు తన సేనలన్నిటిని పాండవులకిచ్చెను. ద్రోణాచార్యునికొఱకు జనించిన ధృష్టద్యుమ్నుఁ దోడ్కొని ద్రుపదుఁడు వచ్చెను. యాదవబలములతో సాత్యకి వచ్చెను. శ్రీకృష్ణుఁడరుదెంచి, యర్జునునకు రథముఁ దోలఁ బూనెను. తక్కిన రాజులు కొందఱు పాండవులనుఁ గొందఱు కౌరవులను జేరిరి. కౌరవులకు బదునొకండక్షౌహిణులును పాండవులకేడును సమకూడెను. పాండవసేనలు ధృష్టద్యుమ్నుని సేనాధిపతిఁ జేసికొనిరి. కౌరవులు భీష్మునిఁ బెద్దఁ జేసిరి.

ఉభయసైన్యములు హస్తినాపురసమీపమున నున్న కురుక్షేత్రమునందుఁ జేరి యుద్ధమారంభించిరి. ఆభీకరసంగ్రామమున దినమునకెందఱో చనిపోయిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు కా

రవులె యోడిపోవునటులుండెను. ఒకొకమాఱు పాండవులు నిరాశ చెందుచుండిరి. కౌరవసేనయందు భీష్మద్రోణకర్ణశల్యులున్నంతవఱకుఁ బాండవులకు జయముకలుగదని నిశ్చయమయ్యెను అందును భీష్ముని ముందఱ నెవ్వరు నిలువలేకుండిరి. అర్జునుఁడును వెల్లఁబోయెను. ఈవిధముగ నొకనాఁటితరువాత నొకనాఁడు భీష్ముఁ డరిసంఘములఁ దునుమాడఁగఁ దొమ్మిదిదినములు గడచెను.

భీష్మున కొకవ్రతముగలదు. యాఁడుదానితోడను, నపుంసకునితోడను, జననకాలమునఁ గాక నడుమ మగతనము వచ్చినవానితోడ నాతఁడు యుద్ధము చేయఁడు. పాండవులిది తెలిసికొనిరి.

పాండవసేనయందు శిఖండియను నొకరాజకలఁడు. వాఁడు తొలుత నాఁడుపుట్టువునఁబుట్టి యీశ్వరానుగ్రహమున మగవాఁడయ్యెనందురు. పదియవనాఁ డర్జునుఁ డాతనిఁ దనముందఱఁబెట్టికొని భీష్మునెదిరించెను. భీష్ముఁడు తన వ్రతభంగముకలుగునని శిఖండిఁ గొట్టుట మానెను అర్జునుఁడు శిఖండివెనుకనుండి బాణములవారిగఁ దాతపైఁ గురిపించెను భీష్మునిశరీరమునందు వ్రేలెడుమైన లేకుండ బాణములు గ్రుచ్చుకొనెను సాయంసమయమునకు భీష్ముఁడలసి నేల కొరిగెను. అతని నిండనున్న బాణములు పఱుపవలెనుండ నాతఁడుండెను. భీష్ముఁడు పడినంతనె కౌరవబలములన్నియుఁ బాఱఁజొచ్చెను.

అర్జునుఁడు పితామహుఁడు పడినను విచారమునఁ బాఱిపోవు వారిని దఱుముకొనుచు నుండి నిశ్చేష్టుఁడై నిలఁబడెను.

రాజులందఱు నతని చుట్టుఁ జేరిరి. దుర్యోధనాదికుమారులును బాండవులు నతనిదగ్గఱకుఁ బోయిరి. అతఁడందఱకును దగునీతు లుపదేశించెను. కన్నీరు గురియించెను. తెల్లఁదెల్లఁబోవుచున్న యర్జునుఁ జూచి "నాయనా! నీవు క్షత్రియధర్మము నెరవేర్చితివి, విచారింపవలదనెను. అప్పుడు దక్షిణాయనము. కార్తికమాసము గావచ్చును.

గంగాదేవి తనకుమారుఁడు దక్షిణాయనమునఁ జనిపోవునేమో యని సందేహించి హిమవత్పర్వతనివాసులగు గొందఱు మునులను భీష్మునియొద్దకుఁ బోయి యాతని నుత్తరాయణము వచ్చువఱకు నిలువుమని చెప్ప బ్రతిమాలుకొనెను. మునులును మానసౌక స్వరూపధారులై వచ్చి యాకాశమున శారదాభ్రబృందములవలె నందందు దిరుగుచు మృదుస్వరముల 'భీష్మా! కురుశ్రేష్ఠా! ఇది దక్షిణాయనము. ప్రాణములు విడువకు' మనిరి. భీష్ముఁడును "మానసౌకములారా! నేనెఱుఁగుదును. ఉత్తరాయణము వచ్చినగాని ప్రాణములను విడువ" ననెను. హంసములును దిరోధానము నొందెను.

అటులఁ బడియున్న భీష్ముని రాత్రులయందుఁ గ్రూరజంతువులు బాధింపకుండునట్లొక యావరణము చేసి, తగువారలఁ గావలియుంచిరి. భీష్ముశరీరము నేలనంటక యున్నందున

నతనితల క్రిందికి వ్రేలుచుండెను. అతఁడు తనకొక తలగడ తెమ్మని దుర్యోధనునడిగెను. దుర్యోధనుఁడు చక్కని తూలికామయోపధాన మొకటిఁ దెప్పించెను. భీష్ముఁడది చూచినవ్వి "యర్జునా! నీవుగాని యొకఁడు తగిన తలగడ పెట్టవే" యనెను. అప్పుడర్జునుఁడు మూఁడు బాణములు తాతతలక్రిందవైచి వాని మడిమలు శరతల్పముతో సమానముగనుండునట్లు నాటించెను భీష్ముఁడు తనతల దానిపై నాపికొనెను కొంతసేపటికి తనికి దాహమయ్యెను అతఁడు "శరతల్పమునయున్న నాకు శరసంభూతములుగాని నీళ్లు త్రావరా" దనెను. దుర్యోధనాదులేమి చేయవలయునో తెలియఁజాలక నిలుచుండిరి అర్జునుఁడొక బాణము సంధించి భూమిలోనికిఁ గొట్టెను భూవివరమునుండి, తళతళలాడుచుఁ బాతాళధారబయలుదేరెను భీష్ముఁ డానీటిఁ ద్రావి దాహముఁ దీర్చుకొనెను. అతనికి వలయు నుపచారము లొనరింపఁదగు వారి నియోగించి కౌరవులును బాండవులుఁ దమతమ శిబిరములకేగిరి.

భీష్మునననంతరము ద్రోణుఁడు సేనాధిపతియయ్యెను. కర్ణుఁడును వచ్చెను. ద్రోణుఁడు సైన్యాధికారాభిషేకసమయమున దుర్యోధను నొక వరము కోరుమనెను. దుర్యోధనుఁడు "బ్రాహ్మణోత్తమా! యుధిష్ఠిరుని బంధించి తె"మ్మనెను ద్రోణుఁడు వాని హృదయమెఱుఁగఁదలఁచి "యతని నేమి చేసెద"వని యడిగెను. దుర్యోధనుఁడు "యుధిష్ఠిరునిఁ జంపినఁ బాం

డవులు మనల బ్రతుకనీయరు. వానినిగట్టి తెచ్చి మరల జూద మాడించి శాశ్వతవనవాసమునకుఁ బంపిన మేలగు''ననెను.

ద్రోణుఁడు ధర్మరాజుం జెఱపట్టెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. దుర్యోధనుఁడామాట శిబిరమందుఁ జాటించెను. పాండవులు నది వినిరి. అర్జునుఁడు "నాప్రాణములుండగ ధర్మజునెవ్వరుఁ బట్టలేరని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అర్జును పూనికవిని కౌరవబలములనం దుఁ బదివేవురు రాజకుమారు లర్జునుఁ జంపనైనఁ జావనైనఁ జచ్చెదమని శపథము పట్టిరి.

ఈవిధముగ, బ్రతిజ్ఞ పైఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి ప్రాణములపై నాసవదలి యుద్ధము చేయుచుండఁ బోరు ఘోరముగనుండెను. అర్జునునికుమారుఁ డగు నభిమన్యుఁడు మృతినొందెను. ఎంద ఱోరాజులువచ్చిరి. ద్రోణుని దప్పించుకొనుటయె కష్టముగ నుండెను. ఇఁక జయించుటెట్లు?

శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునిఁజూచి ‹‹యాచార్యుని జయింపఁద రముకాదు. ఏదైన దుఃఖవార్తవినిన నాతఁడు పోరువదలును అశ్వత్థామ చచ్చెనను'' మనెను.అర్జునుఁ డసత్యమాడననెను. ఆసమయముననె మాళవరాజు నేనుఁగొకటి చచ్చెను. దానిపే రశ్వత్థామ. భీముఁ డానెపమున నశ్వత్థామ చచ్చెనని గట్టిగన ఱచెను. ద్రోణుఁడదివినెను. ఆతనిహృదయము పగిలెను. అయినను యుద్ధము చేయుచు నొకభటుని యుధిష్ఠిరుదగ్గఱకుఁ బోయి నిజము దెలిసికొని రమ్మనిపంపెను. శ్రీకృష్ణుఁడును

యుధిష్ఠిరునొద్దకుఁ బోయి మాళవాధీశునేనుఁగు చచ్చుటయు దానిపేరశ్వత్థామ యగుటయుఁ జెప్పియశ్వత్థామ చచ్చెనను మనెను. ధర్మరాజప్పు డశ్వత్థామ చచ్చెననెను.

ద్రోణుండా మాటవిని శస్త్రములనువిడిచి రథముపైఁ గూర్చుండి ప్రాణములు వదలఁదలఁచి ప్రాణాయామమునఁ బట్టెను. ప్రాణములు వదలుచున్న సమయమున ధృష్టద్యుమ్నుఁడువచ్చి యాతని నీడ్చి తలనఱికెను. ద్రోణుఁడు చచ్చినతోడనె కౌరవ వ్యూహము చెదరి పాఱిపోయెను.

ద్రోణునిమరణానంతరమున కర్ణుఁడు సైన్యాధిపతి యయ్యెను. కర్ణుఁడు పరాక్రమశాలియైనను వానికెన్నియో శాపములుగలవు. బ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పి యసత్యముగ నస్త్రము లభ్యసించినందులకుఁ దనయస్త్రము లవసరమునకు స్ఫురింపకుండునట్లు పరశురాముఁడు శపించెను. బాణవ్యాసంగము చేయుచున్నపుడొక బ్రాహ్మణుని ధేనువున కొకబాణముతగి యది చచ్చినందున నాతఁడు కోపించి మహాయుద్ధమున రథము నేలలోఁ దిగఁబడునటుల శపించెను. అన్నిటికిఁ దోడాతనికి రథమునడపుచున్న శల్యుఁడు నిరంతరమర్జునుం బాండవుల బొగడుచు వానికి నిరుత్సాహముఁ గలిగించుచుండెను.

ఇన్నియవరోధములున్నను, గర్ణుఁ డెచ్చటకుఁ బోయిన నచ్చటఁ భీముఁగుఁ బెంటలు కుప్పతిప్పలయ్యెను. అర్జునుఁడెన్నిమాఱులో వాని బారినుండెను గాని కర్ణునికి సమయస్ఫూర్తి

నశించెను. వారిద్దఱు నొకరినొకరు తీసిపోవక పోరుచున్న సమయమునఁ గర్ణుని రథచక్రములు నేలలోదిగఁబడెను. కర్ణుఁడు రథముదిగి "యర్జునా! నారథచక్రము క్రుంగిపోయినది. నేను దీని నెత్తువఱకు బాణములు నాపుము. ఇది ధర్మయుద్ధపద్ధతి గనుక నడిగితిని కాని నీకు భయపడికాదనెను. ఆమాటల కర్జునుఁడు మెత్తపడునేమోయని శ్రీకృష్ణుఁడు "కర్ణా! నీవును ధర్మము చేరెత్తెదవా? ద్రౌపదిని విగతవస్త్రం జేయ వచ్చునంటివి. ఘోషయాత్ర నెపమునఁ బాండవుల హింసింప దుర్యోధనునిఁ బురికొల్పితివి. అప్పుడీనీతు లేమాయె"ననెను. అర్జునన కాసమయమునఁ నవియన్నియు జ్ఞాపకమువచ్చి మహాగ్రహోదగ్రమూర్తియై రథచక్రమెత్తుకొనుచున్న కర్ణు నొకబాణముతో శిరశ్ఛేదముఁ జేసెను.

కర్ణార్జును లిటుపోరుచుండ భీముఁడర్జునునకు సాయము చేయ వచ్చుచుండెను. త్రోవలో దుశ్శాసనుఁడు వానికడ్డము వచ్చెను భీముఁడతనిగుఱ్ఱములఁగూల్చి సారథినిఁజంపి యాతనిం గ్రిందికిలాగెను వారిద్దఱుఁ గొంతవడిబోరిరి. దుశ్శాసనుఁడు క్రిందఁబడెను భీముఁడీ దేసమయమునగఁ దనకత్తితో వాని గుండెలలోఁబొడిచి, యావేడినెత్తుటిం ద్రావి వానితలనఱికెను. యుధిష్ఠిరుఁడు శల్యునిఁజంపెను. ఇటులఁ బ్రధానయోధులందఱుఁ జచ్చినంతఁ గౌరవసేన పరుగిడమొదలుపెట్టెను. పాండవానీకము వారిని వెన్నంటి తఱిమెను. ఆసంకుల సంగ్రా

మమున నంద అన్నిదిశలకుఁ బాఱిరి. యుయుత్సుఁడను నొకడు తక్క దుర్యోధనుని తమ్ములందఱు నంతమందిరి. దుర్యోధనుఁడు రణరంగము వదలి తలదాచుకొన బరుగెత్తెను. నాఁటి సంగ్రామమునఁ గౌరవబలము పదునొకండక్షోహిణులలో నొక సైనికుఁడైన మిగులలేదు కృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు మాత్రమె బ్రదుకుఁ దప్పించుకొనఁ గలిగిరి.

పదునారవ ప్రకరణము.

దుర్యోధను నంత్యదశ.

రణరంగమునుండి పాఱి దుర్యోధనుఁ డొంటరిగఁ జాలదూరము పోయెను. ప్రాణము లెంతతీపిన! ఎప్పుడు నేనుఁగు నెక్కి కాని బయటికి రానివాఁడు పరిచారకులులేనిదె కదలనివాఁడు వందిమాగధులు లేక యుండనివాఁడు నగధీశుఁడని పించుకొనినవాఁడు నేఁడు దుర్యోధనుఁడు క్షుద్రసర్పము మానవులఁగాంచి కలుఁగున దూఱినట్లు మార్గమున ద్వైపాయన మను నొక మడువుఁ జూచి జలస్తంభవిద్యాశరణ్యుఁడై దాని లోదాగెను

దుర్యోధనునికొఱకు పాండవు లెంతయు వెదకిరి. ఎంత వెదకిన నతఁడు కనబడలేదు. యుధిష్ఠిరుఁడు వాఁడెచ్చట నున్నదియుఁ గనుఁగొనినవారికిఁ బెద్దబహుమానమిచ్చెదనని చాటించెను.

కృపకృతవర్మాశ్వత్థామలును దుర్యోధనును వెదకుచుండిరి. మఱియుఁ ద్రోణుఁ నన్యాయముగఁ జంపిన పాంచాలుర యంతముఁజూడ నశ్వత్థామ దీక్షవహించి యుండెను. వారునుఁ దిరిగితిరిగి ద్వైపాయనహ్రదమునుఁజేరి "దుర్యోధనా" యనియఱచ దుర్యోధనుఁడు లోపలినుండి పలికెను. వీరిమాటలనవిూపమున నె పాండవసైనికులకాహారార్థము వేఁటకు వచ్చిన కొందఱువిని భీమునితోఁ జెప్పిరి. భీముఁడు యుధిష్ఠిరునకుఁ జెప్పెను.

పాండవులంత ద్వైపాయనహ్రదమునకువచ్చిరి. యుధిష్ఠిరుఁడాతీరమున నిలిచి, దుర్యోధనుఁబిలిచి, "పౌరుషహీనముగ నిటులేలదాఁగెదవు? రమ్ము మాతో యుద్ధముచేయుము, చచ్చిన స్వర్గమనుభవించెదవు, బ్రతికిన సామ్రాజ్యమేలెద" 'వనెను. దుర్యోధనుఁడతని మాటలువిని "యుధిష్ఠిరా! నాసహజన్ములందఱు మృతిఁబొందిరి. వారు లేనిరాజ్యము నాకడవివంటిది. నీవారందఱు క్షేమముగనున్నారు. ఈ రాజ్యము నీకిచ్చెద, నీవేయేలుము'' నెను. యుధిష్ఠిరుఁడప్పుడు "దుర్యోధనా! రాచపుట్టువుపుట్టి నీవలన దానముపట్టుదునా? యుద్ధమునకువచ్చినప్పుడు వీరందఱుఁ జచ్చెదరని తెలియదా? రమ్ము! మాలో నొకనితో ద్వంద్వయుద్ధముచేయుము. నీవుగెలిచిన రాజ్యమంతయుఁ గైకొనుము. మావాఁడు గెలిచిన మాకి''మ్మనెను.

యుధిష్ఠిరుని ధర్మవాక్యముల కలిగి దుర్యోధనుఁడు

నీటనుండిబయటికి వచ్చెను. వచ్చునప్పుడాతఁడు తనగదఁగూడ దెచ్చుకొనెను.

ఈవిధముగ నీటనుండివచ్చి యాతఁడు పాండవులతో శమంతపంచకమునకుఁబోయి యచ్చట జిన్ననాఁటనుండియుఁ దనకసూయాస్పదుఁడైన భీమునిఁ దనతో గదాయుద్ధ మొనర్పుమనెను. అందఱు నందుకు సమ్మతించిరి. భీముఁడు దుర్యోధనునితోఁ దలపడెను. తక్కినవారందఱా చెఱువుల గట్టున వీరింజూచుచుఁ గూర్చుండిరి. బలరాముఁడు వీరి యుద్ధముఁ జూడం దపము మానివచ్చెను.

ఆశమంతపంచకమున భీమదుర్యోధనులు భీకరముగఁ బోరిరి. గదావిన్యాసమునఁ జిత్రములనేకములు చూపిరి. దుర్యోధనుని దెబ్బలకు భీముఁడదరిపడెను దెబ్బలకుఁజితికి వాని మేనినుండి రక్తధారలు గారుచుండెను. యుధిష్ఠిరుని గుండెలలో రాయిపడెను. అంత గృష్ణుఁడు లేచి, „గెలుచును. మనభీముఁడే గెలుచు" నని తొడఁగొట్టెను. ఆచప్పుడువిని నంతనె భీమునకుఁ దానొనర్చిన ప్రతిజ్ఞ జ్ఞాపకమువచ్చి దుర్యోధనుం దొడలపైఁగొట్టుటకు నిదానించుచుండెను. ఆసమయమున దుర్యోధనుఁడు తన విరోధి శిరోధి నగలింపఁ దటాలున నెగిరెను. ఆయెగురునప్పుడు వానితొడలు బయల్పడెను. భీముఁడు తిన్నఁగఁ దనగదతో వానిపై బెట్టెను. తొడలువిఱిగి దుర్యోధనుఁడు నేలఁగూలెను.

గదాయుద్ధమునఁ దొడలపైఁ గొట్టఁగూడదు. ఈ శాస్త్రవిరుద్ధప్రవర్తనకు భీమునిఁ జంపెదనని బలరాముఁడు మండిపడి లేచెను. శ్రీకృష్ణుఁ డన్నను బాహువులఁజుట్టి పట్టుకొని భీముఁడు రాజసమూహానసమయమున దుర్యోధనుతొడలు విఱుగఁగొట్టెదనని శపథము చేసెను. ఆప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చెనే కాని శాస్త్రవిరుద్ధముగఁ గొట్టలేదని తెలిపెను. బలరాముఁడును శాంతించెను. పాండవులు విజయోత్సాహమునఁ దమ శిబిరమున కేగిరి.

సాయంకాలమయ్యెను. చలిగాలి కొట్టుచుండెను. తొడలువిఱిగిపడియున్న దుర్యోధనుఁ డేకాకియై బాధవలన మూలుఁగుచుండెను. నక్కలు, తోడేళ్ళు వానిచుట్టుఁ జేరి వాని గాయముల నాకవలయునని మూఁజూచుచుండెను. ఎంతయో కష్టముతో దుర్యోధనుఁడు వానినాపుకొనుచుండెను. అంతలో నశ్వత్థామయుఁ గృపాచార్యకృతవర్మలచ్చటకు వచ్చిరి. అశ్వత్థామ దుర్యోధనునిజూచి తనతండ్రిమరణముఁ దలఁచి మహాకోపముతోఁ బాండవుల శిక్షించెదనని బయలుదేరెను.

ఆతఁడటులఁదిన్నఁగఁబోయియర్ధరాత్రమునఁ బాండవశిబిరముఁజొచ్చెను. అందఱునిద్దురపోవుచుండిరి అటులనిద్రించువారి నాతఁడువరుసవరుసనఱికెను. ద్రౌపదీకుమారులైదుగురినిఁ జంపి దుశ్శాసనునిఖండించి ధృష్టద్యుమ్ననతిక్రూరవధ చేసెను. పిమ్మట నింకననేకులఁ జంపి యాతఁడు దుర్యోధను దగ్గఱకుఁబోయి

తానుజేసినదంతయు వానికిఁజెప్పెను. దుర్యోధనుఁడు మిక్కిలి సంతోషించి "గురుకుమారా! నీవునన్ను సంతోషపెట్టినట్లు భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడుఁగూడ సంతోషపెట్టలే"దని యంతలోనె ప్రాణములు వదలెను. అశ్వత్థామయు శాంతించి గంగాతీరమునఁ దపమొనరింపఁబోయెను.

మఱునాఁడు పాండవులు తమశిబిరముఁ జూచుకొనునంత నందఱుఁజచ్చియుండిరి. ద్రౌపది తనకుమారులు చచ్చిరని విని పాండవులశ్వత్థామనుఁ జంపి వానిశిరోరత్నముఁ దెచ్చినఁగాని తానగ్నిప్రవేశము చేసెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. కావున మిగిలినబలములతో నర్జునుఁడు గంగాతీరమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దపమొనరించుచున్న యశ్వత్థామఁగాంచి, "యీదొంగజపముల కేమి లే! రమ్మని" కవ్వించెను. అంతనశ్వత్థామయు లేచి శరాసనము ధరించి సైన్యమంతయు బెదరునట్లు పోరెను. అర్జునుఁడు నశ్వత్థామయుఁ జివర కొకమహాస్త్రమొకరిపై నొకరువైచికొనిరి. ఇద్దఱుఁ జచ్చునట్లుండెను. అప్పుడు నారదుఁడును, వ్యాసుఁడునువచ్చి వారిని దమయస్త్రములనుపసంహరింపుఁడనిరి. అర్జునుఁ డుపసంహరించెనుగాని యశ్వత్థామయటులఁ జేయశక్తిచాలక దానిం బాండవాంగనాగర్భములకుఁ ద్రిప్పెను. అంత శ్రీకృష్ణుఁడు "గురునందనా! నీవందఱిగర్భములు నిర్మూలము చేసినను నేనొక్కనిబ్రతికించితిని. నీవీశిశుహత్య చేసినాఁడవు గావున మూఁడువేలేండ్లు దిక్కుమాలిపరిభ్రమింపుము"ని శపించెను. అశ్వత్థామయుఁ

దన పరాజయ మొప్పుకొని శిరోరత్నము నిచ్చెను. అది చూచి ద్రౌపది తనప్రతిజ్ఞ మానుకొనెను.

యుద్ధమింతటఁ ముగిసెను. దుర్యోధనాదికుమారులు చచ్చిరని విని ధృతరాష్ట్రుఁడు మిక్కిలి శోకించెను. గాంధారి మొదలగు నంతఃపురకాంతలుఁ గరుణాక్రాంతలై మందిరమంతయు దుఃఖారవముల మాఱుమ్రోగునట్టుల నేడ్చిరి. అంత ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారియుఁ గోడండ్రును శోకారవములతో మలినపరిధానములతో విముక్తవేణీభారములతోఁ దన వెంట రా మృతబంధుజనుల కంత్యసంస్కారము లొనరింప నాహవభూమికి బయలు దేరెను. నాఁడు మహాపతివ్రత ద్రౌపదిపడిన యుసురిట్లు పరిణమించెను.

శ్రీకృష్ణుఁడును పాండవులు నతనిఁజూడఁబోయిరి. యుధిష్ఠిరునిఁ గౌఁగిలించుకొని ధృతరాష్ట్రుఁ డేడ్చెను. తర్వాత నాముసలిరాజు భీముఁడెక్కడయని యడిగెను. శ్రీకృష్ణుఁ డాతని తొందరఁజూచి యినుపబొమ్మ నొకదాని నచ్చటఁబెట్టించెను. ధృతరాష్ట్రుఁడును వచ్చి దానినిగట్టిగఁ గౌఁగిలించుకొనెను. ఆ సందిటిబల మేమొకాని యినుము తుత్తుమురయ్యెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డామహాప్రయత్నమున సొమ్మసిలి భీముఁడుచచ్చెనని తలఁచి “హా! భీమసేనా” యని నేలఁబడెను. కొంతవడి కాతఁడు లేచెను. అంత శ్రీకృష్ణుఁడు “రాజా! నీకింతమోహమేల? నీకుమారుని దుర్నయమున నింత పుట్టినది” యనెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డామాటలువిని నేను పుత్రశోకప్రమాదమునఁ

బడి యిటులఁ జేసితి. నేనొనర్చినదితప్పె. నన్నుక్షమింపవలయు ననెను. ఆతని దైన్యమును జూచి యుధిష్ఠిరుఁడు మిగుల దయాసంచలితమానసుఁడయ్యెను. పిమ్మట వారుచితరీతి సంగ్రామమునఁ జచ్చిన బంధుజనులకుఁ బారలౌకికక్రియలొనర్చిరి.

అంత దుర్యోధనాదికుమారులకు నివాపములొసఁగు నవసరమున గాంధారి మహాశోకరోషరసావేశకలుషితాంతరంగముతోఁ దననేత్రపట్టము నొకయింత పైకిబట్టి పాండవ విజయసంధాత కావున శ్రీకృష్ణుని నిలువున దహింపఁ దలఁచి యతనిపాదములపైఁ దన కన్నుల నిల్పెను. అంతలో నామె పతివ్రతాగ్నితేజమునఁ బాదములు చుఱుక్కుమన శ్రీకృష్ణుడు వెనుకకు లాగికొని "తల్లీ! శ్రీవ్యాసమహర్షి సమక్షమున నీకుమారుఁడెట్లుప్రవర్తించెనో తలఁచుకొను"మనెను. గాంధారియు సద్దికొని "కృష్ణా! నీవు సమర్థుఁడవయ్యు మావంశము వారిపోరు మాన్పక చూచుచు నూరకుంటివి. కావున నీ వంశమువారు నిటులె యొండొరులఁ జంపికొనుచుండఁ జూచుచు నేమియుఁ జేయలేక పోయెదవు గాక. నేఁటినుండి ముప్పదియాఱవయేట నీవరణ్యమున దిక్కుమాలి చత్తువుగాక" యని శపించెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

పెద్దల పరమపదప్రాప్తి.

దుర్యోధనాదికుమారులకు సర్వబంధువులకుఁ బరలోకక్రియలు చేసిన తర్వాతఁ బాండవులు ధృతరాష్ట్రునితో హస్తినాపురమునకు వచ్చిరి. అచ్చట శ్రీకృష్ణుఁడు ధృతరాష్ట్ర విదుర కృపాచార్య సమక్షమున ధర్మరాజునకుఁ బట్టాభిషేకము చేసెను. పాండవులును ధృతరాష్ట్రునియందనురాగము గలిగి యతఁడు పుత్రశోకము మఱచునట్లుఁ బ్రవర్తించుచుండిరి.

యుద్ధరంగమునఁ బడియున్న భీష్ముఁడింకనుఁ జావలేదు శ్రీకృష్ణుఁడొకనాఁడు ధర్మరాజుం జూచి "భీష్ముఁడు మహాజ్ఞాన సంపన్నుఁడు. ఆతఁడు పోయిన నతని విజ్ఞానమంతరించును. కావున నాతని నాశ్రయించి నీవాజ్ఞానము సంపాదింపుమనెను. ధర్మరాజుం దనతాత నాశ్రయించి యేబదియాఱుదినములాతని ధర్మోపన్యాసములు వినెను. అంత నుత్తరాయణము వచ్చెను. భీష్ముఁడు ప్రాణములువదలెను. ధృతరాష్ట్రుఁడతని కుచితవిధముల ననేకదానధర్మములతోఁ బరలోకవిధులొనర్చెను.

భీష్మనిర్యాణానంతరము ధర్మనందనుఁడు పదునైదేండ్లు ప్రజాపాలనము చేసెను. ఆతని రాజ్యమున నీతిబాధల నళ్ళయుక ప్రజలు సుఖించుచుండిరి.

ధృతరాష్ట్రుని కేమియు లోపములేక దినములేగుచుండెను. యుధిష్ఠిరుఁ డొనరించు ప్రతిపత్తిచే ధృతరాష్ట్రునకుఁ బుత్రులు లేని విచారముకొంత యుపశమించెను. కానిభీమునకు మాత్రము పెదతండ్రియందు కోపము శాంతింపలేదు. యుధిష్ఠిరుఁ డున్నపుడు మాటాడకపోయిన నాతనివెనుక నంధభూపతి నేదైన ననుచుండువాఁడు "నన్ను జంపఁ దలఁచి నా భార్యనవమానించి యడవులకుఁ బంపె నన్నేకబాధలుపెట్టినప్పు డని నేనెట్లు మఱపఁగలను? నాకష్టములన్నిటికిఁ బట్టిన" వనుచుండెడువాఁడు. ధృతరాష్ట్రుని మాటలలోకింత కలవముగఁ బోవుచుండెను.

అదియుఁగాక వార్ధకమున నరణ్యమునఁ గాలక్షేపము చేయు టార్యావర్త భూపాలుర కాచారము! కావున ధృతరాష్ట్రుఁడరణ్యమున వానప్రస్థాశ్రమమునఁ గాలక్షేపముఁ జేయఁ దలఁచి తనకోర్కె ధర్మజునకుఁ జెప్పెను. ధర్మజుఁడాతని వయస్సును, గ్రుడ్డితనముఁ దలఁచి యరణ్యవాసము వలదని వేఁడుకొనెను. కాని ధృతరాష్ట్రుఁడు తనపూనిక మానఁడందునఁ దుదకుసమ్మతించెను. అప్పుడాయంధభూపతి పురవాసులందఱిఁ బిలిపించి యొకపెద్దసభ చేసి తన యభిప్రాయము సభాసదుల కెఱింగించెను. ఆసభయందు పురవాసులపక్షమున శంభుఁడను నొకబ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి "ధృతరాష్ట్రుని యందు మాకందఱకు ననురాగమేకాని మఱియొకటి లేదు. ఆయన ప్రభుత్వమున సుఖముగ నుంటిమి. కురుక్షేత్రయుద్ధ మాయన కేమియు దెలి

యము. ఆయన కే పాపమును లేదు. వానప్రస్థాశ్రమమున నాయన కక్షయ పుణ్యలోకము ప్రాప్తించుఁగాక" యని యుపన్యసించెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు నొకపూర్ణిమనాఁడు కడసారిగ మృతబంధుజనులకందఱకుఁ దిలోదకము లిచ్చి గోదాన భూదాన హిరణ్యదానములు చేసి యరణ్యమునకుఁ బోయెను. అతనితో గాంధారియుఁ గుంతియు సంజయుఁడును విదురుఁడును గూడ నేగిరి.

అట్లుఁ జని వారు కురుక్షేత్రసమీపమున శతయూపుఁడను నొక రాజర్షి యాశ్రమమునకుఁ బోయి యచ్చట వన్యఫలాశనులై తప మొనరించుచుండిరి. కొన్నిమాసములైన పిమ్మట ధర్మరాజు వారిం జూడఁబోయెను. అతఁడువచ్చునంతకు విదురుఁ డవసానావస్థయందుండెను. ధర్మరాజు చూచినంతనె విదురుఁడు దూరముగఁ బరువెత్తెను. ధర్మజుఁడు నాతని వెంబడించెను. తుదకతఁడొక చెట్టునకుఁ జేరఁబడి నిలిచెను. అంతవాని శరీరమునుండి దివ్యతేజ మొకటి ధర్మజుని జేరెను. విదురుని శరీరము నేలపైఁబడెను. ధృతరాష్ట్రాదు లవిదురునకుఁ బరలోకక్రియలు చేసిరి. ధర్మరాజు హస్తినాపురమునకుఁ బోయెను. ధర్మరాజు హస్తినాపురమునకుఁ బోయిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుఁడు నతనివారును గంగాద్వారమునకుఁ జనిరి. అచ్చట వారుకొంతకాలము నిలచిరి. పిమ్మట కురుక్షేత్రమునకుఁ బ్రయాణమై వచ్చుచుండిరి. మార్గమందొకనాఁడు పెనుగాలి వీచి యడవి యంటుకొనెను. నిరంతరోపవాసములఁ గృశించియున్న వా రాయగ్నినుండి వెలువడ నేరక యొకచోఁ గూర్చుండి

సంజయుని మాత్రమావలకుఁ బంపి మరణము నిరీక్షించుచుండిరి అంతలో నొక మహానిలము వీచి యనల స్తంభాకృతి నున్న జ్వాలదవనీరుహసందోహము లేకముగఁ గూలి వారిఁగప్పి దహించెను.

యుధిష్ఠిరుఁడు వారి మరణవార్త విని మిక్కిలి శోకించెను

పదునెనిమిదవప్రకరణము.

పాండవుల స్వర్గారోహణము.

యుధిష్ఠిరుని రాజ్యాభిషేకానంతరము శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకకుఁ బోయి సుఖముగనుండెను. ముప్పదియైదుసంవత్సరములయ్యెను. గాంధారిశాపదినములును, వచ్చెను.

శ్రీకృష్ణుఁ డొకనాఁడు సాత్యకి కృతవర్మాది యాదవులతో సముద్రసందర్శనమున కేగెను. అచ్చట యాదవులందఱు వేడుకలఁ గాలము గడపుచుండ వారిలోవారికి మేలములు వచ్చెను. మేలములు కోపములయ్యెను. ఇరుకులోపపరవశులై యాదవులందఱు సాత్యకిపక్షముగొందఱు కృతవర్మవైపున గొందఱుఁ జేరి పోరి మృతులైరి. కృష్ణుఁడేమియుఁ జేయలేక నిలుచుండెను.

ఇట్టుల బంధువు లందఱుమరణించిన నతఁడావార్త వసుదేవునకుఁ దెలిపి యర్జునుఁడు వచ్చి యాదవాంగనలను హస్తినాపు

రమునకు గొనిపోవుటకును వారిని సంరక్షింప నతని నియమించి తాను దపోవనమున కేగెను. అచ్చట బలరాముఁడు తపము చేయుచుండెనని చెప్పితిమికదా! శ్రీకృష్ణుఁ డచ్చటకుఁ బోవునప్పటికే బలరాముని నోటనుండి మహాసర్ప మొకటి బయలు వెడలి యాకాశమున కెగిరెను. బలరాముఁడు శేషునియవతారము గావున నాతని దేహాంశ మాగతి నమరలోకముఁ జేరెను. శ్రీకృష్ణుఁడును యోగధ్యానపరుఁడై యొడలినిండఁ బీతాంబరముఁ గప్పికొని యొక చెట్టుక్రిందఁ బరుండెను. దూరమందొక వేటకాఁడు శ్రీకృష్ణునిఁ జూచి పెద్దలేడి యనుకొని తనబాణముతోఁ గొట్టెను. ఆవేటునఁ బడిన కళేబరముఁ జేకొన నాబోయవాఁడు దగ్గఱకు వచ్చి చూడ నక్కటా! ద్వారకానాథుఁడు! శ్రీకృష్ణుఁడు వానికి దుఃఖోపశమనము చేసి పంపెను. కొంతసేపటికిఁ దానును బ్రాణములు వదలెను.

యాదవప్రళయము విని యర్జునుఁడు ద్వారక కేతెంచెను. ఆతఁడు వచ్చునప్పటికి శ్రీకృష్ణాంతఃపురమంతయు శోకాకులమై యుండెను. మఱునాఁడు వసుదేవుఁడు గూడఁ జనిపోయెను. అర్జునుఁడు యాదవాంగనలఁ దోడ్కొని హస్తినాపురమున కామేడవనాఁడు ప్రయాణమయ్యెను. వా రొక యడుగు నడచుకొలఁది సముద్రమున నొక కెరటము లేచుచుండెను. వారు పొలిమేర దాఁటినతోడనె సముద్ర ముద్దండముగఁ బొంగి పట్టణముం గుడిచివైచెను.

అర్జునుఁ డాయాదవాంగనలతోఁ గొంతదూరము పోవ నచ్చటఁ గొందఱు కిరాతు లతని నడ్డగించి స్త్రీలఁ జెఱపట్టిరి. అర్జునుఁడు దస్యులఁ జంపఁదలఁచి గాండీవ మెత్తెను గాని దాని ని వంపఁజాలఁడయ్యె. అకటా! కాలమహిమ! వార్ధకమున వా నిబల మంతయు నశించెను. తన్నుఁ శరణుజొచ్చినయాదువారి నాతఁడు రక్షింపలేక పోయెను.

చోరు లెత్తుకొనిపోవ మిగిలినవారితో నతఁడు హస్తి నాపురసమీపమునకు వచ్చెను. అచ్చట నతనికి వ్యాసుఁ డెదు రయ్యెను. అతఁ డామునికిఁ దనకుఁ గలిగినపరాభవము చెప్పుకొని విలపించెను. వ్యాసుఁ డాతని విచారము గాంచి కుమారా! మీ రొకనిమిత్తము భూలోకమున నవతరించి నారు. మీరు చేయఁదగిన చర్యపూర్తియైనది. ఇఁక మీరు సన్యసింపవలయు" ననెను.

హస్తినాపురమునకు వచ్చి యర్జునుఁ డామునిమాట లన్నతోఁ జెప్పెను. యుధిష్ఠిరుఁ డామాటలు విని యాశ్రమ వాసము చేయఁదలఁచి తనయభిప్రాయము భీమాదులకుఁ జెప్పెను. వారు నతని ననుగమింపఁ గృతనిశ్చయులైరి.

వెనుక నశ్వత్థామ పాండవనారీగర్భములు హరించె ననియుఁ గృష్ణుఁ డం దొకకాంతగర్భము గాఁచెద నని ప్రతి జ్ఞ చేసె ననియు వింటిమి. పిమ్మట నొకరితరువాత నొకరు పాండవకాంతలు ప్రసవించి మృతశిశువులఁ గనిరి. అభిమన్యు నిభార్య యగు నుత్తరయు నొకమృతశిశువుం గనెను. కృష్ణు

డాకుమారిని బునర్జీవితుం జేసెను. వాఁడిప్పుడు యౌవనము వచ్చి యౌవరాజ్యాభిషేకమునకు సిద్ధముగ నుండె వాఁడె పరీక్షితుఁడు.

యుధిష్ఠిరుడు తానరణ్యమునకుఁ బోవఁదలఁచెను గాన రాజ్యమంతయు నభిమన్యుకుమారున కిచ్చెను. వానికిఁ గృపా చార్యు నాచార్యునిఁ జేసెను. యుయుత్సునకు సైన్యాధిపత్య మిచ్చెను. ఇంద్రప్రస్థభాగము వజ్రుఁ డనుయాదవున కిచ్చి వానిని యాదవాంగనలందఱుఁ గాపాడ నాజ్ఞాపించెను. అంత నొకసుముహూర్తమున ధౌమ్యాది బ్రాహ్మణుల కనంతదక్షిణ లిచ్చి, గార్హస్థాగ్న్యుద్వాసనముఁ జేసి యరణ్యమునకు బ్రయాణమయ్యెను. భీమార్జుననకులసహదేవులును ద్రౌపదియు నతని వెంట వచ్చిరి.

హస్తినాపురము వదలి వెడలునపుడు పరీక్షితుఁడునుఁ బురవాసులు వారలఁ గొంతదూరము సాగనంపి తమతమ యిండ్లకుఁ బోయిరి పురవాసులందఱుఁ జనినపిమ్మట వారితో వచ్చినసారమేయ మొకటి పాండవుల వెంటఁబడి కొట్టిననుఁ బోకుండెను. ధర్మరాజు తనతమ్ములతో దానిఁ గొట్టవల దని "యిది మనల నాశ్రయించి వచ్చుచున్నది. రానిండు నెను" ఇటుల వారు తూర్పుగఁ బోయి సముద్రతీరమునకు వచ్చిరి. ఒక నాఁ డచ్చట వారి కొకదివ్యతేజము ప్రత్యక్షమై యంభోద మహారవగంభీరవాక్యముల వారాశితరంగగర్జాయమానవచో గుంభనముల "నర్జునా! నేనగ్నిదేవుఁడను. వెనుక ఖాండవ

దహనావసరమున నీ కిచ్చినవిల్లును దానలు వరుణదేవునిది. వాని నొప్పగింపు'' మనెను. అర్జునుఁ డాదేవుని యాజ్ఞఁ జేకొని గాండీవము గిరగిరఁ ద్రిప్పి వార్ధిలోనికి వేచెను. అప్పుడు సాముద్రగహ్వరముల నివసించియున్న వరుణుఁడు తనబాహువు లెత్తి దాని నందుకొనెను. ఇటు లఱువదిద్దెమెదేండ్లు పార్థుని బాహువుల నలంకరించియున్న యామహాశరాసన మంతర్ధానము చెందెను.

పాండవు లప్పటను వె కదలి పశ్చిమోత్తరయాత్రలు సేవించి హిమాలయాభిముఖముగ నడచిరి. ఆ కాళము గొడుగుగా నలరు నాహిమాలయపర్వతముల నతిక్లేశమున దాంటి యావల నున్న మరుభూమినిఁ గడచి, మేరుపర్వతముఁ జేరిరి. దాని చుట్టుఁ బరమమునిను లనేకులు తపము చేయుచుండిరి. దాని శిఖరమున నే దేవతలు నివసింతురు. వా రామునులను దాఁటి తిరిగిచూడక పర్వతము నెక్కసాగిరి. కొంతదూర మరుగునంతె ద్రౌపది నేలఁ గూలెను. భీము డది చూచి "యన్నా! ద్రౌపది నేలఁగూలినది. ఇది మహాపతివ్రత. ఏమిపాపము చేసిన" ద నెను. యుధిష్ఠిరుఁడు తిరిగిచూడక నడచక, "భర్త లైదుఱ నర్జునునందు దీని కభిమాన మెక్కువ. ఆదోషమున నిది చచ్చిన,, దనెను. మఱియుఁ గొంత పోవ సహదేవు డాపర్వతికర్కశప్రదేశమున జాఱెను, భీముఁడు విచారముతో "నన్నా! సహదేవుఁడు దివ్యజ్ఞానయుతుఁడు. వీ డేలపడె'' ననెను. యుధిష్ఠిరుఁ డెప్పటివలెనే నడచుచు, "వాని కదే గర్వము. ప్రపంచమునఁ

దనయంతటి జ్ఞానసంపన్నుఁడు లేఁ డనుకొనుచుండును. ఆపాప మున వీఁడు కూలె" ననెను. ఇఁకఁ గొంతదూర మేగిన తర్వాత నకులుఁడు క్రిందఁబడెను. భీముఁడు కన్నీళ్లు నించుచు, "అన్నా! నకులుఁడును బడినాఁడేమి" యనెను. యుధిష్ఠిరుఁడు "వీనికిఁ దనయంత యందమైనవాఁడు లేఁ డని గర్వము. దానివలన వీఁడు చచ్చె" ననెను, పిమ్మట వా రెప్పటివలెనె నడువసాగిరి. మఱికొంతనడిచి నర్జునుఁడు పడెను. భీమునికి గుండె పగిలిన ట్లయ్యెను. "అన్నా! మనయర్జునుఁ డేమితప్పు చేసెను? ఇటులఁ గూలినాఁ" డనెను. యుధిష్ఠిరుఁడు "వీనికిఁ దనయంతటి విలుకాఁ డు లేఁ డని గర్వము. కౌరవబలమంతయు నొకదినమునఁ జం పెద నని చెప్పి యటులఁ జేయలేకపోయెను, ఆదోషమున వీఁ డు చచ్చె" ననెను. ఇంకను గొంతదూరము పోవునటికి భీముఁ డు క్రిందఁబడెను. అటులఁబడి యాతఁడు దైన్యమున నన్నను జూచి "యన్నా! నే నేమి తప్పుచేసితి" ననెను. యుధిష్ఠిరుఁడు "భీమసేనా! నీవు భోజనప్రియుఁడ వయ్యి నితరులకుఁ బెట్టవల యు నని యెన్నఁడు ననుకొనలేదు. ఆ దోషమున నీవు కూలితి" వనెను.

ఇటుల భార్యాసహోదరవిహీనుఁడై ధర్మరాజు సారమేయద్వితీయుఁ డగుచు మేరుశిఖర మెక్కఁ దొడఁగెను. అంతలో నింద్రుఁడు ధగధగాయమాన విమానమెక్కి యతని యెదుటఁ గానిపించి, "ధర్మనందనా! నిన్ను స్వర్గమునకుఁ గొనిపోవ వచ్చితిని. విమాన మెక్కు" మనెను. ధర్మరాజు "ఇంద్రా!

నాసోదరులును భార్యయు లేనిదే నాకుస్వర్గ మెందులకు. వారిని గూడఁ గొనిపొ" మ్మనెను. ఇంద్రుఁడు "వారచ్చటనున్నా రనెను. అంత ధర్మరాజు ఇంద్రునకుఁ దనతోనున్న శునకముం జూపి "నాతో నిది వచ్చుచున్నది. దీనినిఁ గూడ రానిచ్చెదవా" యనెను. ఇంద్రుఁడునవ్వుచు "రాజా! ఇటువంటిమాటలా చెప్పెదవు. కుక్కను దాఁకిన స్నానము చేయవలయును. దీనిని స్వర్గమునకుఁ దీసికొని రమ్మనుచున్నా" వనెను. ధర్మరాజా మాటల నూఱడిలక, "యిది రాకున్నచో నేనును రాను. ఇచ్చటనె నీకొఱకుఁ దప మొనరించుచుండెద" ననెను. అంతలో నత్యద్భుతముగ నాశునక మంతర్ధానము చెందెను. ధర్మజుని యెదుట యముఁడు నవ్వుచు నిలఁబడి "యుధిష్ఠిరా! నీహృదయముఁ బరీక్షింపవచ్చితిని. ప్రపంచమున నీసాటివచ్చువా రెవ్వరు లేరు. యథేచ్ఛ నమరావాసమునకుఁ బొమ్మని యంతర్హితుఁ డయ్యెను. ధర్మజుఁ డప్పు డింద్రునివిమాన మెక్కెను. అదియు నల్లనల్లన పైపై కెగసి స్వర్గముఁ జేరెను.

విమానము దిగినంతనె ధర్మరాజు తనసహోదరులనరసెను. వారతని కెచ్చటఁ గనఁబడలేరు. అంత నతఁడు కోపముతో "పాకశాసనా ! ఇదియేనా నీసత్యము ? నాతమ్ములను భార్యం జూపు మనెను అంత నింద్రుఁడు మునుల గొందఱఁ బిలిచి యీతని కిష్టము వచ్చినవన్నియుఁ జూపింపుఁ" డని యాజ్ఞాపించెను. ధర్మరాజన్నిటికన్న ముందఱఁ దనతమ్ములను ద్రౌపదిని జూపు" మనెను.